T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN NURİ PEREMECİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ECDÂD TARİHİ ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

Eyyup BOZLAKOĞLU
15916007

Danışman
Doç. Dr. Oktay BOZAN

Diyarbakır 2019

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
İslam Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

OSMAN NURİ PEREMECİ'NİN HAYATI, ESERLERİ VE ECDÂD TARİHİ ADLI ESERİNİN TRANSKRİPSİYONU

Eyyup BOZLAKOĞLU
15916007

Danışman
Doç. Dr. Oktay BOZAN

Diyarbakır 2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Osman Nuri Peremeci'nin Hayatı, Eserleri ve Ecdâd Tarihi Adlı Eserinin Transkripsiyonu" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

28/01/2019

Eyyup BOZLAKOĞLU

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Eyyup BOZLAKOĞLU tarafından yapılan "Osman Nuri Peremeci'nin Hayatı, Eserleri ve Ecdâd Tarihi Adlı Eserinin Tarnskripsiyonu" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından İslam Tarihi Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

	Ünvanı Adı Soyadı
Başkan:	Doç. Dr. Oktay BOZAN
Üye:	Dr.Öğr. Üyesi. M. Salih ERPOLAT
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi. Abdurrahman DEMİRCİ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 28.01.2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../…/20

Prof. Dr. Nazım HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖNSÖZ

Osman Nuri Peremeci'nin *Ecdâd Tarihi* eserini Osmanlı Türkçesinden latinize etmek, kendisi ve eserleri hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlamış olduğumuz tezimizin sonucunda gördük ki Osman Nuri iyi bir tarihçi ve öğretmen olmanın yanında çok çalışkan bir insandır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica ettikten sonra çalışmalarına devam etmiş örnek bir şahsiyettir.

Tezimizi hazırlarken Osman Nuri Peremeci'nin büyük bir değer olduğunu öğrenmiş olduk. Bulgaristan'da büyük mücadeleler ortaya koyan Peremeci, Edirne'ye geldikten sonra milletin şuurunu vatan sevgisiyle şekillendirmek amacıyla kayda değer eserler yazmıştır. Bu çalışmalarına *Edirne Tarihi, Tuna Boyu Tarihi, Pedagoji, Atalar Sözleri* gibi eserleri örnektir.

Amacımız, Peremeci'nin Bulgaristan rüştiye mekteplerinde okutulan*Ecdâd Tarihi*adlı eserini gün yüzüne çıkarmak ve yeni neslin öğretmenlerine rehber olmasını temin etmektir. Tezimizin ilk bölümünü Osman Nuri Peremeci'nin hayatı ve eserleri oluşturmaktadır. Hayatından bahsedilirken Bulgaristan ve Edirne'de öğretmenlik yapmasına ve farklı faaliyetlere katılmasına yer verildi. Ailevi durumlarını ve ne kadar vatanperver bir kişi olduğunu araştırmalarımızın sonucunda anlattık. Ülkemizde yayımlanan eserlerinin tanıtımını yaptık. Bu esnada fazlasıyla istifade ettiğimiz *Hayatı, Kişiliği, Eserleri, Osman Nuri Peremeci* adlı hatırât kitabı bize yol gösterici oldu. *Edirne Tarihi, Tuna Boyu Tarihi, Atalar Sözleri*, *Pedagoji* eserlerinin içeriği hakkında bilgiler verdik. *Damla* dergisinde yayımlanan makalesini de bu bölüme dâhil ettik. Ayrıca *Ecdâd Tarihi'*nin değerlendirmesini yaptık.

Osman Nuri, ecdâd'ın çeşitli olaylarına göre tarih kitabı yazmak istesedeeseri rüştiye mektepleri programına göre krolonojik olarak ele almak durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna gelmeden "Türkoğlu" adında bir başlık ile giriş yapmıştır. Osman Gazi devrine kadar olan bölümler müstakil başlıkla değil (SS)

şeklinde ele alınmıştır. Peremeci'nin başlıkları bu şekilde ayırmasının nedeni bütünlük içerisinde önemli gördüğü olayları ufak paragraflar çerçevesinde sunmak istemesidir diye düşünüyoruz. Eserde dikkat çeken bir diğer husus ise her başlığın alt kısmına sualler adı altında bölümlerle sorular sorularak okunulan metnin kalıcılığı sağlanmıştır.

Ecdâd Tarihi adlı eser Osman Nuri'nin diğer yazdığı eserlere göre daha ağırüslupla kaleme alınmıştır. *Ecdâd Tarihi* adlı eserin *Edirne Tarihi, Tuna Boyu Tarihi* vb. eserlere nazaran daha ağır olmasında harf inkılâbının etkin olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü *Ecdâd Tarihi* harf inkılâbından önce kaleme alınmış diğer eserleri ise Türkiye'de inkılâptan sonra yazılmıştır. Bu eseri latinize ettikten sonra sonuç ve değerlendirme ile tezimizi sona erdirdik.

Çalışmamda benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Oktay BOZAN'a ve değerli eşim Hilal BOZLAKOĞLU'na değerli dostum Araştırma Görevlisi Hüseyin ERSÖNMEZ'e teşekkür ederim.

Eyyup BOZLAKOĞLU

Diyarbakır 2019

ÖZET

Ecdâd Tarihi, Türklerin ilk devirlerinden başlayarak Osmanlı Devleti'nin kuruluş serüveni, yükseliş, duraklama, yıkılma ve birinci dünya savaşı sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması dönemine kadar olan süreci krolonojik olarak ele almış bir eserdir. Eserin dili Osmanlıca olup Bulgaristan rüştiye mekteplerinde tarih kitabı olarak okutulmuştur. Anlatımı öğretici ve faydacı bir tarzdadır. Eserin amacı Bulgaristan rüştiye mekteplerinde okuyan Müslüman çocuklara kendi geçmişleri ile alakalı farkındalık kazandırmaktır. Tarihin bizzat kendi babalarının, dedelerinin tarihi olduğunu söyleyen Osman Nuri, bu durumu eserde vurgulu bir şekilde zikretmiştir.

Osman Nuri, *Ecdâd Tarihi* adlı eseri Türklerin geldiği memleketleri de kapsayacak şekilde ele almış ve bunun yanında coğrafya bilgilerine de yer vermiştir. Kendisi arzu etmese bile padişahları silsile halinde anlatmıştır. Diğer eserlerine nazaran daha ağır dil kullanan Peremeci, birçok yerde objektifliğinin yanında duygusal anlatım tarzı ile farklı bir yöntem ortaya koymuştur. Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica eden ve Edirne'ye büyük hizmetlerde bulunan Osman Nuri Peremeci'nin *Ecdâd Tarihi* adlı eserini gün yüzüne çıkarmaya çalıştık. Tezimizin bu anlamdailim dünyasına faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Anahtar Kelimeler

Peremeci, Ecdâd, Tarih, Edirne, Osmanlı.

ABSTRACT

The history of Ancestors(*Ecdâd Tarihi*) is a work that took the process from the first periods of the Turks to the period of Ottoman Empire's establishment, rising, stagnation and collapse and the Republic of Turkey's establishment after the first World War. The language of the work is Ottoman and was read as a history book in the middle schools of Bulgaria. The narration is instructive and useful. The aim of the work is to raise awareness about their past for Muslim children studying in the secondary schools of Bulgaria. Osman Nuri, who said that history itself was the history of his own fathers and grandfathers, emphasized this situation in the work.

Osman Nuri took his work the History of Ancestors (*Ecdâd Tarihi*) to cover the countries where the Turks came from, and also included geography information. By the History of the Ancestors(*Ecdâd Tarihi*) Osman Nuri dealt with the countries that the Turks came from and also included geography information. Even if he did not desire, he told the Sultans in series. Peremeci, who uses heavier language than other works, has put forward a different method with emotional expression style in many places besides objectivity. We tried to uncover the Ecdad history of Osman Nuri Peremeci, who defected from Bulgaria to Turkey and served great services to Edirne. We believe that our thesis will be beneficial to the world of Science in this sense.

Keywords

Peremeci, Ecdâd, History, Edirne, Ottoman.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**
1. OSMAN NURİ PEREMECİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ **1**
1.1.Eserleri 7
1.2. Pedagoji 7
1.3. Edirne Tarihi 9
1.4. Tuna Boyu Tarihi 11
1.5. Atalar Sözleri 12
1.6. Edirne'de Yetişen Mûsikîşinaslar 14
1.7. Osman Nuri Hakkında Söylenenler 15
2. ECDÂD TARİHİ ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ **19**
BİRİNCİ BÖLÜM **34**
ECDÂD TARİHİ **34**
1.1. TÜRKOĞLU **35**
1.1.1. Besmele, Hamdele, Salvele 37
1.2. TÜRK TARİHİ **37**
1.3. OSMAN BEY'İN İSTİKLÂLİNİ İLAN ETTİKTEN SONRAKİ GEÇEN ZAMAN **46**
1.4. ORHAN GAZİNİN ZAMANI **48**
1.4.1. Rumeli'ye Murûr 49
1.5. MURAT HÜDÂVENDİGAR'IN ZAMANI **52**

1.6. SULTAN YILDIRIM BEYAZIT ZAMANI 56
1.6.1. Devr-i Fetret 60
1.7. ÇELEBİ SULTAN MEHMET'İN ZAMANI 63
1.8. İKİNCİ SULTAN MURAT'IN ZAMANI 66
1.9. FATİH SULTAN MEHMET'İN ZAMANI 71
1.10. İKİNCİ SULTAN BEYAZIT DEVRİ 76
1.11. YAVUZ SULTAN SELİM'İN ZAMANI 81
1.12. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN ZAMANI 86
1.13. İKİNCİ SULTAN SELİM ZAMANI 92
1.14. ÜÇÜNCÜ SULTAN MURAT'IN ZAMANI 94
1.15. ÜÇÜNCÜ SULTAN MEHMET'İN ZAMANI 98
1.16. BİRİNCİ SULTAN AHMET'İN ZAMANI 101
1.17. BİRİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI 103
1.18. İKİNCİ SULTAN OSMAN'IN ZAMANI 104
1.19. BİRİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN İKİNCİ PADİŞAHLIĞI 106
1.20. SULTAN MURAD-I RABİA'NIN ZAMANI 108
1.21. SULTAN İBRAHİM'İN ZAMANI 112
1.22. AVCI SULTAN MEHMET'İN ZAMANI 114
1.23. İKİNCİ SULTAN SÜLEYMAN'IN ZAMANI 120
1.24. İKİNCİ SULTAN AHMET'İN ZAMANI 122
1.25. İKİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI 123
1.26. ÜÇÜNCÜ SULTAN AHMET'İN ZAMANI 127
1.27. BİRİNCİ SULTAN MAHMUT'UN ZAMANI 134
1.28. ÜÇÜNCÜ SULTAN OSMAN'IN ZAMANI 138
1.29. ÜÇÜNCÜ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI 138
1.30. SULTAN ABDULHAMİT EVVELİN ZAMANI 143
1.31. ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM'İN ZAMANI 146
1.31. DÖRDÜNCÜ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI 149
1.32. İKİNCİ SULTAN MAHMUT'UN ZAMANI 150
1.33. SULTAN ABDÜLMECİT ZAMANI 156
1.34. SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ZAMANI 161
1.35. BEŞİNCİ SULTAN MURAT'IN ZAMANI 165

1.36. SULTAN ABDÜLHAMİT'İN ZAMANI 166
1.37. SON VUKUÂT 172
SONUÇ 177
KAYNAKÇA 179

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ö.	Ölüm
s.	Sayfa
S.	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
H.	Hicrî
M.	Milâdi

GİRİŞ

1. OSMAN NURİ PEREMECİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

Balkan Türklerinin son yüzyıl içinde yetiştirdiği büyük lider ve fikir adamlarından Osman Nuri Peremeci 1290/1874 yılında Bulgaristan'ın Şumnu [1] şehrinde, Çarşı Camii yanındaki bir evde doğmuştur. Babası Hacı İsmail Efendi, annesi Emine Hanım'dır. Varna yakınlarında Beylili köyündeki çiftlikleri dolayısıyla "Beylililer" diye anılan ailenin en büyük çocuğu olan Osman Nuri, ilkokuldan sonra ortaöğretimini Şumnu Rüştiyesi'nde yapmış, milli terbiye ve ideal şuurunu ise dedesi Şumnu Müftüsü Mustafa Raşit Efendi'den almıştır.[2]

Müftü Raşit Efendi'nin yanında çok iyi Arapça, Farsça ile talik, âyan, kûfi, sülüs gibi eski yazı çeşitlerini öğrenen Osman Nuri, küçük yaşta tarih öğretmeni olmaya karar vermiştir. Çok eski ve tanınmış bir akıncı-bayraktar ailesinden gelen Müftü Raşit Efendi, torununu ayrıca iyi bir hatîp ve din âlimi olarak yetiştirmiştir. Din hocalığı icazetini de kendi eliyle vermiştir.17 yaşında öğretmen olan ve daha sonra Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'a giden Osman Nuri, burada Maârif Nezareti'nde "Meclis-i Kebir-i Maârif" önünde sınava girerek tarih öğretmeni olmuş Osmanlı Hükümeti tarafından Varna Rüştiyesi tarih öğretmenliğine tayin edilmiştir.[3]

[1] Şumnu: Kuzey Bulgaristan'da tarihî bir şehir. Bkz. Machiel Kiel, "Şumnu" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2010, c.39, s.227.
[2] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, Ece Yayınları, İstanbul, 1968, s.7.
[3] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.8.

1308/1890yılında ilk dersini veren Osman Nuri daha sonra Bulgaristan'ın çeşitli şehirlerinde, Osmanpazarı[4], Eskicuma[5], Pravadı[6], Niğbolu[7], Rusçuk[8], Tırnova[9]'gibi çeşitli şehirlerde öğretmen olarak çalışmış, işgal altında bulunan Balkanlardaki eski Türk kentlerinde Bulgarların baskı kurmak istediği Türklerin milli şuurunu yeniden ve cesaretle canlandırmaya çalışmıştır.[10]

Bulgaristan'daki Türk okullarının hakları ve Türk azınlığının milli bütünlük esasları için genç yaşta mücadeleye atılan Osman Nuri, okullarda Türk gençlerine öğrettiği milliyetçi ve Türkçü fikirleri bulunduğu şehrin camilerinde verdiği vaazlarla Müslüman halka da aşılamıştır.[11] Osman Nuri, hayatı boyunca İslam kültür ve medeniyetini yeniden canlandırmak için çok yönlü mücadelelere girmiştir.[12] Tarih öğretmenliği ile yetinmemiş Türkiye Coğrafyası ve Yurt Bilgisi derslerini de okutmuştur.[13]

Balkan Türklerinin meselelerinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nin son yıllarında geçirdiği siyasi krizleri de yakından izleyen Osman Nuri, 1318/1900 yılından itibaren Bosna'da yayınlanan *Vatan*, Kırım'da yayımlanan *Tercüman*, Paris'te yayımlanan *Meşveret*, Kâhire'de yayımlanan *Mîzân*gazetelerine devamlı yazılar yazarak Balkan Türklerinin sesini buralarda da duyurmuştur. Osmanlı'yı parçalamaya çalışan Bulgarlara karşı çıkmıştır. Bu gazetelere ikiyüzden fazla yazılar yazan Osman Nuri

[4]Osmanpazarı: Bulgaristan'da eski bir Osmanlı kasabası. Bkz. Machiel Kiel, "Osmanpazarı" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2007, c. 34, s.1.

[5] Eskicuma: Kuzeydoğu Bulgaristan ovasında şimdiki adı Tărgovište olan, küçük bir kasaba. Bkz. Machiel Kiel, "Eskicuma" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1995, c. 11, s.396.

[6] Pravadi: Bulgaristan'da bugün Provadya adıyla anılan tarihî bir şehir. Bkz. Machiel Kiel, "Pravadi" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2007, c.34, s.339.

[7] Niğbolu: Bulgaristan'da Tuna kıyısında tarihî bir kasaba. Bkz. Machiel Kiel, "Niğbolu" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2007, c.33, s.87.

[8] Rusçuk: Bulgaristan'da tarihî bir şehir. Bkz. Machiel Kiel, "Rusçuk" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2008, c.35, s.246.

[9] Tırnova: Bulgaristan'da tarihî bir şehir. Bkz. Machiel Kiel, "Tırnova" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012, c.41, s.118.

[10] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.8.

[11] Ayhan Tunca**, "**Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi"**, Yöre Dergisi Yöresel Yayınları**, Edirne, 2012, s.39.

[12] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.8.

[13] Hüseyin Mevsim, Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı**, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi**, c.5, S.2, Edirne, 2016, s.99.

daha sonra Balkan Türklerinin örgütlenmesi noktasında çalışmalar yapmış, ilk olarak 1906 yılında Bulgaristan'da Türk Muallimler Birliği'ni kurmuştur.[14]

Osman Nuri çalışmalarına hız kesmeden devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışı ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulması tüm dünyada olduğu gibi Balkanlarda da büyük yankı uyandırmıştır. Balkanlardaki Türklerin gizli faaliyetleri artmıştır. Bu arada Osman Nuri de Varna Türk Konsolosu'yla birlikte çalışmaya başlamıştır. 1355/1926 daKonsolos Mahmut Bey'le beraber Bulgaristan gezisine çıkmıştır. Bu gezileri ve gelişmeleri tehlikeli bulan Bulgar Hükümeti ilk olarak 1356/1927yılında Osman Nuri'nin öğretmenlik hakkını elinden almış, daha sonra da kendisinin tutuklanmasına karar vermiştir.[15]

Bu hadiselerden sonra1356/1927Eylül ayı'nın bir akşamüstü Osman Nuri yazılar yazarken kendisini gizlice ziyaret eden emekli Bulgar öğretmen Nedef (daha sonra polis ajanı olduğu anlaşılmıştır)"Seni tutuklayacaklar başının çaresine bak!" diyerek uyarıda bulunmuştur. Bulgar polisinin devamlı takibinden dolayı her an böyle bir ihtimalle karşılaşma durumunu göz önünde bulunduran Osman Nuri bu uyarı üzerine ailesine çocuklarına doğru dürüst veda edemeden bir gece sınırı geçerek Edirne'ye gelmiştir.[16]

Osman Nuri'nin sessizce ve gizlice Bulgaristan'dan ayrılışı heyecan yaratmış, Türkler arasında bu olay günlerce konuşulmuş, Varna'da ve diğer şehirlerde yayımlanan Türk cemaat gazeteleri haberi manşetten vermiştir. Bu arada *Mücadele Gazetesi* de manşeti "*Kaybettik. Kaybettik Kaybettik*" diye yayımlamıştır.[17]

Edirne'ye yerleştikten sonra Osman Nuri'nin görevi Vilayet Tahrirat Kâtipliği olmuştur.[18] Sonra hayatını kazanmak için Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurarak iş isteyen Osman Nuri, Edirne'nin Subaşı[19] köyüne öğretmen olarak tayin edilmiştir. Bu görevi sevinçle kabul eden ve Subaşı köyünde milletin evlatlarına yeni ufuklar açmak

[14] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.9.
[15] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.10.
[16] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.12. Bkz. Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.42.
[17]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.12.
[18] Mevsim, **Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı,** s.99.
[19] Subaşı: Eski ismiyle İzzetiye, Edirne ilinin Meriç ilçesine bağlı bir beldedir. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Suba%C5%9F%C4%B1,_Meri%C3%A7 18.07.2018.

için mücadele ortaya koyan Osman Nuri'nin çalışmaları ilgiyle ve takdirle izlenmiştir. Bir yıl sonra Edirne merkeze alınan ve Bulgar okulunda Türkçe dersleri ile ortaokul-lisede tarih dersleri vermeye başlayan Osman Nuri, bundan sonraki hayatını ilmî çalışmalar yapmakla geçirmiş ve çok sevdiği Edirne'ye büyük hizmetlerde bulunmuştur.[20]

Edirne Halkevi ile Edirne ve Yöresel Eski Eserleri Araştırma Kurumu'nda yaptığı tarih çalışmalarının yanı sıra Edirne Müzesi'nin kurulmasında da görev alan Osman Nuri, Osmanlı Devleti'ne bir asırlık başkentlik yapmış Edirne şehrinin meselelerini İstanbul'da yayımlanan *Tasvir-i Efkâr*[21] gazetesine yazdığı makalelerle açık bir dille ifade etmiştir. Ayrıca *Resimli Şark, Köy Postası, Damla, Altınok, Resimli Ay, Milli Gazete* gibi birçok dergiye de tarih sohbetleri ve araştırmalar yazan Osman Nuri, soyadı kanunu çıkınca Peremecisoyadını almıştır.Kendisine soyadının manası sorulduğu zaman "*Pereme*[22]*, Tuna'da ve Karadeniz'de kullanılan küçük kayıklara verilen addır*." diye cevap vermiştir.[23]

Türk Tarih Kurumu'nun I ve II. Kurultay'ına katılan Osman Nuri,*Tuna BoyuTarihi, Atalar Sözleri*, Ernest Meumann'dan*Pedagoji'*yiçevirmiştir.*Edirne Tarihi* gibi eserlerini Edirne'deKaleiçi'nde bulunan mütevazı evinde yazmıştır. [24]Osman Nuri bu eserleri yazmanınyanında İstanbul'da düzenlenen Birinci Dil Kurultayına da iştirak etmiştir.[25]

Osman Nuri'nin biri kız, biri erkek olmak üzere iki kardeşi vardır. Kendisinden 8 yaş küçük olan kız kardeşi Fatma Zehra Hanım1882 Şumnu doğumludur. 15 yaş

---

[20] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.12.

[21] Tasvîr-i Efkâr: Şinâsi (ö. 1871) tarafından yayımlanan ilk Türkçe gazetelerdendir. Bkz. Nesimi Yazıcı, "Tasvîr-i Efkâr" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2011, c.40, s.138.

[22]Pereme: Gondola benzeyen kayık. Bkz. **TDK Türkçe Sözlük**, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998, c.2, s.1791.

[23]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.14.

[24]Bu evin bulunduğu sokağa Edirne Belediye Meclisi tarafından 1 Haziran 1967 tarihli kararla Merhum Osman Nuri Peremeci'nin adı verilmiştir. Bkz. Ayhan Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.44; Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.13.

[25] Hüseyin Mevsim, **Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı,** s.100.

küçük olan erkek kardeşi Mehmet Ferit de1880 Şumnu doğumlu olup 1953'te Bursa'da vefat etmiştir.[26]

16 yaşında öğretmen olarak hayata atılan Osman Nuri Peremeci, Bulgaristan'ın Pravadı şehrinde görev yaparken, 1899 yılında 25 yaşındayken Ayşe hanımla evlenmiştir. Osman Nuri Hoca'nın bu evlilikten Mustafa Raşit (1901) ve Emine Mevhibe 1909, Nimet 1913 adında üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Osman Nuri Edirne'ye iltica ettikten bir yıl sonra 1928'de Bulgaristan'da kalan eşi Ayşe Hanım zatürre hastalığına yakalanarak vefat etmiştir.[27]

İlk eşinin ölümü üzerine 1934 yılında Edirne'deaslen Kırcaali'li[28] olan Servet hanımla evlenmiş, bu evliliğin sonucunda iki erkek çocuğu dünyaya gelmiştir. İlk oğlu Bilgin Peremeci 1935 yılındadiğer oğlu Ömer Ekin 1940'da Edirne'de dünyaya gelmiştir. [29]

Yarım asırlık öğretmen olan Osman Nuri, genç öğretmenler için güzel bir örnektir. Yetiştirdiği öğrenciler onu sadece bir öğretmen değil, iyi bir rehber olduğunu da düşünmüşlerdir. İlerleyen yaşına rağmen durmadan çalışan okumayı ve araştırmayı bırakmayan Osman Nuri, her öğrencisi ile birebir ilgilenmiş ve ülkesine faydalı birer fert olmaları için gayret göstermiştir.

Öğretmenliğinin ellinci yılında Osman Nuri için özel bir program düzenlenmiş vebu program kendisini çok memnun etmiştir. Dinç, güler yüzlü ve şakacı tavrıyla "*İnşallah altmışıncı yılımda emekliliğimi isteyeceğim.*" diyerek latifeler yapmıştır.[30] O günlerde Osman Nuri üç ciltlik"*Türk Terbiye Tarihi*" adlı eserini yazıyordu. Amacı son eserini bastırıp milletine armağan etmekti. Osman Nuri, isteğine ulaşamamıştır. İlerlemiş yaşına rağmen her sabah erkenden kalkıp çalışmaya başlıyor, daha sonra bastonunu ve fötr şapkasını alarak derse gitmek arzusuyla yollara düşüyordu. Öğrencileri, okulları inanılmaz derecede seviyordu. Genç beyinleri ve ruhları vatan ve millet içinşekillendirmesini iyi biliyor, adeta öğrencilerini sevgisiyle büyülüyordu.

[26]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.14.
[27] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.14.
[28]Kırcaali: Bulgaristan'da tarihî bir Osmanlı kasabası. Bkz. Marıya Kıprovska, Machıel Kıel, "Kırcaali" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2016, c.ek/2, s.59.
[29]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.15.
[30] Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.45.

Yorgun argın evine döndüğünde yüzünde görevini yapmış olmanın mutluluğu okunuyordu. Buna rağmen gece geç saatlere kadar çalışmayı da ihmal etmiyordu.[31]

Osman Nuri sadece bir öğretmen değil aynı zamanda bir turizm elçisi gibi faaliyet gösteriyordu. Edirne'ye gelen Bulgarlara mihmandarlık yaptığı gibi Edirne'den Bulgaristan'a giden Türklere de tercümanlık yaparak adeta bir gönül elçisi görevini görüyordu.[32]

Çalışmayla geçen ellibeş yılın sonunda Osman Nuri için yeni bir program hazırlıkları başlamıştı. Yurdun her tarafından öğrencilerin katılacağı programın tarihi 23 Nisan 1945 olarak belirlenmiş, ancak Osman Nuri 19 Mart 1945 Cumartesi sabahı vefat etmiştir.[33]

Osman Nuri'nin vefatı İstanbul ve Edirne basınında büyük yankı uyandırmıştır.Basınvefatını büyük başlıklarla duyurmuştur. Cenaze töreni 20 Mart Pazar günü yapılmış, devrin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan, Şükrü Saraçoğlu ve Milli Eğitim Bakanı, Hasan Ali Yücel ailesine taziyelerini bildirmişlerdir. Cenaze törenine Trakya bölgesinden ve başka beldelerden çok sayıda önemli şahsiyet teşrif etmiştir. [34]

Kırklareli'de yayımlanan Yeşilyurt Gazetesi'nin 27 Mart tarihli sayısında merhumun öğrencilerinden Ethem Ütük [35] "*Osman Nuri Hocamızı da Kaybettik*" yazısında şunları ifade etmiştir.

Aziz Hocam!

Maddi âlemden manevi âleme göçmekle sen ölmedin. Edirne Tarihi, Tuna Boyu Tarihi gibi pek değerli eserlerinle bizim ve bizden sonrakilerin kalbinde daima

[31]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.15.
[32] Mevsim, **Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı,** s.97.
[33] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.16. Bkz. Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s. 46.
[34]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.18.
[35] Ethem Ütük: Şair ve yazar. http://www.biyografya.com/biyografi/7140 18.07.2018.

yaşayacaksın. Tarihini aydınlattığın Türk Edirne'nin temiz ve sıcak sinesinde yattığın için müsterih olabilirsin. [36]

1.1.Eserleri

Osman Nuri,birçok eser ortaya koymuştur. Bu eserlerden bazıları şunlardır: *Umûmî Tarih, Malûmât-ı Medeniye, Çocuklarımıza Din Dersleri, Bulgaristan Coğrafyası, Din ve Millet Şuûru, Edirne Tarihi, Tuna Boyu Tarihi, Pedagoji, Atalar Sözleri.* Bu eserlerdenulaşabildiklerimizin tanıtımını yapmaya çalışacağız. Ayrıca Osman Nuri Edirne'de yayınlanan birçok dergi vegazetelerde yazılar da yazmıştır.[37]

1.2. Pedagoji

Osman Nuri bu eserine Alman Pedagog ve Psikolog Ernesst Meumann'ın aynı isimdeki eserini kaynak olarak ele almıştır.[38]Daha önce Bulgaristan'da düzenlediği ve bizzat yönettiğiMedresetü'n-Nüvvâb'da[39](öğretmen yetiştirme kurslarında) okunmak üzere Osman Nuri'nin 1925 yılında Osmanlıca ile yayınladığı bu eser, ikinci defaResimli Ay Matbaası tarafından 1931 yılında İstanbul'da yeni harflerle basılmıştır. Bu kitap Osman Nuri'nin Türkiye'de basılan ilk eseridir. Eser, şu bölümlerden meydana gelmiştir:[40]

Umûmî meseleler; pedagojinin konusu, mahiyeti, gaye ve taksimatı, terbiyenin derecesi ve imkân kudreti, terbiyenin amilleri, maksadı. Terbiye mefhumu; terbiye, malumat, ilim. Cismi terbiye; lüzumu ve maksadı. Ruhi terbiye zihni terbiye; mâhiyet ve gaye. Hisler; hissi terbiyenin lüzumu ve terbiyedeki rolü.Bedî terbiye; esaslar, güzele doğru bedî hissiyatın şekilleri, şahsiyetin ve kültürün mana ile ehemmiyeti.

Ellibeş yıl öğretmenlik yapan ve her türlü güçlüğe rağmen öğretmenlik mesleğini benimseyerek çalışan Osman Nuribu kitabın sonunda genç öğretmenlere şöyle seslenmektedir:

---

[36]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.18.
[37] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.21-23.
[38] Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.33.
[39] Medresetü'n-Nüvvâb: Bağımsızlık sonrası Bulgaristan'da Müslümanların dinî eğitim ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan müessese. Bkz. İbrahim Hatipoğlu, "Medresetü'n-Nüvvab"maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2003, c.28, s.344.
[40] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.24.

"Bu kitabı altı yıl önce yazmış, o zaman Bulgaristan'da açtığımız öğretmen kurslarında okutmuştum. Sonradan anavatana iltica edince eseri yeni baştan gözden geçirdim ve tashih ettim.

Ümit ediyorum ki genç ve münevver arkadaşlarıma şu eserle bir hizmette bulundum ve onlara pek yeni olan pedagoji incelemeleri sahasında titrek ellerimle meşâlekeş oldum.

Memleketin istikbal tarihini biz öğretmenler yapacağız. Çünkü milletin atide yükselip yükselmemesinden mesul olacak biz öğretmenleriz. Tarih önündeki bu mesuliyetimizi göz önünde tutacak olursak, terbiyesi, yetiştirilmesi biz öğretmenlere verilen yeni nesle karşı olan dikkatimizin iki kat olması lazımdır.

Milletimizin gösterdiği harikaları, yapılan inkılâpları yaşatmak, milleti layık olduğu yüksek mevkie çıkarmak, ey genç öğretmen, senin görevindir. Sen görevini takdir ederek işe başladığın tarih içindeki mesuliyetini tanıdığın gün, milletin artık selamet beratı yazılmış, önüne yüksek ufuklar açılmıştır.

Kitabım bir başlangıçtır. Sen araştırmalarınla, deneylerinle onu geliştireceksin. Yeni nesillerin zihinlerini ona göre yararlı bilgilerle donatacaksın. İradelerini kuvvetlendireceksin, bilhassa mensup olduğumuz milletin seciyesini inceleyerek noksanlarını gidermeye, faziletlerini artırmaya çalışacaksın.

Görevin ağır olduğu kadar büyüktür. Ey genç öğretmen, bunu unutma. Her gün yeni bir cehdügayretle yüksek görevine çalış, milli mefkûrene doğru yürü. Karşında ki yavruları, öğrencileri küçük görme. Onları önemsemez gözlerle bakma. Bil ki onların içerisinde ilerde vatan ve millete büyük hizmetler edecek büyük dehalar vardır. Onlar senden bugün bilgi istiyorlar, senden iradelerine kuvvet, seciyelerine takviye bekliyorlar. Aşkla şevkle bu mukaddes görevini yap.

Bu pedagojiyi yazıp bitirdikten sonra Pedagoji Tarihi'ni de yazmaya başladım. Bu kitapta bu geniş ilmin geçirdiği gelişmeyi, bu ilme hizmet eden büyük terbiyecileri

ve fikirlerini ele alacağım ümit-varımki o kitabımda yeni hamleler ve yeni gelişmeler getirecektir. Başarabilirsem ne mutlu bana."[41]

Osman Nuri'nin bu eseri yeni harflerle basılmış terbiye ve pedagoji kitaplarının çok az olduğu bir devirde büyük bir boşluğu doldurmuş, öğretmen okullarında ana kaynaklardan biri olarak kullanılmıştır.[42]

Bütün bunlar göstermiştirki Osman Nuri milletin evlatlarını eğitim alanında yetiştirmek mefkûresini ve şuurunu millet adına tesis etmiş büyük bir kişidir. Öğrencilerine bakış açısı gayet mütevazı ve merhametlidir. Onları kendi evladı gibi görüp sadece öğrenci vasfıyla değil geleceğin büyük adamları nazarıyla ilmini, irfanını öğrencilerine aktarmıştır.

1.3. Edirne Tarihi

Bu eser, ilk olarak Resimli Ay Matbaası tarafından, 1940 yılında İstanbul'dason olarak da 2011 yılında Bellek Yayınları tarafından basılmıştır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye iltica ettikten sonra Edirne'ye yerleşen, ölünceye kadar kaldığı bu şehri adım adım dolaşan Osman Nuri'nin*Edirne Tarihi*adlı eseri büyük bir çalışmanın ürünüdür. Osman Nuri, eserin önsözünde şu ifadelere yer vermiştir:[43]

"Bugün Türkiye Cumhuriyetinin kuzeybatı sınırında bir şehâmet âbidesi olarak duran Edirne'nin tarihini yazmak görevini Trakya Umûmi Müfettişi Sayın General Kazım Dirik, iki yıl önce bana verdiği zaman, bu işi başarabilecek miyim diye epeyce düşündüm. Yapamam demek sevdiğim havasını teneffüs ettiğim bu tarihi şehre karşı saygısızlık gibi geldiğinden, bana güç geliyordu. Yazarım demekle ise, asırlarca Türk kültürüne merkez olmuş, pek çok büyük adamlar yetiştirmiş olan bu şehri hakkıyla anlatabilmenin ne kadar mesuliyetli olduğunu takdir ettiğim için pek ağır bir yükün altına girmiş oluyordum. Şehre olan sevgim, eldeki kaynaklar güvenimi artırdı.

---

[41]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.26;Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.54.

[42] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.26;Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.54.

[43] Osman Nuri Peremeci, **Edirne Tarihi**, Bellek Yayınları, Edirne, 2011, s.5.

Bana bir atılganlık verdi. Türk münevverlerinin yüksek yardımlarından ümitlenerek bu ağır işi üstüme aldım. Ve iki yılda bu eser meydana geldi. Kitabımın eksiklikleri bile olsa benden sonra Edirne tarihini yazacaklara kılavuzluk edeceğinden, yine hayırla anılmama bir vesile olur ümidindeyim ve bununla avunuyorum."

Peremeci bu sözleriyle aslında zor bir işi devrin şartları düşünüldüğünde büyük bir gayretle ve başarıyla tamamlamıştır. Peremeci, *Edirne Tarihi'*nde genel olarak şu konulara değinmiştir.

İlk olarak Edirne'nin coğrafi bilgileri ve ilk çağlardaki tarihçesinden bilgiler vermiş, daha sonra, Osmanlı dönemine geçerek Edirne'de bu devirde yaşanan olaylardan bahsetmiştir. Osmanlı zamanında yapılan eserler (cami, mescit, kervansaray, çeşme, kütüphane vb.) hakkında malumatlar aktarmıştır. Son olarak Edirne'de yetişmiş önemli kişileri alanlarına göre sınıflandırarak, bunlar hakkında bilgiler vermiştir.

Son bölüm esere ek olarak hazırlanmış olup Edirne ile ilgili önemli vesika ve fetvaları, Cumhuriyet devrinde Edirne ve Edirne ile alakalı önemli mekânların fotoğraflarını da ihtiva etmektedir. *Edirne Tarihi*, sadece tarihi olayların anlatıldığı bir eser değil aynı zamanda şehrin coğrafi bilgilerinin de paylaşıldığı bir çalışmadır.[44]

Osman Nuri*Edirne Tarihi*'ni yazarken tarihçi Abdurrahman Hıbrî[45] ile Ahmet Bâdî Efendilerin[46] Edirne ile ilgili eserlerini ana kaynak olarak almıştır. *Edirne Tarihi,* bugün dahi Türkiye'de yazılan şehir tarihleri arasında ön planda bir yer tutmaktadır.[47]Osman Nuri bu çalışmasıyla çok sevdiği Edirne'ye gerçekten büyük bir miras bırakmış ve çeşitli hizmetlerinden en büyüğünü armağan etmiştir.

[44] Engin Beksaç, Şule Nurengin Beksaç,"Edirne Tarihi İçin Önemli Bir Kişilik: Osman Nuri Peremeci",**Edirne Valilik Dergisi**, S.53, Edirne, 2017, s.18.

[45] Sevim İlgürel, "Hıbrî Abdurrahman Efendi" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1998, c.17, s.426.

[46] Erkut Güngör, "Ahmed Bâdî Efendi" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1989, c.2, s.46; Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.169.

[47]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.30.

1.4. Tuna Boyu Tarihi

Tuna Boyu adlı eser ilk olarak Resimli Ay Matbaası tarafından 1942 yılında İstanbul'da basılmıştır.Bu eser eski Türkeli Tuna Boyunda doğan ve orada yetişen hayatının en mücadeleli günlerini orda yaşayan merhum Osman Nuri'nin en güzel ve heyecanlı yazılmış eserlerinden biridir. Yazar,*Tuna Boyu Tarihi*'ni ele alış amacını eserin önsözün'de şu ifadeler ile dile getirmiştir.

"Tuna Boyu Tarihi adıyla yazdığım bu kitap, Kuzey Trakya'da her Türkün kalbinde tatlı hatıraları yaşayan, menkıbeleri her zaman anlatılan Tuna Boyunun ve şimdi Bulgaristan olan yerin tarihidir. Amacım gelecekte memleketin sahibi olacak Türk gençlerine 63 yılöncesine kadar Türk ülkesi olan bu memleketin mazisini anlatmak, maziden ibret almalarını onlara telkin etmek gelecek için Türk gencine yeni bir hız vermek, onun yüreğinde kini yükselmek ve aydınlanmak ateşini körüklemektir. Ben bunu kendime en mukaddes bir vazife biliyordum, işte yaptım. Muvaffak olabildi isem benim için en büyük bahtiyarlıktır."[48]

Milliyetçiliği ön plana alanOsman Nuri Peremeci'nin Türkiye'de basılan bu eseri Bulgaristan Türkleri arasında gizlice elden ele dolaşmış ve bir heyecan kasırgası yaratmıştır[49]. Osman Nuribüyük bir milli heyecanla yazdığı bu önemli eseri şöyle bitirmektedir:[50]

"Böylece Bulgarlar istediklerini elde ettiler, Kuzey Trakya'daki Türkler haksız yere Bulgar boyunduruğuna düşmüş oldular. Yüz binlerce Türk, ocaklarından, kasabalarından, köylerinden ayrıldılar. Babalarının, dedelerinin kanları ile alın terleri ile sulanmış yurtlarını bırakıp başka illere kendilerine yeni yuva yapmak mecburiyetinde kaldılar.

Nice binlercesi de yollarda, kışlarda, soğuklarda hastalanıp öldüler. Pek çok Türk köyünde nice binlerce Türk de Bulgarlar tarafından katliam edildiler.

[48] Osman Nuri Peremeci, **Tuna Boyu Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942, s.3-5.
[49] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.32; Ayhan Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.60.
[50] Peremeci, **Tuna Boyu Tarihi**, s.220.

İşte bugün Bulgaristan krallığı denen Tuna Boyunun o eski Türk illerinin 63 sene öncesine kadar kısaca tarihi, Ey Türk genci, bu kitapla sana dedelerinin yurdu olan Tuna Boyunun acı ve tatlı geçmişlerini anlatabildim ise ben vazifemi yapmış oluyorum. Sende sana düşen vazifeyi yap. O ada dede yurdunu unutma göreyim seni."

Tuna Boyu Tarihi beş kısımdan meydana gelmektedir. Bu kısımlarda kısaca şu konuları ele almıştır.

Bulgaristan'ın hudutları, Trakya'nın tarihçesi, Trakya'da istilalar, Küçük Skitya'da Bulgarlar, ilk Bulgarların adetleri, ilk Bulgar hükümetinin kuvvetlenmesi, Bulgaristan'ın düşmesi, Batı Bulgar Çarlığı, Onuncu ve on birinci asırlarda Bulgaristan'ın umûmî vaziyeti. Bulgaristan Bizans boyunduruğunda, İkinci Bulgar Çarlığı Bulgaristan'ın Bizans idaresinden kurtuluşu, Bulgaristan Osmanlı idaresinde, Bulgarların uyanması, Tanzimat devri, Bulgar ihtilalına hazırlık, Bulgar siyasi istiklal mücadelesi, Bulgaristan'ın kurulmasını sağlayan son olaylar.

Peremeci, bu eseri oluştururken kendisinin Bulgaristan'a giden muallimlere mihmandarlık yaptığı bir gezi de Jeço Çankov adında coğrafya öğretmeni ile tanışması ve bu öğretmenin eseri olan; "*Bulgaristan Coğrafya Lügati* "adlı eserden de istifade etmiştir.[51]

Tuna Boyu Tarihi, Balkan topraklarının acı ve tatlı hatıralarla dolu tarihidir.[52] Osman Nuri, Türklerin yaptıkları hataları, Bulgarların ve onlara gizlice yardım edenlerin hedeflerine nasıl ulaştıklarını objektif bir gözle incelemiş ve aktarmıştır. Osman Nuri'nin bu önemli eseri tarihimiz açısından önemli bir yer tutmaktadır. Osman Nuri, bu kitabında bütün heyecanını ve vatan aşkını da dile getirmektedir.

1.5. Atalar Sözleri

Bu eser, Resimli Ay matbaası tarafından 1943 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Osman Nuri Peremeci, bu kitabının başına "yirmi beş yıl uğraşarak toplanmıştır" diye bir açıklama koymuştur. Alfabetik düzene göre derlenen ve

[51] Mevsim, **Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı,** s.97.
[52] Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.60.

yayınlanan bu eserde yedi bin altı yüz doksan dört atasözü bulunmaktadır. Yazar, kitabının önsözünde daha çok Trakyave Balkanlarda söylenen atasözlerini derlediğine işaret etmektedir. Yine önsözde atasözleriyle ilgili bir iki anısını da belirten Osman Nuri, bu bölümde atasözlerinin Türk halkı arasında bir sohbet ve söyleşme aracı olduğunu da örneklerle açıklamıştır.[53]

Peremeci eserin önsözünde; Türkçemizde Atalar Sözleri denen bir takım sözler vardır ki bunlar kısa, öğrenmesi kolay, unutulması uzun zaman alan düşündürücü bize doğru yolu gösteren ışıktırlar. Eski insanlarımız bu sözleri toparlamış ve birçok şairimizde şiirlerinde bu sözleri kullanmışlardır.[54]

Eserde Peremeci alfabetik sıralamaya göre atasözlerini derlemiştir.Bu eserle alakalı atasözlerinden örnekler vermek durumundayız. Anadolu kültüründe de söylenen aynı zamanda bu eserde de yer verilmiş bazı atasözleri şunlardır: "*Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az.*""*Ağlarsa anam ağlar, kalanı yalan ağlar.*""*Yap iyiliği at denize, balık bilmezse, Hâlik bilir.*""*Sel gider, kum kalır.*"[55]*"Ağanın alnı terlemeyince, ırgatın burnu kanamaz"*[56] *"Baht olmayınca başta, ne kuruda olur ne yaşta*."[57] *"Kara koyun oturdu, ak koyun götürdü.""Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu."*[58]Bu örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla beraber bu kadar örneğin yeterli olduğu kanatindeyiz.

Peremeci, *Atalar Sözleri*'ni teşekkür ve itizar başlığı altında sonlandırır ve o bölümde şunları söyler: *"Yirmi beş sene uğraşarak topladığım bu "Atalar Sözleri"kitabımı Edirne Halkevinin ve Halkevleri Umûmi Kâtipliğinin yardımları ile basıldı buna müteşekkir ve minnettarım. Fakat ben Edirne'de olmamdan dolayı matbaa ise İstanbul'da olduğu için bazı basım hataları olmuştur. Okuyucularımın mazur görmesini diliyorum."*[59]

[53] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.35.
[54] Osman Nuri Peremeci, **Atalar Sözleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1943, s. 3.
[55] Peremeci, **Atalar Sözleri,** s. 5.
[56] Peremeci, **Atalar Sözleri,** s. 19.
[57] Peremeci, **Atalar Sözleri,** s. 49.
[58] Peremeci, **Atalar Sözleri,** s. 179.
[59] Osman Nuri Peremeci, **Atalar Sözleri,** s. 302.

Osman Nuri Peremeci'nin *Atalar Sözleri* isimli bu eseri, Balkan atasözlerini ve halk deyişlerini tertiplediği için önemli bir yere sahiptir. Osman Nuri, Balkan topraklarında yaşayan Türklerin atasözlerini ve deyişlerini toplamakla aynı zamanda kültür tarihimize de büyük bir hizmet etmiştir.

Peremeci, bu eserlerinin yanı sıra*Edirne Tarihi* adlı kitabında da yer verdiği bir yazısı, 15 Aralık 1948 yılında *Damla* dergisinde*"Edirne'de Yetişen Mûsikîşinaslar"* başlığıyla yayımlanmıştır.

1.6. Edirne'de Yetişen Mûsikîşinaslar

Osman Nuri, *Damla* dergisine yayımlanmış bir makalesinde Edirne'de yetişen mûsikîşinaslar hakkında bilgiler paylaşmıştır. Bâdi Efendi'nin Şeyhülislâm İshakzâde Mehmet Efendi'nin *Arabül'âsar fi tezkireti urefâil-edvar*[60]adlı eserini tetkik ederek ondan Edirne'de yetişen mûsikîşinasların hayatlarıyla ilgili bilgileri çıkarmış; kitabına yazmış ki Osman Nuri deburadan özet olarak almış ve Edirne'de eskiden pek çok mûsikîşinas yetiştiğini göstermeye çalışmıştır.[61] Mûsikîşinasların ne tür beste yaptıklarına ve hangi padişah zamanında yaşadıklarına, nerede vefat ettiklerine yer vermiştir. *Damla* dergisinde Osman Nuri'nin bilgiler aktardığı mûsikîşinaslar:

İmamı Sultanî İbrahim Efendi:[62] ,Mehter Ahmet Ağa.[63] ,Derviş Mustafa:[64] ,Musalli Efendi:[65], Yahya Nazîm:[66], Kudûmzen Derviş Ali[67], Küçük

[60] Eser ismi *Damla* dergisinde bu şekilde ele alınmakla birlikte kaynaklarda *Atrabü'l-âsâr fi tezkireti urefâi'l-edvâr* ismiyle zikredilmiştir. Bkz. Nuri Özcan, "Atrabü'l-Âsâr" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 1991, c.4, s.85.

[61] Osman Nuri Peremeci, "Edirne'de Yetişen Mûsikîşinaslar",**Damla Dergisi,** S.9, Edirne, 1948,s.138.

[62] Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.307; Nuri Özcan, "İbrahim Efendi Edirneli" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2000, c.21, s.296.

[63] Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.307.

[64]Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.307; Nuri Özcan, "Mustafa Dede Efendi, Kûçek" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2006, c.31, s.294.

[65]Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.307-308; Hasan Aksoy, "Mustafa Efendi, Ebezâde" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul, 2006, c.31, s.297.

[66] Osman Nuri Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.308; Mustafa Uzun, Nuri Özcan, "Nazîm" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2006, c.32, s.452. Ayrıca Bkz. İsmail Yıldırım, "Nazîm Yahya'nın Bir Aşk Hikayesesi: "Dastân-ı Hecrü Visâl",**A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi,** Erzurum, 2016, S.57, s.1663-1700.

[67] Nuri Özcan**,** "Derviş Ali, Kudümzen" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1994, c.9, s.192.

Müezzin[68], Haffafzâde Hüseyin Efendi[69], Nakşî Mustafa Dede[70], Nizamettin Dede[71], Şeyh Ali Bey[72], Kadri Bey[73].

1.7. Osman Nuri Hakkında Söylenenler

Osman Nuri hakkında söz söyleyen insanların geneli bir şekilde Osman Nuri ile tanışmış kişilerdir. Biz burada bir kısmını aktarmanın Osman Nuri ile ilgili düşüncemizin şekillenmesinde yeterli olacağı kanaatindeyiz. Bu şekilde bilgi paylaşan insanların büyük çoğunluğu Osman Nuri'nin öğrencileridir. Kütüphanede, gezide veya konferansta kendisine rast gelmiş olan insanlarında Peremeci hakkında ki görüşlerine yer verdik. Amacımız Osman Nuri hakkında doğru bir kannâtin oluşmasını sağlamaktır.

Nihat Sami Banarlı[74], Osman Nuri hakkında şöyle söylüyor[75] *"Merhum ve değerli ilim adamı ve ilim aşığı Osman Nuri Peremeci'yi bundan 32 yıl önce Edirne'de tanımıştım. İstanbul Dârulfünûn'u Edebiyat Fakültesi'nden ve Yüksek Muallim Mektebinden yeni mezun olmuş ve ilk hocalığımı bu eski payitaht ve yeni serhat şehri Edirne'de yapmaya başlamıştım. Mektep'ten artan vakitlerimde Selimiye Kütüphanesine koşar orada ki Türkçe yazmaları birer birer gözden geçirirdim. Benim Hoca ile tanışmam burada oldu. Edirne Tarihi gibi Tuna Boyu Tarihi gibi muazzam eserleri yazan Osman Nuri Hoca benim bu araştırmayı ne maksatla yaptığımı sordu, ben de anlattım.*

Temiz ve nurlu yüzünde âdeta yeni bir ışık yandı. Gençliği teşvik zeki ve sevgiyle dolu, bütün o çağlar büyükleri gibi bana nasıl faydalı olacağını âdeta bilmez hale gelmişti. Karşılıklı tarihi konularda konuştuk ve benim yaşımın genç olmasına

---

[68] Nuri Özcan, "Mehmet Efendi, Küçük Müezzin" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2003, c.28, s.456.
[69] Osman Nuri Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.309.
[70] Nuri Özcan, "Nakşî Mustafa Dede" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2006, c.32, 334.
[71] Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.310.
[72] Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.310.
[73] Peremeci, **Edirne Tarihi**, s.311.
[74] Edebiyat tarihçisi ve yazar. Bkz. Şeyma Güngör, "Banarlı Nihad Sâmi" maddesi,**TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 1992, c.5, s.51; Ayrıca Bkz. Özlem Acar, **Nihat Sami Banarlı'nın dil, edebiyat ve sanat hakkındaki görüşleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.
[75] Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.63-64.

rağmen bu bilgilere sahip olmam onu mesut etmişti. Bana Edirne Tarihi ve Tuna Boyu Tarihi kitapları henüz basılmamışken oradan ezber sahifeler okudu.

Bende silinmez izler bıraktı ve onu tanıdığıma çok mesudum. Kendisi kültürümüzün unutulmazları arasında bulunmasına rağmen bizim onu hatırlamamızda, yine büyük ve mesut edici bir iftihar duygusu vardır."

Uluğ Turanlıoğlu'nun[76] Osman Nuri Peremeci'ye yazmış olduğu şiirden bir bölüm şöyledir[77]:

Sen Tuna'dan ses getirdin bize

Sen ışık tuttun donuk gözlerimize

Sen Rodoplar'dan, sen Lofçalar'dan seslendin bize.

Yalnız seng-i musalla'da bilmedik kadrini,

Her zaman andık, her zaman sevdik seni,

Yağmur yağdı, sel aktı, çamur oldu ama

Sen tertemiz kaldın, alnına tek bir kara düşmedi

Göğsünün üzerinde kavuşturup güzel ellerini

Mutluluk içinde dünyaya yumdun gözlerini.

Turanlıoğlu bu dizeleriyle Osman Nuri'ye sevgisini göstermiştir.

Ayhan Yetkiner ise Osman Nuri hakkında şöyle der[78]:

Yıllar geçtikçe rahmetli ve sevgili hocamın, *"bize bizden başka dost yoktur."*sözünü nasıl yürekten, nasıl inanarak, nasıl bütün gücüyle haykırarak

[76]Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.99. Bkz. Eğitimci şair ve yazar. **http://www.biyografya.com/biyografi/2630 19.07.2018**.
[77]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.90.
[78]Komisyon, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, s.92.

tekrarladığını düşünüyor, onun gerçekçi ve memleketçi felsefesinin bütünlüğüne bir daha inanıyorum.

17 Mart 2011 senesinde Osman Nuri Peremeci'nin ölüm yıldönümünde torunu Erman Peremeci tarihçi Cemal Kutay ile dedesi hakkında aralarında geçen konuşmayı şu şekilde aktarmaktadır. Cemal Kutay'ı İstanbul'da ziyaret etmiştim. Kendisinin yazmış olduğu kitaplar için bir bölüm ayırmıştı ve bana dedi ki; *evladım, benim yazdığım kitapları üst üste koysamboyumu aşar, ben de az çalışmadım ama dedenizin yanında kendimi hep tembel hissetim. Osman Nuri Peremeci çok çalışkan bir insandı.*[79]

Edirne'den Bulgaristan'a düzenlenen bir gezide Osman Nuri Hoca mihmandarlık yapmış o kafilede bulunan tarih öğretmeni Salih Zorlutuna şunları aktarmıştır.*Osman Nuri, güleç yüzlü, vakur ve müşekkel endamı ile karşısındakilere hürmet telkin eden bir yaratılışta idi. Bulgarca çok iyi bildiğinden kafilemizin tercümanlığını o yapıyordu. Ziyaretimiz resmî bir mahiyet taşıdığı için, bize verilen ziyafetlerde önce kafile reisimiz Rıfat Necdet Bey konuşur, sonra hoca bunu ağır ağır Bulgarcaya çevirirdi. 20 gün kadar süren bu seyahatte ben hocaya derin bir hürmet hissiyle bağlandım.*[80]

A. Süheyl Ünver'de,*Osman Nuri'nin ömrü boyunca ele aldığı konu çok zengin ve çok değerlidir, büyük hizmet etmişlerdir. Aziz oğlu Bilgin Peremeci ile birlikte topladığımız Rumeli'ye has misallerin pek azını sıralamakla iktifa ederken bunların bizde, diğer ülkelerde söylenenler arasında çok azı da görüldüğünü de ifadeye çalışır. Bu farklı örnekleri toparlayarak çok hizmet gösteren Osman Nuri Peremeci'yi hayırla anarız. Ruhu bu satırları okuyanlar içinde şad olsun.*[81]

Görüyoruz ki Osman Nuri hayatının büyük çoğunluğunda farklı makamlarda bulunan kişilerle münasebet kurmuştur. Eğitimcisi'nden, şairine, devlet ricâline

---

[79] Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.30.

[80] Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s.112; Ayrıca Bkz. Mevsim, **Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine Katkı,** s.97.

[81]Ahmet Güner Sayar, "Ünver Ahmet Süheyl" maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi**, İstanbul, 2012, c.42, 350; Ayrıca Bkz. Ceylan Akgün Karaata, **Ord. Prof.Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk süsleme sanatı eğitimine katkıları**,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.

varıncaya kadar birçok insanın ulaşma ihtimali olmayan yerlerde adından söz ettirmiştir. Buna örnek olarak, Mustafa Kemal Atatürk'e bir mektup yazmıştır. Bu mektup; Bulgaristan'da Varna Savaşı zamanında şehit olan Karaca Paşa için yapılan türbenin yıllar sonra Türk-Bulgar düşmanlığı çerçevesinde Kral Ladislas'ın o türbenin kendisine ait olduğunu iddia etmesinin üzerinePeremeci gerçeği zamanın Cumhurbaşkanı Atatürk'e bir mektupla bildirmesi konusunu kapsamaktadır. Buna karşılık Atatürk Osman Nuri için; Bu büyük bilgin şimdi köy öğretmenliği yapıyor değil mi?[82] sözleriyle aslında tarihi olayları aydınlatma açısından büyük bir kişi olduğunu bizlere hissettirmiştir. Yukarıda ki örnekleri çoğaltmak mümkün olmakla birlikte bu kadarının yeterli olduğunu düşünmekteyiz.

[82]Tunca**, Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi,** s. 33.

2. ECDÂD TARİHİ ADLI ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Osman Nuri Peremeci, tezimizin ana konusu olan *Ecdâd Tarihi* adlı eseri Osmanlı Türkçesiyle kaleme almıştır. Latinize etmeye çalıştığımız bu eseri incelerken gördük ki *Edirne Tarihi*eserinde veya diğer yazılarında kullandığı kelimelerden daha ağır ifadelere yer vermiştir. Kanaatimizce harf inkılâbından sonra *Edirne Tarihi* ve *Tuna Boyu Tarihi* eserlerini kaleme aldığı için bu ayrımı yapmıştır. Bulgaristan'da rüştiye mekteplerinde okutulan *Ecdâd Tarihi* kitabı günümüz ifadelerine nazaran ağır bir üslupla kaleme alınmıştır.

Ecdâd Tarihi eserin değerlendirilmesine geçmeden önce eserin yazılış amacı, içeriği ve anlatım biçimi hakkında değerlendirme yapmamız gerekmektedir. Öncelikli olarak tarih; İnsanın kendisini tanımasını sağlayan, kanıtların ortaya çıkarılması sonucunda geçmiş insanların davanış ve çabaları ile uğraşan bir bilim dalıdır.[83]Bundan dolayıdır ki *Ecdâd Tarihi*, kendi tarihimizi ve dedelerimizin çabalarını anlatan bir kitaptır. Eserin yazılış amacı ecdâdımızın başından geçen olayları gelecek nesillere doğru bir biçimde sunmaktır. Bulgaristan rüştiye mektep talebelerinin tarih hakkında bilgilerini genel hatlarıyla öğrenmelerini sağlamaktır. İçeriği ise Osmanlı'dan önce Türklerin yaşamlarından başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş safhasına kadar yaşanan siyasi ve sosyal olayları kapsamaktadır. Tarih anlatım biçimleri vardır. Bu anlatım biçimleri hakkında ufak bir bilgi paylaşmak *Ecdâd Tarihi* adlı eserin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Hikâyeci anlatım şekli; tarihsel silsilede olaylar doğrudan doğruya aktarılır ve efsanevi, destansı şekilde sunum gerçekleştirilir. Dilden dile aktarım vardır şifai olarak hikâye edilmiştir.[84]Öğretici anlatım şekli; bu anlatım tarzındaki amaç faydacı bir şekilde tarihte yaşanmış olayları kuşaklara, şahıslar üzerinden isimler zikredilerekönemli kişilerin olaylarını aktarmaktır. Bu anlatımdan maksat millet şuurunu aşılamaktır.[85]Osman Nuri'nin *Ecdâd Tarihi* eseri büyük oranda bu bölüme dâhildir. Çünkü ders kitabı olarak hazırlanan bu kaynak bu amaca hizmet etmek durumundadır. Anlatım yönteminde ise tarihçi yaşadığı devrin etkisi

[83] Sander Oral, "Tarihte Yöntem", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** S.28, Ankara,2014, s. 71.
[84] Mübahat Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usül,** Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1998, s. 6.
[85] Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usül,** s. 7.

altındadır.[86]Bundan dolayıdır ki Osman Nuri bu şekliyle yaşadığı çağın şartlarından bağımsız bir yöntem sergilememiştir. Araştırmacı tarih 19. Yüzyıldan itibaren milletlerin özel inaç ya da tarih anlatımından çıkarak umûmî tarih araştırması formatında geliştirilmiş bir yöntemdir.[87]

Ecdâd Tarihi, yukarda bahsettiğimiz anlatım şekillerinden öğretici anlatım biçimine girmektedir. Eseri okurken bu durumu fazlasıyla görmekteyiz. Osman Nuri vatanını milletini seven büyük bir insandır. Normal şartlarda dedelerimizin çeşitli olaylarına göre tarih kitabı yazmak istemesine rağmen Gürcistan'da Türk evlatlarının ders kitaplarını tasnif eden kurul tarafından padişahları silsile ile anlatan bir tarih kitabının yazılması istenilmiştir. Bu durumdan dolayı kendisi istemese de bu şekilde bir eser yazmak zorunda kalmıştır.

Ecdâd Tarihi, Osmanlı Devleti öncesi Türklerden başlayarak konuları ele almıştır. Osmanlı ve Selçuklu soyunun Kaya Alp'ten geldiğini de beyan ederek aslında her iki devletin birbiriyle alakadar olduğuna dikkat çekmiştir. Osman Nuri kitaba başlarken "Türkoğlu" başlığı adı altında bu kitaptan istifade edecek olan öğrencilerine oğullarım, evlatlarım sözleri ile mukabelede bulunarak öğrencilerine etki yaratmaktadır.Öğrencilerine anlattığı tarihin bizzat kendilerinin, babalarının ve dedelerinin tarihi olduğuna vurgu yaparak devamında bu silsile içerisinde ecdâd'ın hatasının da sevabının da olabileceği gerçeğine değinerek öğrencilerini uyarmıştır. *"Ecdâd'ın her ne zaman ki devlet ve ümmet adına değil kendi şahsi düşünceleri için yaşamaya başladılar o vakit devlet ve ümmet sıkıntıya düşmüştür.*" sözleri ile devlet için fedakârlık kavramını zihinlere kazımıştır.

Osman Nuri ecdâdımızın tarihini öğrenirken talebelerinin şu şekilde düşünmesini istiyor. *"Okuduğun, gördüğün her vâkıâda zihninde bir niçin suâli doğsun. Bu suâlin cevabı, seni saatlerce, günlerce yorsun. Bil ki bu niçinler sana hayatta yol açacak, seni şerefli işlere itecek, kötülüklerden, kötü işlerden koruyacaktır."* [88] Eser içersinde bir kelime vardır ki Osman Nuri bunu defalarca kullanmıştır. Bu kelime "Muvaffak" kelimesidir. Ecdâd için bu kavramı seçmesinde

[86] Oral,"Tarihte Yöntem"**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** S.28, Ankara,2014, s. 63.
[87] Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usül,** s. 7.
[88] Osman Nuri Peremeci, **Ecdat Tarihi**, Türkî Matbaası Kütüphanesi, Şumnu, 1924, s.3.

bir derinlik olduğunu düşünüyoruz. O da şudur; "Muvaffak" kelimesi sadece meta elde etme olarak kabul edilmez. Bu kelime, hayatı ve başarıyı içselleştirerek vâkıf olma manasında kullanılır. Ecdâdımız, bu çerçeveden bakılacak olursa elde ettiği kazanımları yaşamlarına ve ruhlarına içselleştirerek devleti idare etmişlerdir. Belki bundan dolayı yüzyıllarca adalet dağıtmışlarıdr. Osman Nuri'nin bu düşünceyle bu kavramı çok kullandığını düşünmekteyiz. O tarihlerde her ne kadar bu kavram sıklıkla kullanılsada bizim düşüncemiz bu yöndedir.Ecdâdımızın hayatını en iyi kapsayan kelimeninde "Muvaffak" olduğunu söyleyebiliriz.

Osman Nuri eserine besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. "Türk Tarihi" başlığı altında Türklerin hangi memleketlerden geldiğine kısaca değinmiştir. Bu eserin dikkat çeken bir özelliği de tarih hakkında olayları paylaşırken coğrafya bilgilerine de yer vermiş olmasıdır. Sadece tarihi olayları aktarmaktan öte yaşadıkları beldeleri zikretmiştir. Konumlarını dünyanın hangi tarafında bulunduklarına temas etmiştir. Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'ye Oğuz Hân neslinden olduklarını söylediğini beyan etmiştir. Bu yaklaşımvasiyetnâme şiirine dayanmaktadır. Osman Nuri bu durumu açıklamadan bir şiirde Osman Gazi'nin Oğuzhân neslinden olduğunu söyleyerek iftihar ediyordu sözleri ile bu bölümü anlatmıştır.Türk kavimlerinin göçebe olduğu zamandan başlayarak kısa ve öz bir perspektifte büyük bir fotoğraf çizmiştir.[89]

Oğuz Hân'ın inancının Hz İbrahim'e dayandığını da söylemiştir. Bu iddia Osman Nuri'nin şu kaynaktan istifade ettiği düşüncesini bizde oluşturmaktadır.Hasan bin Mahmûd el-Bayâtî tarafından kaleme alınmış olan "Câm-ı Cem-Âyîn"[90] adlı silsilenâme; bugüne kadar bilinenlerin aksine, Türklerin İbrahim Aleyhisselâm zamanından beri tevhit inancı üzerinde olduklarını göstermektedir.[91]

*Ecdâd Tarihi'*nde dikkat çeken diğer bir husus ise anlatılan her bölümden sonra sualler adı altında sorular sorarak anlattığı pasajın kalıcılığını artırmıştır. Öğretici bir dilin yanında duygusal bir tavırda takınmıştır. Osmanlı Devletinin kuruluş safhasına

[89]Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.41.
[90] Abdulkadir Özcan, Câm-ı Cem-Âyîn maddesi, **TDV İslam Ansiklopedisi,** İstanbul**,** 1993, c.7.s.43.
[91]Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.42.

gelinceye kadar bölümlerde başlıkların hemen akabinde başka formatta (SS)ile ayrım yaparak daha özel konular hakkında bilgiler vermiştir.

Bu bölümler Türklerin Osmanlı'dan önce önemli olaylarını kapsamaktadır. Çünkü bu bölümlerde Türklerin medeniyetlerinden, hayat tarzlarından, yetişmiş büyük ulemâsından örnekler vererek aslında Osmanlıdan evvel Türklerdeki gelişmelere bir dikkat çekme durumu olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu pasajlardan sonra da sualler adı altında sorular sorarak öğreticiliği artırmıştır. Bir başka husus ise o tarihlerde Türklerin sayısının yüz milyon civarında olduğunu söylemesidir. Macarlar, Finuveliler, Litvanlar çıkarılırsa bütün Türklerin Müslüman olduğunu vurgulayarak bu topluluklarında Türk olduğunu anlatmıştır.Her anlatılan bölümden sonra sualler adı altında sorular sorulmuştur. Bu soruların içeriği bölümde bahsettiği yer, kişi veya olay hakkında bilgileri artırdığı gözlemlenmiştir.Bazı sorularda bölümlerde olan olayların yanında yapılan mimari eserleriveya her devirdeyetişen önemli kişileri sorarak o devre ait bütüncül bir yaklaşımla kalıcılık sağlanmıştır. Bazı sorularda ise fikir yürütülmesini isteyerek devletlerin, kişilerin amaçları sorulmuştur.

Osman NuriTürklerin Müslüman oluş serüveninden bahsettikten sonra Abbâsi Halîfeliğine de vurgu yaparak Selçuklu Devleti'nin iç buhranları akabinde Osmanlı Devleti'nin kuruluş safhasına kadar Ertuğrul Dönemini de (SS) başlıkları altında anlatmıştır. Ertuğrul'un savaşan iki orduya rast geldiğini ve alpleri ile yenilgiye uğramakta olan orduya yardım ettiğini bu ordunun da Selçuklu Devletinin ordusu diğeri ise Moğolların ordusu olduğunu söylemiştir. Hatta daha önce yazdığımız gibi Moğolları da Selçuklular gibi Türk ve Müslüman olarak kabul etmiştir. Ancak bu durumun pek mümkün olmadığı söylenilmektedir. Moğolların içerisinde Türk savaşçıların olması belki iddia edildiği gibi bu konuyu güçlendirse de her iki milletin yaşadıkları coğrafya itibariyle birbirinden etkilenmeleri ve savaş taktiklerinin benzerlik göstermesi mutlak manada Moğollar ile Türklerin ırkdaş olduğu gerçeğini ortaya çıkarmamaktadır.[92]Osman Nuri anlatım içerisinde şahıslara ve yer isimlerine

[92] Sadettin Gömeç, "Türklerin ve Moğolların Tarihi iki Boyu"**, İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,** c.5, Ankara,1999.s.7

ciddi manada yer vermiştir. Bazı noktalarda kendi duygularını da katarak ayrı bir zenginlik kazandırmıştır.

Ertuğrul Gazin'in oğlu Osman Bey zamanından başlamak üzere Osmanlı padişahlarını silsile yoluyla ele almıştır. Osman Bey zamanındaki gelişmeleri fetihleri çok kısa bir vaziyette önemli gördüğü olaylara temas ederek bitirmiştir. Peremeci her padişahı anlattıktan sonra da onun devrindeki yetişen âlimlerden bir kaçını zikretmiştir. Bize göre bu tavrı gayet öğretici olmakla beraber öğrencilere padişahlar ile âlimler arasında bir bağlantı kurma isteği de olabilir. Osmanlı Devleti'nde sadece savaşlar olmamıştır. İlime, âlime, irfana ne kadar ehemmiyet verildiğini hissettirme düşüncesiyle Osman Nuri'nin bu anlatım yöntemini kullandığı kanaatindeyiz.

Osman Bey'den sonra Orhan Gazi zamanında önemli olan gelişmeleri anlatan Peremeci, "Rumeli'ye Murûr (geçiş) "başlığı altında Balkan topraklarına Türklerin geçişinden de bahsetmiştir. O vakitlerdeki Balkan topraklarında hükümet sistemlerinin nasıl olduğuna da değinmiş, İstanbul'un fethine açılan yolda Rumeli'nin nasıl etkin bir rol oynadığına değinmiştir.

Murat Hüdâvendigar zamanın da ise Rumeli taraflarını ve Bulgaristan civarındaki fetihleri anlatan Peremeci bizzat Bulgaristan topraklarındaki yer isimlerini de zikrederek konuya derinlik kazandırmıştır. Ay yıldızlı bayrağın Murat Hüdâvendigar zamanından kalma bir değer olduğuna vurgu yaparak, Avrupa devletleri ile de ilk münasebetin de bu dönemde başladığı söylemiştir. Murat Hüdâvendigar'ın şehâdeti meselesi de bölümün sonuna duygusal bir hava kazandırmıştır.

Tarih kaynaklarının da teyid ettiği Murat Hüdâvendigar'ın şehit edilme olayı savaştan önceki gece Murat Hüdâvendigâr şöyle dua etmiştir;"*Ya ilâhi hâkimiyet ve insanlar senindir. Ben senin mütevâzi bir kulunum. Bana gâzilik verdin, şehitlik de bahşet.*"[93] Kosova savaşı bittikten sonra çadırında oturmakta olan padişah'ın yanına Müslüman olma arzusu ile bir Sırplı gelmiştir. Miloş Obiliç adındaki bu Sırplı Murat Hüdâvendigar'ı yaralayarak şehit etmiştir. Murat Hüdâvendigâr'ın naşı tahnit edilerek Bursa'ya getirilmiştir. Bugünkü Çekirge semtinde yaptırmış olduğu türbesine

[93] Mehmet Maksudoğlu, **Osmanlı Tarihi,** Ensar Neşriyat, 2011, İstanbul, s. 96-97

defnedilmiştir. İç organları ise vefat ettiği yere gömülüp ve üzerine *"Meşhed-i Hüdâvendigâr"* adıyla bir türbe yapılmıştır.[94] Balkan Müslümanları tarafından yüzyıllar boyunca ziyaret edilmiştir. Sırplar yirminci yüzyılda onun karşısına Miloş Obiliç'in heykelini dikmişlerdir.[95]

Yıldırım Bayazıt zamanında aynı anlatım tarzını benimsemiş olan Peremeci, bu dönem için şu farklı bilgileri paylaşır; O devirde İstanbul'da bir Müslüman Mahallesi yapılmış ve Abbâsiler zamanından kalma Arap Camii Şerifi açılarak hutbe padişah nâmına okutulmuştur. Müslümanların davalarına bakmak üzere kadı ve mahkeme bulundurulması ve her sene hazineye vergi verilmesi şartlarıyla Bizans ile barış yapmıştır. Bu bölümün sonunda Yıldırım'ın gurur ve kibre kapıldığını Osmanlı padişahları arasında içki içenin ilki olduğunu bunun neticesinde Ankara Savaşı'nda mağlup olduğunu ve cezasını çektiğini söylemiştir.Ankara savaşında galip gelen Timur'un Moğollardan olduğunu söylemiştir. Ancak bu durum yine ihtilaflı bir konudur. Çünkü Timur kendisini bir efsanevi lider olarak kabul edilen Cengiz Hân'a nispet ederek hâkimiyetini sağlamlaştırma eğilimine girmiştir. Bundan dolayı kendisi Moğol olmasa bile o şekilde anılmak istemiştir. Bu yanlış anlayış tarihte sadece Timur devrine ait bir algıdır. Gerçekte "Türk Moğollar" tabiri bütünüyle Timur zamanına münhasırdır.[96] Görüyoruz ki tarihsel anlamda bazı ihtilaflı konularda Osman Nuri keskin ifadeler kullanmıştır.

Osman Nuri, Yıldırım'ın içki içme olayını söylesede tarih kaynakları padişahların içki içmediğine değinmiştir. Ama II. Mahmut'un içki içtiğini söyleyen Osmanlı Tarihçileride mevcuttur.[97]Osmanlı Devleti'nde içki içmenin yasak olduğu dönemlerede değinilmiştir. Osman Nuri ilk içki içenin Yıldırım olduğunu söyleyerek farklı bir bilgi paylaşmıştır. Osmanlı'da içki olayına farklı yaklaşımlar olsada Kanuni Sultan Süleyman devrinde, III. Selim ve IV. Murat devrinde yasaklar uygulanmış, meyhaneler kapatılmıştır.[98] Bu konuları anlatan ve tarih anlatımının yanında ahlakî

---

[94] Yavuz Bahadıroğlu, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları**, Melisa Matbaacılık,2013,İstanbul, s.32.

[95] Maksudoğlu, **Osmanlı Tarihi,** s. 98.

[96] Ali Bademci, **Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükâtı,** Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012, s. 16.

[97] Esma Şimşek, Ömer Faruk Elaltuntaş, "Osmanlı Devletinde Uygulanan İçki Yasağının Fırkalara Yansıması"**, Arka Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi,** S.16, c.6, İstanbul,2018, s.26.

[98] Cem Doğan, "Osmanlı Men'-î Müskirât Cemiyeti ve Men'-î Müskirât Kanunu",**Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** S.26,c.6, 2013,s.171.

şuurda veren Osman Nuri'nin öğrencilerine bilgileri aktarırken manevi bir ders verme eğilimi içerisinde olduğunu da görmekteyiz.

Osman Nuri, Osmanlı Devleti yerine bazı dönemlerde "Türkiye Hükümeti" kavramını kullanmıştır. Bu kullanıma bir örnek İkinci Murat zamanıdır. "*Muâhede-i sulhiye mucibince: (Barş antlaşması gereği) Sırp Bosna Kralları Türkiye Hükümetine yine vergi verecekler*." Bu antlaşmayla alakalı olarak Osmanlı Devleti yerine "Türkiye" demiştir. Bu farkı niçin ortaya koymuştur diyecek olursak Osmanlı Devleti aynı zamanda Türk memleketi kabul ediliyordu. Osman Nuri'de bu iki kavram arasında pek fazla fark gözetmemiştir. Çünkü tarih içerisinde Osmanlı Devleti'nin yaptığı her faaliyet Türk milletine nisbet edilmiştir. Osman Nuri'nin de bu manada "Türkiye" dediğini düşünüyoruz.

Osman Nuri, İkinci Murat ve diğer padişahları anlatırken daha öncede belirttiğimiz gibi fetihler'den, iç karışıklıklar'dan, şehzâdelerin mücadelesin'den bunun yanında her devirde yetişen büyük âlimleri konu edinmiştir. Fatih devrine ait önemli gelişmeleriise kısaca aktardıktan sonra Fatih dönemine ait eserleri konu edinerek *"Fatih'in emri ile Köstendil kasabası civarına bir köprü yapılmıştır ve halen mevcuttur. Sadrazam Mahmut paşanın Sofya'da yaptırdığı dokuz kapılı camii Osmanlı sanatının en büyük şahididir. Hasköy kasabasının temeli Mahmut Paşa tarafından o tarihlerde atılmıştır. Karlova kasabası da o vakitlerde yapılmıştır.*[99]*"*Fatih Sultan, Osmanlı Devleti'nin klasik manada idari kurucusu sayılabilir. "Hân" unvanını ilk defa o kullanmıştır.[100] Fatih dönemi ile alakalı genel çerçeveden çıkmayarak özet bir anlatım sergilemiştir.

Fatih dönemi öyle bir dönemdir ki 15. Asırda Rönesansın ortasında bizim karşımıza büyük bir Rönesans hükümdarı çıkmıştır. 15. Yüzyıl Rönesansı'nın devlet yönetici, hükümdarı nerdedir derseniz Fransa'ya, Roma'ya bakmayın o portre İstanbul'dadır. Bu açık bir gerçektir.[101]

[99]Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.75.

[100] Bahadıroğlu, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları**, s.70.
[101] İlber Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul,2018 s. 67.

Osman Nuri, II. Beyazıt'ı babasının izinden giden, muktedir bir padişah olan kişi olarak anlatmıştır. Dönemi ile alakalı II. Beyazıt'ın kardeşi Cem olayına temas etmiş, Cem'in, II. Beyazıt'ın padişahlığını tanımaması konularını işlemiştir. Kısa ve öz bir şekilde olayı izah etmiş, Sultan Selim devrine gelindiğinde ise orta seviyeli bir anlatım sergilemiştir. Sultan Selim'in Osmanlı'nın ilk halifesi olmasına temas ederek Mısır seferi ve zamanında yapılan savaşlara değinmiştir.

Kanuni zamanında Osmanlı Devleti'nin en zirve dönemini yaşadığını ifade ederken bazı olumsuzlukları aktarmıştır. Kanuni devrinde şehzâde Mustafa'nın öldürülme olayında saraydaki hatunların etkisinden bahsetmesi genel tarih içerisindeki olayların büyük ölçüde kaçırılmadığı gözlemlenmektedir. Kanuni ile alakalı olarak mesela *"bu hadise Kanuni'nin şanlı tarihini lekelemektedir."* cümlesi ile de büyüklüğünden bahsettiği kadar yanlışından da bahsetmekten geri durmamaktadır. Tarihi gerçekliği olan bu olayda Kanuni Şehzade Mustafa'nın isyan hazırlığında olduğuna ve hatta İran Şahı Tahmasb'la ittifak kurduğuna inanmış yahut inandırılmıştır.[102] Osman Nuri'nin eleştirdiği başka bir örnekte II. Selim hakkında *"Hükümet işlerini Sadrazam Sokullu Mehmet Paşaya bırakarak kendisi pek sevdiği zevk ve sefa ile meşgul olmuştur."* Osman Nuri'nin bu sözleri ile de eleştiri tavrından vazgeçmeyen bir yapıda olduğunu söyleyebiliriz. Kendisi en başta dediği gibi evlatlarım dedelerinizin hatalarını da sevaplarını da öğreneceksiniz ki onların düştüğü hatalara düşmeyin sözlerini açıklığa kavuşturmuştur.

Gördüğümüz gibi Osmanlı saltanatında her dönem pek rahat geçmemiştir. Yönetimde saray hanımlarının etkisi ciddi manada zafiyeti beraberinde getirmiştir. Saltanat çekişmeleri Osmanlı'nın çöküşünün ve gerilemesinin sebepleri arasında sayılmaktadır. Osmanlı'nın zirve dönemimde bile Kanuni'nin saray entrikalarına inanması ve oğlu Mustafa'yı öldürmesi bu durumun ne kadar ciddi bir sorun teşkil ettiğini anlamamız için yeterlidir diye düşünüyoruz.

Üçüncü Murat'ın yüz on beş çocuğu olmuş ve bu bilgiyi *Ecdâd Tarihi*'nde Peremeci paylaşmıştır. Ayasofya Camii'nin bu dönemde tamir olunduğunu da söylemiştir. Bu çerçeveye paralel olarak Üçüncü Muratpadişahlık süresinde vatan

[102] Bahadıroğlu, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları,** s. 88.

topraklarını büyütmüştür.[103] Buna mukabil olarak dönemindeki olaylara değinerek bu devri bitirmiştir. Lale Devri için genel israf konularına değindikten sonra; *"Sultan, Mücevher kayık yaptırdı. Hatta rivayete göre sakalına inci düzdürdü."*[104] Bu dönemde bilinenden daha ziyade müsrifliğin olduğunu vurgulamaktadır. Osman Nuri anlatımında eğitici yanını sürekli ortaya çıkarmıştır. Kişilerin olumlu özelliklerini anlattığı gibi olumsuz özelliklerini de büyük oranda dile getirmiştir.

Bizim önceliğimiz bütün padişahları tarih silsilesi çerçevesinde aktarmak değil, Osman Nuri'nin bu kitabında farklı gördüğü olayları ya da padişahları anlatmaktır. Osman Nuri,tarih anlatımında savaşlar ve siyasi olayların yanında bazı gelişmelere de temas etmiştir. Sadece olayları aktarıp geçen bir tarihçi değildir. Her döneme ait şahısları, mimari yapıları, şairleri vb. konu edinerek tarihin sadece savaşları olmadığını Osmanlı'nın medeniyette neler ortaya koyduğunu da aktarmıştır. Tabi ki genel çerçevede kronolojik sırayı takip ettiğini ve siyasi ve askeri konuları daha ziyade aktardığını söyleyebiliriz. Maksadımız bu çerçeveyi bozmayan Osman Nuri'nin bütüncül bakışını ifade etmektir.

Osman Nuri, Üçüncü Mehmet zamanında tütün ve kahve içilmeye başlanılması olayını genel tarih kaynaklarından farklı olmaksızın ele almıştır. Hatta bu durumun elli yılı bulduğunu Joseph Von Hammer, aktarmıştır. Tütün ve kahve olayı o kadar yayılmıştı ki bu iki şeyin Türk deyimi ile aynı algılanmasına kadar gitmiştir. Kahve ve tütün içilecek yerlere doğulu resmi yapmak âdet haline gelmiştir.[105]

Osman Nuri, I. Ahmet devrinde kısa bir anlatım sergilemiştir. I. Ahmetle ilgili olarak Kanuni devrinden sonra padişahlar içerisinde devlet işleri ile yoğun şekilde ilgilenen ilk padişah[106]olduğunu tastik etmiştir. I. Mustafa, II. Osman ve Yeniçeriler tarafından öldürülme olayı anlatılmıştır. IV. Murat döneminde Mahpeyker Valide Sultan ve Yeniçerilerin hadisesi ve baskıncı tutumlarından bölümler paylaşılmıştır. Sultan İbrahim, IV. Mehmet, II. Süleyman, II. Ahmet, II. Mustafa, III. Ahmet, I. Mahmut, III. Osman, III. Mustafa, I. Abdülhamit, devirleri tarih içerisindeki olaylar

[103] Bahadıroğlu, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları,** s. 103.
[104]Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.126.
[105] Joseph Von Hammer, **Osmanlı Devleti Tarihi,** Mehmet Ata (çev.), Kapı Yayınları, 2008, s.695.
[106] Bahadıroğlu, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları,** s. 113

çerçevesinde anlatılmıştır. Ve bu bölümler diğerlerine nazaran kısa aktarılmıştır. III. Selim zamanı çok karışıklığın olduğu bir safhadır. Sultan III. Selim istişare toplantılarında Nizam-ı Cedid yerine yeni usül üzerine yetiştirilecek askerlerin uygulamalarına büyük önem vermiştir.[107] Bu olayları anlatan Osman Nuri, Kabakçı Mustafa isyanı, Alemdar Mustafa olayınıda aktararak III. Selim'in tahtan indirilmesi sonucunda bölümü bitirmiştir.

Osman Nuri, İkinci Mahmut devrine gelindiğinde Vahhabilerin kökünün kazındığı olayına temas etmiştir. Gerek III. Selim ve II. Mahmut Vahhabiler ve taraftarlarının zorlu ayaklanamalarıyla karşı karşıya kalmıştır.[108]Bir diğer husus ise Nizam-ı Cedid yerine Eşkinci Ocağı'nın kurulmasıdır. II. Mahmut selefi III. Selimi'in sonunu getiren direnişi erken davranıp önlemek için planını gizliden yapmıştır. Yeniçerileri kaldırma konusunda başarılı olmuştur.[109]Bu çerçevede anlatımına yer veren Osman Nuri'nin Vahhabilerin olayına değinmiş olmasıBulgaristan'da ders verdiği Müslüman çocuklara millet ve ümmet şuurunu sunmak istemesidir diye düşünüyoruz. Ümmet'in birliğine zararlı olan dini olgulara temas etmesi bu tavrın göstergesidir.

Osman Nuri üçüncü Mustafa zamanında geri kalmışlığın sebeplerini şu şekilde ifade etmektedir. *Osmanlı'nın ilk zamanlarında millet uyanık, fedakâr, asker mükemmel, muntazam ve ümerâ muktedirdi. Düşmanlar ise bilgi düzeyinde geri ve ahlakça bozuk, aralarında birlik yoktu. Artık iş tersine dönmüş Osmanlı ahâlisi cahil kalmış, askeri gücünü kaybetmiştir. İş başlarına ehil olmayanlar gelmiş, rüşvet ve kayırmaca ortaya çıkmıştır.*[110] İşte Osmanlı Devleti'nin çöküşü bu şekilde başlamıştır.

Abdülmecit zamanında Tanzimat ilan edilmiş ve halka eşitlik verilmiştir. Abdülmecit devrinde Osmanlı Devleti mültecilere sahip çıkmıştır. Macaristan da ihtilal çıkmış ve Macarlar Osmanlı topraklarına ilticaya mecbur olmuşlar. Avusturya ve Rusya hükümetleri mültecileri geri istemelerine rağmen sadrazam Reşit paşa

[107] Ahmet Cevdet Paşa, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,** İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul,2011, c.I. s.370.
[108] Vırgınıa H. Aksan, **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri**, Gül Çağalı Güven(çev), Kültür Yayınları, İstanbul, 2010, s. 322.
[109]Aksan, **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri**, Gül Çağalı Güven(çev), s. 334.
[110]Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.132.

vermemiştir. Osmanlının mertliğini, dini ve ırkı ne olursa olsun yardıma muhtaç insanlara kucak açtığını bütün dünyaya göstermiştir.[111] Bu bilgileri paylaşan Osman Nuri, öğrencilerine ecdâdları ile ilgili onur duymaları gerektiğini hissettirmiştir. İnsan olmanın gereği noktasında yardıma muhtaç olan her kim olursa olsun elinden tutulması gerektiğini düşündürmüştür.

Osman Nuri,Abdülaziz devrinde Ziya Paşa ve Namık Kemal'in Avrupa'ya gidip gazeteler çıkardığını ve Meşrûtiyet idaresini istediklerini söyleyerek bu durumdan duyduğu memnuniyeti aktarmıştır. Bu devirde Varna- Rusçuk demir yolu inşasının başladığını ifade etmiştir. Abdülaziz Avrupa'ya gitmiş ve oradaki gelişmeleri yerinde incelemiştir. Dönüş yolunda ise Varna-Rusçuk demir yolunu kullanmıştır. Osmanlı devleti için yetişmiş bir sadrazamın ne kadar önemli olduğuna dayalı olarak Osman Nuri şu ifadelere yer vermiştir. "*Reşit Paşanın yetiştirmeleri olan Ali ve Fuat Paşalar sağ olduğu müddetçe memleketin idaresi yolunda gitse de onların vefatından sonra memleket idare olunamadı.*[112] "Osmanlı devleti yıkılma sürecinde herkesi bağlayan bir sistemden yoksun, bireysel başarılara dayalı bir süreç izlediği için kaçınılmaz sonla karşı karşıya kalmıştır.

Osman Nuri, Sultan İkinci Abdülhamit devrindehiç olmadığı kadar eleştirel yaklaşmıştır. Bütün padişahların hatalarını mutlak manada söylemişti lakin o padişahların son değerlendirmelerde en azından faaliyetlerini, ilme ve irfana düşkün olduklarını yazmıştır. Sultan Abdülhamit'te ise zamanındaki gelişmelere değinmeden Osmanlı Devleti topraklarına tecavüzler olduğunda ses çıkarmadığını, göz yumduğunu ve Kânûn-î Esâsî'yi tekrardan ilan etmeden milleti otuz üç yıl uyuttuğunu bu zamanın böyle geçtiğini söylemiştir.

Abdülhamit devrinde Osman Nuri isim vermeden "himmetli gençler" dediği bazı kişilerin Avrupa'ya kaçmalarına övgüyle yaklaşmıştır. Kânûn-î Esâsî'nin tekrardan çıkartılmasında memlekette büyük şenliklerin kutlandığını söylemiştir. Ancak Meclis-i Mebusan'da iyi büyük partinin ortaya çıkması hadisesine eleştirel yaklaşım sergileyerek, "*İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf partilerinin kendi şahsi*

[111] Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.149.
[112] Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.154.

hırslarını milletin menfaatinden daha önemli görüyorlardı. Bu durumdan Abdülhamit istifade etmiştir."[113] Sözleri ile asılsız bir iddia ortaya atmıştır. Genel çerçevede Abdülhamit bu şekilde anlatılmış ve tahtan indirilme olayını halkın isyanı olarak kabul etmiştir. Abdülhamit'in elinin altındaki askerlere cahil yaftasını da yapıştırmıştır. Peremeci bu eserinde objektif anlatım tarzını benimsemiş olmasına rağmen bizim düşüncemiz o devrin şartları göz önünde tutulduğunda kendi çapında belki haklıdır. Ancak diğer padişahları bu kadar yermezken Abdülhamit hakkında sert sözler söylemesi genel anlatım tarzından uzaklaştığının göstergesi olmuştur.

Tarih kaynaklarında Abdülhamit dönemi için farklı yaklaşımlar vardır. Osman Nuri'nin anlatımından farklı olarak; II. Abdülhamit Hân, eğer ulu ceddi I.Abdülhamit döneminde yaşasaydı, Osmanlı Devleti'nin şark dünyasındaki kaderi değişmiş olurdu. Çünkü tarihte şartların bir nebze rolü varsa şahsiyetlerinde rolü vardır. II. Abdülhamit bu bakımdan en kayda değer şahsiyettir.[114]

Ziya Nur Aksun bu devir ile alakalı şu sözleri söyler*; Devletin bekası için mücadele eden Sultan Abdülhamit, Batı devletlerinin ihtilaflarından istifade ediyordu. Ancak Abdülhamit sadece dış güçlerle uğraşmıyor, o zamana kadar görülmedik sertlikte Jön Türk faaliyetleri çeşitli memleketlerde gazeteler, dergiler yayınlayarak adeta hıyânete varan bir tavır içerisinde muhalefet yapıyorlardı.*[115]

Peremeci ise bu olayları himmetli gençler sözleri ile hoş karşlamaktadır. Tabi ki tarihi olaylar kendi içerisinde değerlendirilmeli ama Abdülhamit'e Kızıl Sultan lakabını takanlarla Osmanlı içerisinde kendini aydın kabul eden zâtlar Osmanlı'nın yıkılmasını ve doğuda Ermeni devletinin kurulmasını arzu edenlerle de aynı fikirde hareket ediyorlardı. Daha kötüsü arz-ı mev'ûtu sayıklayanlarla, Ermeni, Rum, Bulgar toplanıp Abdülhamit'i yıkmak için uğraşıyorlardı.Bazı tarihçiler adeta devleti parçalamaya çalışan insanlara ve devletlere karşı Abdülhamit'in duruşunu halkın efsanevi olarak gördüğünü yazmaktadırlar.[116]

---

[113] Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.159.

[114] Ortaylı, **Son İmparatorluk Osmanlı**, s. 53.
[115] Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi,** Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994, c.5, s.5.
[116] Aksun, **Osmanlı Tarihi,** s.7.

Osman Nuri ise Abdülhamit'in mücadelelerinden hiç bahsetmemekte ve istilalara karşı onun ses çıkartmadığını söylemektedir.[117] Amacımız Osman Nuri'yi karalamak değil bilerek bunu yaptığını düşünmüyoruz. Yaşamış olduğu sürecin etkisinden kaynaklı bir bakışla bu durumu değerlendirdiğini zannediyoruz. Çünkü diğer padişahlara yaklaşımlarında eleştirileri dozunda yapıp onların yaptığı iyilikleri de zikrederken Abdülhamit için tek taraflı bakış açısına sahip olmasını bizde bu düşüncenin oluşmasına sebeb olmuştur.

"Son Vukuât" başlığı altında kitabını bitirirken, farklı yaklaştığı olaylardan biri Birinci Dünya Savaşı'nda cepheleri anlatırken ilk başta Çanakkale Cephesinden başlamış olmasıdır.Birinci Dünya Savaşında diğer cephelerdeki olaylara da kısaca değinmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarına övgüyle yaklaşmıştır. Milliyetçi bir görüntü çizen Osman Nuri Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına çok sevinmiştir. Son cümlesi şu şekildedir; *"Türkün bu son zamanlarında gösterdiği hamaset ve metanet büyük istidâdiye'nin en birinci şahididir. Türkler bugünkü sây'i ve gayretinde devam edecek olursa yakın bir âtîde şanlı mevkilere namzettir* [118] *."*Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması olayı ile nihayete eren *Ecdâd Tarihi*'nde Lozan antlaşmasını bir başarı olarak kabul etmektedir.

Lozan'ın başarı olduğunu iddia eden tarihçiler şu düşüncelere sahiptirler. Osmanlı yıkılmış ve Birinci Dünya Savaşında yenilmiş bir devlet, Kurtuluş Savaşı ile yeniden doğmaya çalışan bir Türkiye alınması gereken en iyi şartlarla ve kazanımlarla Lozan'ı imzalamıştır. Kaptilasyonlar kaldırılmıştır. Daha iyisi olamazdı. Çünkü dünyada uzun süren savaşların neticesinde hiçbir ülkenin takati kalmamıştır. Lozan bu çerçeveden kazanımdır. Türkiye hükümeti Lozan koneransına eşit şartlarda katılmamıştı ve Birinci Dünya savaşında mağlup olan Osmanlı için bu durumdan daha mantıklısı söz konusu olamazdı. Hezimet veya başarı diyebilmek için bu mevzunun

[117] Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.161.

[118] Peremeci, **Ecdat Tarihi**, s.162.

göz ardı edilmemesi gerekir.[119]Yıkılmış olan Osmanlıdan sonra Türkiye'nin tapusu mahiyetinde görmektedirler.[120]*Ecdâd Tarihi'*de bu çerçevede olayı değerlendirmiştir.

Ecdâd Tarihin'de daha önce açıkladığımız gibi Türklük tabiri sıklıkla kullanılıyor. Batı algısında Osmanlı, daima kavmi- etnik yapısıyla, Türklükle ifade edilmiştir. Avrupa Devletleri her şartta iyisiyle kötüsüyle Osmanlı Devletinin faaliyetlerini Türklere mâl etmişlerdir.[121]Peremeci'nin Osmanlı tarihini anlatırken Türklük kavramını çokça zikretmesinde bu algının olduğunu söyleyebiliriz. Âşıkpaşazâde tarihinde kavim olarak Osmanlı için daima Türk adı kullanılmıştır. Şu da bir gerçektir ki Fatih'ten önce devlet idaresindeki ulemâlar Türklerden oluşuyordu.[122] Bu çerçeve de olayı değerlendirmemiz gerekirse Osman Nuri ırkçı bir yaklaşımla değil Osmanlı toplumunun genelini kuşatma manasında "Türk"tabirini kullanmıştır.

Ecdâd Tarihi adlı eser genel hatlarıyla bu çerçeveden oluşmaktadır. Peremeci, çalışkan ve mücadeleci ruha sahip bir insandır. Bu eseri değerlendirirken bunu görmezden gelmemeliyiz. Anlatım tarzı ve sunuş şekli öğreticiliği artırmıştır. Çünkü olayları anlatırken her farklı bölümde değindiğimiz gibi padişahları, âlimleri, ilmi ve fenni gelişmeleri anlatmıştır. Yerler hakkında coğrafya bilgilerine yer vermesi, her dönem için büyük isimlerden bahsetmesi kısa bir tarih kitabı için kayda değerdir. Dili öğretici bir tarzdadır. Bilgi yığınından ibaret bir tarih anlatımı benimsememiştir. Kitabı okurken sanki Osman Nuri Peremeci ile sohbet ediyormuşsun havası oluşmaktadır.

Ecdâd Tarihi'nde sadece padişahların olumsuzlukları üzerinde durulmamıştır. Fatih'ten Kanûni'ye Yıldırım'dan Murat Hüdâvendigar'a varıncaya kadar ve Abdülmecit zamanında Osmanlı Devleti'nin yoksullara ve muhtaçlara nasıl yardımsever olduklarını da aktarmıştır. Kazanılan savaşlar, gösterilen gelişmeler ve ilerlemeler aktarılmıştır. Bu eserde Osman Nuri, tarih verirken hicri takvimi

[119] Ali Ulvi Özdemir, "Lozanda Başarıyı Ölçmek," **Ankara Üniversitesi Türk İnklap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** S.53.Ankara, 2013,s.196.
[120] Ahmet Hür, **Her Açıdan Lozan Konferansı,** Akpınar Huzur Yayınevi, İstanbul, 2016. s.7.
[121] Halil İnalcık**, Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi,** Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s.155.
[122]İnalcık**, Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi,** s.156.

kullanmıştır. Bizler latinize yaparken hicri takvim ile berarber miladi takvimi de esere dâhil ettik.Tarihi olayları günümüzün zamanı ile örtüştürebilmek amacıyla bu katkı sağlanmıştır. Osman Nuri, *Ecdâd Tarihi* adlı eserini en başta zikrettiğimiz gibi Türklerin geldikleri beldelerden başlayarak, Selçuklu, Osmanlı için Kuruluş, Yükselme, Duraklama, Çöküş ve Cumhuriyetin kuruluşu safhasına kadar olayları kısa ve öz bir tarzda öğretici bir üslupla tamamlamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ECDÂD TARİHİ

Muharrir: Muallim Osman Nuri

Rüştiye mekteplerinin üçüncü senelerine mahsus olarak müfredatlı programa tevfikân yazılmıştır.

Birinci tab'ı

Tab'ı ve Nâşir

Şumnu'de Türkî Kütüphanesi- Sabri Sadık

Şumnu-Türkî Matbaası

1924-1340

"Tahaddû ve Tehabbû" Sadaka Rasulullah

Muhterem Hafız Salih Efendi, Naçiz bir hatıra olmak üzere vaktiyle yazılıp bastırılmış şu tarihimi hediye ediyorum.

19/ Rebiülevvel/1251

21 /08/ 1924

OSMAN NURİ

(TÜRKÎ MATBAA VE KÜTÜPHANESİ, ŞUMNU)

1.1. TÜRKOĞLU

Geçen sene yazdığım ikinci sene Tarihi Umûmi'nin mukaddimesinde sözüme; İstikbâli düşünmeye başladığın gün, senin mebde-i feyzin olacaktır. Öyle ise haydi göreyim seni, tarihini iyi öğren diye bitirmiştim.

Bu sene size yeni bir kitap ile "*Ecdâd Tarihi*''ile geliyorum. Bu kitapta şerefli ecdâdının sana bu memleketi vatan olarak intihap eden dedelerinin, yaptıklarını hülâsaten yazdım. Bunu da dikkatli oku, öğren bunları da belle, fakat evvelde söylediğim gibi sakın bunlarla kanaat etme. Zira senin tarihin çok şereflidir. O tarihte ibret alacak seni istikbalden ümitvâr edecek, hayatta da cesaretini artıracak pek çok sayfalar vardır. Bu kitap ise bir başlangıçtır.

Unutmaki büyük dedelerinin büyük tarihi böyle birkaç sayfaya sığmaz. Ona ciltler lazımdır. Onlar ne yaptılarsa düşünerek yapmışlardır. Yaptıkları bir hikmete istinat ettirmişler ki onun için tarihi iyi tetkik etmek her şeyin hikmetlerini araştırmak pek faydalıdır.

Ecdâd'ının şereften şerefe, zaferden zafere koştuğu vakitleri okur iken bu muvaffakiyetlerin sebeplerini ara, öğren. Zira bunlar senin muvaffakiyetlerinde de âmil olacaktır. Arada nekbetlerini tereddilerini mi görüyorsun? Onlarında hikmetlerini araştır. Elbette onlar da bir takım hataların neticesidir. Onları da öğren ki hayatında sen o eksikleri yapmayasın. Bilahare yani muvaffakiyetlerini, yani muzafferiyetlerini görüyorsun öyle mi? Bunlardaki sırrı, bunlardaki hikmeti öğren.

Mâhasal tarih:"istikbâlin aynasıdır" diye tarif etmişler. Sen bu aynayı dimâğına koy, orada bulunsun. Husûsî hayatında da umûmî hayatında da yapacağın işleri bir kere o aynada tetkik ette öyle yap. Ecdâd'nın muvaffakiyetleri sırlarından bir kaçını burada sana söyleyeyim: onlar her vakit, kendilerinden sonrakiler için yaşarlar. İstikballeri için düşünürlermiş, kendilerini, hayatlarını düşünmezler, kendileri için yaşamazlar, bir birlerini severler, hakka hakikate taparlar, hakka hakikate kul olurlar, haktan ayrılmazlar, hak için uğraşırlar, her yaptıklarının hesabını vereceklerini bilirler imiş.

İşte bu düsturlar onların feyizlerinin sırlarından bir kaçıdır. Her ne vakit bu kâideyi bırakıp da, yolundan ayrılıp ta kendileri hayatlarını düşündüler, sefâhete, zevke dadandılar, hâl için yaşamaya başladılar, yarını unuttularsa, nekbet başlamış, şerefli mevkîlerini zâyî etmişlerdir.

Onun için oğullarım geçen sene söylemiştim. Burada da tekrar ettim. Okuduğun, gördüğün her vâkıâda zihninde bir niçin suâli doğsun. Bu suâlin cevabı, seni saatlerce, günlerce yorsun. Bil ki bu niçinler sana hayatta yol açacak, seni şerefli işlere itecek, kötülüklerden, kötü işlerden koruyacaktır.

Oğullarım, size ecdâd tarihinin daha büyüğünü, daha etraflısını da yazmak istiyorum. Yüce Tanrımın lütfu ile ona muvaffak olurum. Onda size İnşallah fazla malûmat veririm. Fakat buna ne vakit olacak bilir misiniz?

O vakit siz benim bu kitabımı okuyup da büyük milletimizin mazisi hakkında daha fazla malûmat araştırmaya, sormaya başlarsanız ne vakit sizde büyük ecdâdınızı sevap ve hataları ile öğrenmeye heves uyanırsa o vakit, haydi oğullarım yalnız iyi tayin edebilirseniz adım attığınız yeri görerek atarsanız istikbâlin şerefleri, muvaffakiyetleri hep sizindir. Size yalnız şunu ihtâr edeyim:

Unutmayın ki şeref, muvaffakiyet yolu kolay değil, pek dikenli, pek taşlıktır. Bu yolda birçok eskilere birçok haillere tesadüf edeceksiniz. Bunlarla uğraşarak, sakın yılmayın, emin olunki sâ'yiniz boşa gitmeyecek. Ümit ettiğim, istikbalde keşfettiğim parlak günleri, siz görmezseniz, sizden sonrakiler görecektir.

Muallim Osman Nuri

(Muallim Arkadaşlarıma)

Bu kitabı, daha başka tarzda yazmak, padişahların adlarına göre değil, ecdâdın yaşadığı muhtelif edvâra ayırarak tertip etmek için çok düşündüm.Fakat kongrenin kabul ettiği bir programı için yine kongre bozabileceğinden ecdâd tarihinin bu tabını programa tevfikân yazıyorum. Eğer istikbalde in'ıkât edecek kongrenin beri tarih programını benim arzu ettiğim şekilde (ki en doğru ve fennidir) değiştirecek olursa ikinci tabını da inşallah o şekilde yazarım.

1.1.1. Besmele, Hamdele, Salvele

1.2. TÜRK TARİHİ

Biz Türkler Asya kıtasından ve hâlâ Tûran, Türkistan denen yerden gelmeyiz.

Turan memleketinin hududu; Şarken, Bahr-ı Muhît-i Kebîr, Garben, Ural Nehri, Bahr-ı Hazar ve İran kıtası, Cenûben Çin ve Hint memleketleri olup, Şimâlen Asya Sibirya Çölleridir. Bu günde o yurtlarda yine Türkler yaşıyorlar. Bizim dilimizle konuşuyorlar. Onlarda bizim gibi Müslüman'dırlar.

Türklerde dünyadaki sair kavimler gibi eski zamanlarda göçebe ve oymak oymak kabile reislerinin idareleri altında dağınık halde yaşarlarmış. Lakin ara sıra bunlar bir başbuğu idaresi altında toplanarak etrafa saldırırlar dünyayı dehşet içinde bırakırlarmış.

Türklerin vakit vakit Çin, Avrupa, İran, Anadolu, Hindistan kıtalarına hücum ettikleri ve bu memleketlerde hükümetler kurdukları medeniyet temeli attıkları, büyük tarihlerde görülüyor. Hâlâ Çin ve İran kıtalarının eski tarihlerinde Türkler ile olan kavgalardan pek çok bahis olunur.

Zaten Türklerin eski zamanlarına ait malumat almak için mehazlarımız İran ve Çin tarihleridir. Bunlar ise Türklerden pek yılgın oldukları için Türklerin aleyhine yazılmış eserlerdir. Son zamanlarda Türklerin bıraktıkları "Asâr-ı Atîgkayı" tetkik eden birçok okumuş adam var. Bunlar yeni keşiflerde bunarak Türk Tarihinin birçok karanlık sayfaları tenvîr olunmaktadır.

Türk başbuğlarının içinde en meşhur olanı Oğuz Han'dırki hemen bütün Asya'yı itaati altına aldığı ve birçok menâkıbı söyleniyor. Osmanlı Devletini kuran Osman Gazi'de bir şiirinde kendisinin Oğuz Han neslinden olduğunu söyleyerek iftihâr ediyor.

Sualler

Biz nereden geliyoruz?

Turan Memleketinin hudûdu nerelerdir?

Türkistan da bugün kimler yaşıyor?

Türkler eskiden nasıl yaşarlar imiş?

Türkler etrafa saldırıyorlar mı idi?

Türkler hakkında malumat almak için mehazlarımız nelerdir?

Son zamanlarda Türk Tarihi hakkında malumatı nereden alıyoruz?

Türk başbuğları hakkında en meşhur olanı kimdir?

SS

Türkler eskiden beri yiğitlikleri ile doğrulukları ile kuvvetleri ile ahde vefaları ile misafirperverlikleri ile meşhurdurlar. Türklerin din ve mezhebi hakkında kat-î bir malûmât yoktur. Yalnız Oğuz Han'ın Hz İbrahim'e iman ettiği ve onun akrabasından bir kız ile evlendiği bazı tarih kitaplarında rivayet olunuyor. Fakat Türklerin Hz İbrahim(as)'ın dinine girdikleri kabul edilse bile bu devam etmemiştir.

Aradan birçok seneler geçmesi ve Türk oymakları arasında fikir ve vicdan serbestliği tabi bir surette cari olması cihetiyle bilahare insanlar arasında zuhur eden din ve mezheplerin birçok Türk kabileleri içinde yayılmıştır.

Türklerin ekseriyeti İslâm'ı kabul etmezden evvel kuvvâ'yı tabiâya tapıyorlardı. Vakten ki İslâmiyet güneşi Arabistan'dan doğarak şarka, garba nurlar saçtı, az vakitte Arabistan'a komşu olan, Mısır, Suriye, Cenûb-ü Anadolu, Irak, İran kıtaları ahalisi İslâm dinini kabul ettiler.

O zaman ki Türk hakanları bir asırdan fazla İslâm dininin yayılmasına, ilerlemesine kılıçları ile mâni olmaya çalıştılar. İslam mücahitleri ile uğraştılar. Fakat Müslümanlığın insanların dünyevî ve uhrevî saadetlerine kâfi güzel bir din olduğunu

anlayınca takım takım hepsi o dine girdiler. O zamandan bu zamana gelince de bütün dünyaya karşı Müslüman illerinin, Müslümanlığın muhâfızlığını üzerlerine aldılar.

Bugün dünya yüzünde hemen yüz milyon Türk var. Macarlar, Finuvelliler, Litvanlar çıkarılırsa bütün Türk kabileleri Müslüman'dırlar.

Türkler Müslüman olduktan sonra onun neşrine de çok çalıştılar. Hatta geçen sene Tarih'i İslâm'da okuduğunuz vecihle Abbasi hilâfetinin dayağı Türkler idi. Evet Abbâsî Halîfeleri maiyetlerindeki ile bütün dünya'ya karşı şan ve şevketlerini koruyabilmişler, Abbâsîler'in inkırâzından sonra ise zamanımıza kadar yine Türkler alemdâr-ı İslâm olmuşlardır.

Sualler

Türkler ne ile meşhurdurlar?

Türklerin dini hakkında kat'î malûmât var mıdır?

Türkler İslâmiyet-i nasıl kabul ettiler?

Müslümanlığa nasıl hizmet ettiler?

Bütün Türklerin mezhebi nedir?

SS

Türkler maarifin neşrine ve medeniyete çok hizmet ettiler. Bütün eski İslâm ulemâsının soylarını araştırmak en çokları'nın babaları veya dedeleri Türk çıkar. Farâbî'ler, İbn-i Sinâ'lar, Beyzâvi'ler, Râzî'ler, Cevherî'ler bu binlerce Türk ulemâsı'nın içinde en ziyâde göze çarpanlardır.

Evet, Türkler çok zeki ve çok çalışkan idiler. Türklerin İslâm-ı kabul etmezden evvel kendilerine mahsus edebiyat kitapları, kanunları âhiran bazı müsteşrikler tarafından vesîkalarla meydana çıkarıldı. Hatta Türklerin kendilerine mahsus birkaç türlü yazıları da var imiş. Fakat İslâmiyet'i kabul edince dinimizin bütün sâlikelerini bir millet yapmak için kazıdığı esâsı takdir eden Türk okumuşları ve akıllıları ev yazıları ev harfleri bir tarafa bıraktıkları gibi Türkçeyi de atmışlar. Lisân-ı Kur'ân olan

Arapçaya sarılmışlar. Bütün yazdıkları eserleri Arapça ve bazıları (ki daha sonradan) farsça olarak yazmışlardır.

Sualler

Türkler maarife ve medeniyete hizmet ettiler mi?

Türk ulemâsı'nın en meşhurları kimlerdir?

Türklerin kendine mahsus edebiyatları var mı idi?

Türklerin harfleri var mı idi?

Bunu niçin bıraktılar?

Türk ulemâsı yazdıkları eserleri hangi lisan üzere yazdılar?

SS

Biz Osmanlı Türkleri, Selçûkiye Türkleri gibi Oğuz Türklerindeniz. Tarih kitaplarının tetkikinden anlaşıldığı üzere bizim ecdadımız 349 sene'i hicriyesinde Kaya Alp denen bir başbuğun riyâseti altında asıl baba yurtları olan Issı Gölü civarını bırakmışlar, Din'i İslâm'ı kabul ederek Horasan'da Mâhan taraflarına yerleşmişlerdir.

Selçûkiye'ler de o sene Selçuk isminde bir reis'in kumandası altında memâlik-i İslâm-iye'ye gelmişler. Tarih-i İslâm da anlatıldığı vecihle az vakit sonra etrafındaki akvâm'ı itaâtleri altına alarak büyük ve pek şanlı bir devlet kurmuşlar. Tarihleri dolduran birçok işler görmüşlerdi.

Selçûkiye'lerin bir kısmı bilahare Anadolu'da Rum Devlet'i Selçûkiye'si denen bir devlet kurmuşlardır.

Sualler

Osmanlı Türkleri hangi Türklerdendir?

Oğuz Türkleri İslâmiyet'i ne vakit kabul ettiler?

Selçûkiye'ler ne vakit İslâmiyet-i kabul ettiler? Ne yaptılar?

Kaya Alp kabilesi nerede birleşmişler idi?

SS

Hicretin yedinci asrı iptidasında Türklerden henüz o zamana kadar Müslüman olmayan Moğol kabileleri muâheran Cengiz unvanını alan Timuçin namında bir başbuğun idaresi altında toplanarak garba bazı Müslüman memleketlerine saldırdıkları zaman, önlerine gelen memleketlerin ahalisi ya onlara tabi olmuşlar yahut yerlerini, yurtlarını bıkarak kaçmaya mecbur olmuşlardı.

Osmanlıların ecdadı olan Kaya Alp kabilesi de Cengiz Orduları'nın Müslüman memleketlerine saldırarak her tarafı ateş ve kan içinde bıraktıkları, nice mamûr şehirleri harap ettikleri zaman yeni vatanlarını korumaya çok uğraştılar. Çok fedakârlıklar ettiler ise de muvaffak olamadılar. Cengiz'in ordusu altına girmeyi de kendilerine yakıştıramadılar. O aralık Cengiz'e karşı senelerce uğraşan, birkaç yerde hükümet kuran Celâlettin Harzemşah'ın Tebriz'de kurduğu hükümetin arazisine, şimdi ki Ahlât taraflarına geldiler.O esnada kabile reisi Kaya Alp'in soyundan Süleyman Şah idi.

Sualler

Hicretin yedinci asrında ne olmuş idi?

Kaya Alp kabilesi memleketlerini korudular mı?

Sonra ne yaptılar?

SS

Gerek Süleyman Şah ve gerek kabilesi halkı Ahlât'ta sıkıldılar. Süleyman Şah kabilesine ya daha güzel bir yer bulmak yahut yine Mâhan taraflarına gitmek istiyorlardı. Zaten Moğolların da eski şiddeti kalmamış, zulümleri azalmış idi. Ahlât'tan kalkarak Câber Kalesi civarına gittiler, oradan şarka geçecekler idi.

Süleyman Şah Fırat'tan geçer iken atı bir uçuruma düşerek kendi suda boğuldu, mezarı Câber Kalesi civarında olup hâlâ "Türk Mezarı" diye ziyaret olunur.

Süleyman Şah'ın vefatı üzerine dört oğlu arasında ihtilaf çıktı. Sungur Tekin ve Gündoğdu Beyler şarka, Ertuğrul ile Dündar beyler ise garba gitmek istiyorlardı.

Kabilenin altı yüz çadırı Ertuğrul ile Dündar'a uydu, garba yürüdü. Kısmı küllisi olan ötekiler ise şarka gittiler.

Sualler

Süleyman Şah Ahlât'tan niçin kalktı?

Nerede öldü?

Oğulları kaça ayrıldılar?

Kim ne tarafa gitti?

SS

O vakit Anadolu'nun garp taraflarında ki Selçûkiye Devleti hala yaşıyordu. Bu devletin payitahtı Konya şehri olup hükümdarı da Sultan Alâeddin idi. Selçuk Türkleri de Oğuz Türklerinden oldukları için Kaya Alp Kabilesi ile eskiden komşulukları ve tanışıklıkları var idi. Bunun için Ertuğrul kendisine uyanlarla garba gitmek, bu devletin toprağına sığınmak istemişti.

Ertuğrul oğlu Savcı Beyi birkaç ihtiyarla Selçuk hükümdarına gönderdi. Ondan Rum sınırında ocaklık ve yurtluk yer istiyor, kendisi de kabilesi ile hayvanâtı ile ağır ağır arkadan geliyor idi. İşte o günlerde Ertuğrul bilmeyerek Selçûkiyelere gayet büyük bir hizmette bulundu, şöyle ki:

Bir gün Ertuğrul cenge tutuşmuş iki orduya rast geldi. Bunların ikisi de Türk ikisi de Müslüman ordusu idi. Lakin hangisi kimin ordusu ve kavganın sebebi nedir bilmiyor idi. Orduların biri bozulmak üzere olduğundan Ertuğrul yiğitliği muktezâsı olarak onlara yardım etti. Ertuğrul ve arkadaşlarının yardımı bozulan askerlerin cesaretlenerek yeniden ve şiddetle düşmanlarına saldırmalarına mucip oldu.

Meğer Ertuğrul'un yardım ettiği taraf Selçûkiye Devletinin askerleri öbürleri ise Kaya Alp kabilesinin eski düşmanları olan Moğolların ordusu imiş.

Sualler

Ertuğrul'un garp tarafına gitmekten maksadı ne idi?

Sultan Alâeddin'e kimi gönderdi ve ne istedi?

Ertuğrul Selçûkiyelere nasıl bir hizmet etti?

SS

Selçuk hükümdarı Sultan Alâeddin, Ertuğrul'un bu yardımını haber alınca pek sevindi. Mükâfat olarak ona ve kabilesine istedikleri gibi Rum hududunda Söğüt ve Eskişehir Kışlakları ile Domaniç Yaylağını verdi. Onlar da oralara gidip yerleştiler. Sene 648 Ertuğrul'un 656 seneyi hicriyesinde(M.1281) Söğütte bir oğlu dünyaya geldi. İsmini Osman koydu.

Kaya Alp Kabilesi yeni yurtlarını sevdiler. Oldukları yerde tümden istedikleri artık göçebelikten kurtuldukları gibi maarife de sarıldılar. Devlet'i Selçûkiye'nin şimâl bekçisi idiler. Rumlar ile uğraşmaktan bir an hâli kalmıyorlar ve daima yeni yeni fetihler ile memleketlerini, illerini büyütüyorlardı.

Ertuğrul ihtiyarlayınca yerine genç oğlu Osman geçti. Osman Bey müdebbir, askerlikte, memleket idaresinde pek mahir adaletli bir bey oldu. O zamanlar en önde oturan Şeyh Edebali'nin Osman Gazinin terbiyesinde pek büyük tesir ve nüfûzu oldu. Hatta kızı Malhatûnu Osman Beye verdi. 680 senesinde Ertuğrul Bey vefat etmiş. Üç oğlundan Osman Bey yerine bey olmuştur. Kardeşleri Savcı ve Gündüz Alp Beyler idiler. Osman Bey 685 senesinde Rumlardan Karaca Hisarı aldı. Burada pek kanlı bir kavga olmuş ve kardeşi Gündüz Alp bu muharebe de şehit düşmüş idi.

Osman Gazi Karaca Hisar'ın fethini Selçuk Sultanına müjdeledi ve orada ilk defa olarak kendi namına hutbe okuttu.Artık Kaya Alp kabilesine Osmanlı deniyordu ki o nâm şimdiye kadar bâkîdir.

Selçuk Sultanı, Osman Gaziye beylik alâmeti olarak davul, sancak, kılıç, hançer, hilât ve berât gönderdi.

Sualler

Sultan Alâeddin Ertuğrul'a ne mükâfat verdi?

Osman Bey ne vakit dünyaya geldi?

Ertuğrul ve arkadaşları yeni yurtlarını sevdiler mi?

Ertuğrul'un yerine kim geçti?

Osman Bey nasıl idi?

Ertuğrul ne vakit vefat etti?

Yerine kim geçti?

Karaca Hisar nasıl aldındı?

Selçuk Sultanı bu fethe karşı ne yaptı?

SS

Osman Bey bilahare Bilecik'i de aldı, eski müverrihler Bilecik fethini şöyle hikâye ederler:

Rumlar Osman Bey'in kuvvetlenmesinden Karaca Hisarı almasından kuşkulandılar ayrı ayrı onunla kavgaya cesaret edemiyorlardı. Onu bir tuzağa düşürmeye bir hile ile öldürmeye karar verdiler. Bunların başında Bilecik Tekfuru bulunuyor idi. Kurdukları tuzak şu idi: o günler Bilecik Bey'i evlenecek, gelin getirecek büyük düğünler yapacak idi. Osman Bey'i de komşu gibi düğüne çağıracak ve orada bir sırasını düşürüp öldürecek oldular.

Osman Bey, Rumların bu kararını öğrendi. O da hileye hile ile karşılık yaptı. Türklerce her sene yaylaya çıkmak ve çıkar iken pek ihtiyar kadınları, kıymetli şeyleri bir kaleye bırakmak adetti. Osman Bey, kendi hakkında düğüne davet etmek gibi bir iltifatı gösteren Bilecik Tekfuruna mektup göndererek o sene yaylaya çıkar iken ihtiyar kadınlar ile pek kıymetli eşyayı Bilecik Kalesine bırakmaya müsaade etmesini istedi.

Zaten Osman Bey'i öldürmeyi kararlaştırmış olan Rumlar bu müsaadeyi seve seve verdiler.

Osman Bey bir takım cesur yiğitleri kadın kıyafetine koyduğu, bir kısmı sandıklara sığdığı gibi bir takımlarını da deveci kıyafetine koydu ve bunları bir kafile halinde Bilecik Kalesine gönderdi. Kendi de askerini Bursa'ya koyarak yürekli ve kahraman arkadaşlarından beş, on kişi ile kalenin hâricinde olan düğün yerine gitti, Rumlar Osman Bey'i karşılayıp ikram ile atlarından indirdiler.

Onlar fırsat zamanı beklemekte, Osman Bey ise kaleden verilecek işareti intizâr etmekte idi.

Kaleye giden kahramanlar kale bekçilerinin düğün sebebiyle azaldığından ve gafletlerinden istifade ettiler. Kale Kapısından girdikleri gibi kaleye bentlere saldırıp kaleyi zapt ve içerisinde olan halkı esir ettiler. Osman Bey'e de aralarında önce kararlaştırılmış olan işareti verdiler.

Osman Bey kalenin alındığını verilen işaretten anladığı gibi Rumların sarhoşluğundan istifade etti ve arkadaşları ile beraber atlarına binip kaçtılar. Rumlar avı kaçırdık diye atlarına binip bozuk düzen Osman Bey'in arkasına düştüler. Osman Bey ise pusu'ya kadar kaçtıktan sonra Rumlara karşı muharebe etmek için döndü. Pusudaki askerde çıkınca Rumlar neye uğradıklarını anladılar.

Bittabi Rumlar bozuldular. Osmanlılar düğün yerine ve daha ileriye kadar onları kovaladılar. Ele pek çok mal ganimet geçti. Hatta gelin hanım'da Osman Gazinin küçük oğlu Orhan Bey tarafından esir edildi. Bu kadın Nilüfer Hanımdır ki bilahare Müslüman olmuş, Osman Bey de onu kendi arzusuyla Orhan Bey'e almıştır.

Nilüfer Hanımın pek çok hayrat ve hasenatı vardır. Harmankaya Bey'i Köse Mihal de Dini İslâm'ı kabul ile bu sırada da Osman Bey'in arkadaşları arasına girmiş ve bu devlete doğrusu pek çok hizmetler eylemiştir.

699 sene'yi hicriyesinde ki 1299 sene'yi miladiyesine müsâdiftir-Moğollar tarafından Selçûkiye Devleti büsbütün kaldırıldı. Selçuk arazisinde ki beyler, hepsi başlı başına birer bey oldular ve istiklallerini ilan ettiler. Osmanlı kabilesinin ileri

gelenleri de toplanarak Osman Gaziyi ilan'ı istiklâle teşvik ettiler. Kabul etti. Bütün kabile halkı Osman Beyin huzuruna gelip Türk Töresince biat ettiler.

İşte umûm müverrihlerce Osmanlı Devleti'nin mebdei bu H.699(M.1299) tarihi kabul olunmuştur.

Sualler

Bilecik fethi nasıl oldu?

Orhan Bey kimi esir etti?

Nilüfer Hanım Müslüman oldu mu?

Köse Mihal kimdir ve neler yaptı?

Selçûkiye Devleti ne vakit ve kimler tarafından kaldırıldı?

Kimler istiklâllerini ilan ettiler?

Osman Bey istiklâlini nasıl ilan etti?

Osmanlı Devleti'nin mebdei hangi tarih kabul edilmiştir?

1.3. OSMAN BEY'İN İSTİKLÂLİNİ İLAN ETTİKTEN SONRAKİ GEÇEN ZAMAN

Osman Bey istiklâlini ilan ettiği ve başlı başına bey olduğu zaman payitahtı Beyşehir olup kadısı da bacanağı Dursun Fakı idi.

Osman Bey bundan sonra da hiç durmayarak elide kılıç memleketin bir ucundan öbür ucuna koşmuş, etrafındaki Rum Beyleri ile çarpışarak birer ikişer kalelerini ellerinden almış, memleketi büyümüş, ahalisini de hakikaten pek rahat yaşatmıştır.

Evet, o zamanlar hiçbir memlekette emniyet ve asayiş yok iken Osman Gazinin memleketinde kimsenin burnu kanamaz, herkes işinde, gücünde idi, hatta o devir için kurt ile koyun bir yerde gezerdi denilse mübalağa edilmiş olmaz.

İşte bunun için etrafında birçok adamlar, Osman Gazinin memleketine hicret ettikleri gibi, birçok kalelerin ahâlisi de Osmanlı idaresini isterlerdi. Osman Gazinin iki oğlu var idi: büyüğü Alâeddin küçüğü Orhan. Alâeddin tahsilden okumaktan zevk almış, Orhan ise çocukluğundan beri zihnini askerliğe sardırmış idi.

Bunun için Orhan, babasının ihtiyarlığı zamanında ordunun başına geçmiş birçok kavgalar kazanmış, birçok kaleler almış idi. Hatta İznik ve Bursa şehirlerini de muhâsara altına aldırmış idi.

726 sene'yi hicriyesinde (M.1326) Bursa şehri Orhan Gazi'nin kırılmaz azmi ile alındı. Ve bu büyük fethin müjdesini babasına kendi götürdü. Lakin Osman Bey'i ölüm döşeğinde buldu.

Osman Gazi bu fethe büyük sevindi, beyliği oğlu Orhan'a bıraktı. Cenazesinin Bursa ya defin olunmasını vasiyet ve memleketin idaresine müteallik pek çok nasihatler ederek canı hakka teslim etti. Osman Gazi, özü sözü doğru, pek adaletli gayet kanaatli ve pekiyi bir bey idi. Bursa da meftundur.

Sualler

Osman Bey'in payitahtı neresi idi?

Kadısı kim idi?

Osman Bey'in idaresi nasıl idi?

Osman Gazinin kaç oğlu var idi?

Alâeddin neden zevk almış?

Orhan neyi sever idi?

Osman Bey ihtiyarlayınca ordusunun başına kim geçti?

Osmanlılar nereleri muhasara ettiler?

Bursa ne vakit alındı?

Osman Bey ne zaman vefat etti?

Beyliği kime bıraktı ve ne vasiyet etti?

1.4. ORHAN GAZİNİN ZAMANI

Orhan Gazi beyliğe geçtiği gibi merkez hükümeti Bursa'ya nakil ile büyük biraderi Alâeddin Paşa'yı vezir tayin etti. O da hakikaten Osmanlı Devletine pek çok hizmetler eylemiştir.

Orhan Bey, Rumlar üzerine sefer açarak bir hayli vakitten beri muhasarada olan İznik Kalesini, İzmit ve civarını Koyun Hisarını aldı. Rumların, imparatorların bütün gayretleri, Türk kılıcı önünde akîm kalıyor, gönderdikleri ordular bozuluyordu.

Orhan Gazi bu fütuhât ile uğraşıyor iken birâderi Alâeddin Paşa da Orhan Gazi namına ilk Osmanlı parasını kestirdi. Yeniçeri Ocağını kurdu. İdareten devlete mükemmel nizamlar koydu. Bu sûretle devlet artık derebeyliğinden çıkıp muntazam bir hükümet şekline girdi.

Adliye ise Osman Gazi'nin zamanında Hükümet-i İcrâiye den ayrılmış İlmiye'ye verilmiş ve böylelikle pek sağlam ve mükemmel bir esâsa bağlanmış idi. 732 de(M.1331) Alâeddin Paşa vefat etmekle Orhan Gazi büyük oğlu Süleyman Paşayı vezir tayin etti. Mudurnu, Gemlik tarafları Süleyman Paşanı eli ile Osmanlı memleketine katıldı.

Bir aralık Rumlar sulh istediler. Rum İmparatoru kızını Orhan Gaziye verdi. Ve bir hayli vakit harp edilmedi.

Osmanlılar bu sulh zamanı boş geçirmediler. Memleketlerini mamûr ettiler. Hatta 4000 kadar camii, medrese, mektep, köprü, hamam, imârat gibi hayrât yapıldığı tarih kitaplarında yazılıdır.

O sırada komşu Karesi hükümetinin Beyi vefat etmiş. Oğulları arasına tefrika ve nifâk düşmüş idi. Ahali bunların dirliksizliklerinden bıktılar. Osmanlı hükümeti'nin idaresini istediler. Orhan Gazi de büyük oğlu ve vezîri Süleyman Paşa'yı askerle

göndererek o beyliği de kendi memleketine katmıştır. Karesi Beyleri ise Osmanlı Devleti'ne sarılarak Osmanlı Beyleri kadar hizmet ettiler.

Orhan Gazi zamanında devletin esâs siyaseti tayin olunmuş idi. O gözünü daima garba, daima şimâle dikmiş ve devletini hep o taraftan büyütmeye çalışmıştır.

Mesela o vakit şark ve cenup tarafları yani Anadolu küçük küçük bir takım hükümetlerin elinde olup o hükümetlerin ise ne idareleri ne askerleri yolunda değil idi. Belli ki hepsi karışıklık içinde ve bitkin bir halde idiler.

Lakin Orhan Gazi kılıcını asla Türklere ve Türklerin üzerine çevirmemiş, o meseleyi kendinden sonrakilere bırakarak talini demin söylediğim gibi hep garp da garp'ı şimâl de aramıştır.

1.4.1. Rumeli'ye Murûr

Balkan yarımadasına Türkler Rumeli derler. Rumeli'nde eskiden muhtelif kavimler yaşıyorlardı. Şimâl-i şarkıyesinde Bulgarlar, şimâl-i garbıyesinde Sırplar, garpta Arnavutlar, cenûp ve cenûp-u garbıyesi ile şark sahilinde Rumlar var idi.

O zamanlar da bu kıtada küçük küçük birkaç hükümet olup bunların aralarında kavga, nizaa hiç eksik olmaz idi.

İstanbul İmparatorunun hükmü ise yalnız İstanbul civarına ve de deniz boylarına geçiyor idi. Çünkü imparatorların Anadoludaki memleketlerini Osmanlı almış idi. Bu kavgalarda pek zayıf düşmüş imparatorlar Rumeli'nde ki nüfûzlarını da gaip eylemişler idi.

Rumeli'ye Türklerin daha evvelden birkaç kere geldikleri bugün artık tahakkuk etmiştir. Bahusus Karesi Beyleri Rumeli'yi pekiyi biliyorlardı. Süleyman Paşa Karesi Valisi olunca, onu Rumeli'yi fethe teşvik ettiler. Filhakika Rumeli Türkler için pek güzel bir yurt olacak idi. Zaten Osman Gazinin zamanından beri Türkler de İstanbul'un fethine büyük arzu var idi.

İşi daha iyi tetkik edecek olur isek, onu, o arzuyu biz Din-i İslam da görürüz. Çünkü büyük Peygamberimiz ”İstanbul'u fetheden ne iyi emir ve askeri ne iyi askerdir” diyerek İstanbul'u almaya ümmetini teşvik etmiş idi.

Tarih-i İslam da gördüğünüz vecihle Müslümanlardan yetişen hep büyük hükümdarlar Peygamber'in methine nâil olabilmek için İstanbul'u almaya çalışmışlar idi.

Süleyman Paşa dedesinin arzûsunu Peygamberi'nin teşvikini takdir ediyordu. Fakat İstanbul'un üzerine birden hareket belli ki Hıristiyanlık âleminin ayağa kalkmasına mûcip olacak idi. Onun için o arzûya daha emîn bir yoldan gitmek lâzım idi. Karesi Beylerinin teşvikâtini hasen(güzel) telakki etti. Hazırlandı Rumlar da Paşanın bu arzusundan kuşkulanmışlar idi ki Marmara'nın Osmanlı sahilinde geceleri asla gemi ve kayık bırakmıyorlardı. O vakit gemicilik Rumların elinde olup Türkler henüz deniz, denizciliğe alışmamışlar idi. Fakat Süleyman Paşa meyûs olmadı. İki sal tedârik ederek seksen kadar arkadaşı ile bir karanlık gecede adacıktan denize açıldılar.

Çimni Kalesine geçtiler. Kaleyi kolayca zapt ettikleri gibi oradan tedârik ettikleri gemiler ile sabaha kadar karşıdan iyice kuvvette nakil ettiler. Sene 754 de (M.1353) Gelibolu Şebhecezîresini(Yarımada) küçük bir himmet ile zapt ederek Malkara, Keşan ve Tekfur Dağı üzerine yürüdüler.

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi başta İstanbul İmparatoru olduğu halde Rumeli'de Hıristiyan hükümetlerine de büyük heyecana mûcip oldu. Birleştiler ve çor çocuk ordular toplayarak Osmanlıların üzerine hareket ettiler.

Süleyman Paşa ise düşmanın harekâtından günü gününe malumât almakla birebir kendiside az hareket olmak üzere lazım gelen yerleri fetih ile uğraşıyordu.

İşte o sırada Süleyman Paşa garip bir sûrette vefat etti: Süleyman Paşa bir gün acıkmış kolunda ki şahini av arkasından salmış kendi'de doludizgin avının arkasından gidiyordu. Atının ayağı bir köstebek deliğine batarak sürçtü, paşa düştü başı bir ağaca çarparak vefat etti.

Arkasından gelen arkadaşları on cansız bir halde buldular. Hâlbuki düşmanın ordusu da yaklaşmış idi. Süleyman Paşanın vefatı arkadaşlarını şaşırttı. Vazifelerini unutmadılar Kağan Aslan gibi düşmanlarla çarpıştılar. Kendilerinden kat kat fazla olan düşman ordusunu yendiler. Süleyman Paşanın vefatı Orhan Gazinin pek ziyâde kederlenmesine ve nihayet irtihâline mûcip oldu.(H.761)(M.1360)

Orhan Gazi büyük bir hükümdar idi. Biraderi Alâeddin paşa ile büyük oğlu Süleyman paşa, kazaskeri Çandarlı Kara Halil Efendi, Köse Mihal Bey, Evrenos Bey, Akça Koca, Konur Alp, Ali Bey, Abdurrahman Bey, Aça Bey, Gazi Fazıl, Hacı İlbeyi Orhan Gazi zamanında pek büyük hizmetler etmiş zevâttır.

Sualler

Orhan Gazi merkez hükümetini nereye nakil etti?

Kardeşi Alâeddin Paşa'yı ne yaptı?

Evvelâ nerelerini aldı?

Alâeddin Paşa ne yapıyordu?

Adliye kimin elinde idi?

Alâeddin Paşa ne vakit vefat etti ve yerine kim geçti?

Süleyman Paşa nereleri aldı?

Rumlarla sulh edildi mi?

Türkler sulh zamanını boş geçirdiler mi?

Neler yaptılar?

Karesi memleketi nasıl zapt olundu?

Orhan Gazi memleketini ne taraftan büyütmeye çalışıyordu?

Rumeli nereye denir?

Türkler gelmezden evvel orada kimler yaşıyorlardı?

Bu kavimler iyi geçiniyorlar mı idi?

İstanbul İmparatorlarının nüfûzu var mı idi?

Osmanlılar da İstanbul'un fethine arzu var mı idi? Niçin?

Süleyman Paşa Rumeli'ye niçin geçmek istiyor idi?

Rumlar ne yapıyorlar idi?

Süleyman Paşa Rumeli'ye nasıl geçti ve nereye geçtiler?

Osmanlıların Rumeli'ye geçmesi üzerine Hıristiyanlar ne yaptılar?

Süleyman Paşa nasıl vefat etti?

Harp nasıl oldu?

Bundan sonra Orhan Gazi çok yaşadı mı?

1.5. MURAT HÜDÂVENDİGAR'IN ZAMANI

Orhan Gazinin yerine küçük oğlu Murat Hüdâvendigar geçti. Murat Hüdâvendigar dedesi Osman Gazinin tarih-i vefat-ı senesinde dünyaya gelmiş idi ki tahta geçtiği zaman otuz beş yaşında idi.

Çandarlı Kara Halil Efendi'yi Hayrettin Paşa namıyla vezir tayin ettiği gibi Lala Şahin Paşayı da beylerbeyi yaptı. Ve hemen şark hududunda devleti tâciz eden Âhiler üzerine Ankara'ya gitti. Orasını zapt eyleyerek devleti şark hududu tarafından temin etti.

Badehu birâderinin fütûhâtını ikmâl etmek, dedesinin arzusunu yerine getirmek üzere Rumeli'ye geçti. Çorlu ve Dimetoka etrafını fetih ile H.763 (M.1361)senesi Zilkâidesinde Edirne'yi aldı.

Edirne'ye muhâfız tayin olunan Lala Şahin Paşa Eskizara ve Filibe havalisini zapt eylediği gibi Gümülcine, Siroz ve Drama taraflarını da Gazi Evrenos Bey fethetti.

Türklerin Rumeli'ndeki bu muzafferiyetleri Hıristiyanları yine gayrete getirdi. Türklerle kavga etmek, Türkleri yenip Rumeli'den çıkarmak üzere Murat Hüdâvendigar'ın Anadolu'da bazı Rum kaleleri ile uğraştığı bir zamanda büyük bir ordu hazırladılar. Edirne üzerine yürüdüler.

Düşmanın altmış bin muntazam ve muallim(bilgili) askerlerinden mürekkep ordusu mağrurane ilerliyor idi. Lala Şahin Paşa düşmanın tedârikini kuvvetini öğrenmiş idi. Bunlarla uğraşabilmek için Murat Hüdâvendigar'dan yardım istemiş idi.

Hâlbuki düşman her gün yaklaşıyordu. İster istemez düşmanla çarpışılacak idi. Yanındaki beylerden Hacı İlbeyi dört yüz kadar asker ile düşman kuvvetlerini keşfe gönderdi.

Hacı İlbeyi Çirmen civarında Mum Tepe denen yerde düşmanı gâfil bir halde buldu. Bir baskın ile o koca düşman ordusunu tarumâr etti. İşte tarihlerde Sırpsındığı denilen vakıa budur. Sırplar fena halde bozulmuşlar birbirlerini kırmışlar idi.

Murat Hüdâvendigar Gazi de bu esnada Anadolu da Biga'yı zapt eyledi. 767(M.1365) senesinde Edirne şehri payitaht olarak ittihaz olunarak Yanbolu, Aydos, Kırkkilise,Pınarhisarı ve Vize tarafları fetih edildi. Bulgar kralı Şişman(Stratsimir) kızı Marya'yı Murat Hüdâvendigara verdiği gibi Osmanlı Devletine vergi vermeyi de taahhüt etti.

773 de(M.1371) Samako ve Ahtıman tarafları Lala Şâhin Paşa'nın himmeti ile alındı. Ve Köstentil üzerine de harekât olundu. Murat Hüdâvendigar da arkadan geliyor idi.

Köstentil Prensi Kostantin Murat Hüdâvendigar Gazi'nin kendi üzerine geldiğini öğrenince elçileri göndererek itaat edeceğini arz eyledi. Murat Hüdâvendigar Kostantin'i himayesine aldı. Beyliğini ve memleketini yine ona bıraktı. Yine bu sırada idi ki Timurtaş Paşa'da Makedonya da Pirlipe ve Manastır kalelerini almış idi.

Vezir Candarlı Hayrettin Paşada bu esnada irtihal eylemekle yerine oğlu Ali Paşa vezir tayin olundu. Candarlı Hayrettin Paşa Osmanlı Devletine en güzel hizmet edenlerden biridir.

788 senesinde(M.1386) ince Balaban Bey tarafından Sofya şehri alındı. Selçûkiye Devletinden sonra Konya hükümetini zapt eden ve kendilerini adeta Selçûkiyelerin mirasçısı addeden Karamanoğlu bazı Osmanlı memleketlerine taarruz etmekle Murat Hüdâvendigar Gazi Konya üstüne sefer etmeye mecbur oldu. Paşa da Anadolu da iken Sırplar, Bulgarlar, Bosnalılar ve Macarlar birleştiler. Osmanlılar aleyhine bir ehli salîp cengi açtılar. Bunu haber alan Murat Hüdâvendigar Karamanoğullarını terbiye edip emâna düşürttükten sonra hemen Rumeli'ye geçti.

Vezir Candarlı Zâde Ali Paşa kumandasındaki bir orduyu Bulgaristan'ı zapta mêmûr etti. Ali Paşa ordusuyla Ay devesinden dikenlik boğazı yolu ile şimal Bulgaristan'a geçti. Pravâdı Şumnu'yu Râzgrad'ı, Trnova'yı fetih ederek Niğbolu üzerine yürüdü.

Çünkü Bulgar Kıralı Şişman oraya sığınmış idi. Şişman Osmanlılara karşı duramayacağını anlayınca emân dilemiş ve Niğbolu kalesini teslim etmiştir. Sene 790.(M.1388) Ali Paşa Bulgaristan'ı fetih ettikten sonra Sofya'da Murat Hüdâvendigar ile birleşmişler. Sırp Kralı'na karşı yürümüşler idi. Kosova'da iki ordu karşılaştılar.

Hıristiyan ordusu pek kalabalık âdetâ Osmanlı ordusunun dört beş katı nispetinde idi. Murat Hüdâvendigar düşmanın kesretinden ürkmüş, o gece müşveretten sonra Allah rızâsı için namaz kılmış. Kur'ân okumuş, dua etmiş Allaha yalvarmış. Allah'tan nusret ve muzafferiyet istemiş. Ehl-i İslâm'ın galebesi, kendisinin şehit olmasını dilemiş idi.

Filhakika devrisi günü vaki bulan şiddetli harbi Osmanlılar kazandılar. Sırp Kralı Lâzer öldürüldü. Hıristiyan ordusu pek fena bir halde bozuldu.

Murat Hüdâvendigar Gazi, harpten sonra otağına oturur huzuruna gelen gazilere mükâfat verir iken Müslüman olacağım diye huzuruna yol bulan Miloş Obiliç nâmında bir Sırplı tarafından yaralanıp şehit edildi.

Murat Hüdâvendigar yaralandıktan sonra bir iki saat kadar yaşadı. Düşmanı takibe gitmiş olan oğlu Yıldırım Beyazıt'ı davet ettiler. Geldi baba oğul bir zaman

görüştüler. Murat Hüdâvendigar oğluna nasihatler ve vasiyetler de bulundu. Bade canını hakka teslim etti.

Merhum pek azimkâr bir paşa idi. Yorulmak nedir bilmez idi. Cesedi Bursa'ya nakil olunarak Kaplıcalarda yaptırdığı camii şerifin kapısı önüne defin olunmuştur. 1389 miladi. (H.791)

Tuğra ve ay yıldızlı bayrak Sultan Murat zamanından kalmadır. Avrupa devletleri ile ilk münasebeti tesis eden Murat Hüdâvendigar Gazidir.

Candarlı Zade Ali Paşa, Lala Şahin Paşa, Timurtaş Paşa, Paşa Yiğit Bey, İnce Balaban Bey Murat Hüdâvendigar zamanında temayüz eden ve devlete pek çok hizmetler eden zatlardır. Emir Necâri Hazretleri o zamanda Bursa'ya gelmiş. Murat Hüdâvendigara damat olmuş idi.

Sualler

Hüdâvendigar kimi vezir tayin etti?

İptida nereye sefer etti?

Edirne ne vakit alındı?

Gümülcine, Siroz, Drama taraflarını kim fetih etti?

Sırpsındığı vakıası nedir?

Lala Şahin Paşa nereleri aldı?

Bulgar kralı ile nasıl sulh yapıldı?

Konstantin nasıl itaat etti?

Manastır ve Pirlipe'yi kim aldı?

Sofya'yı kim fetih etti?

Karamanoğlu kimdir ve ne yaptı?

Bulgaristan ne vakit ve nasıl zapt olundu?

Kosova Muharebesi nasıl oldu?

Murat Hüdâvendigar'ın şehadeti nice oldu?

Tuğra ve ay yıldızlı bayrak kimin zamanından kalmadır?

Avrupalılar ile ilk münasebeti siyasiye ne zaman tesis etti?

Murat Hüdâvendigar zamanındaki meşhur beyler kimlerdir?

1.6. SULTAN YILDIRIM BEYAZIT ZAMANI

Yıldırım Beyazıt'a Kosova mecrâsında biat edilerek tahta geçirildi. Orhan Gazi'nin vefatı senesi olan 761(M.1360) senesi dünyaya gelmiş olmakla tam otuz yaşında idi.

Mükemmel bir asker olan Beyazıt cenklerde gösterdiği süratinden nâşı daha gençliğinde babasından yıldırım lakabını almış idi.

Yıldırım Beyazıt kardeşi Yakup Çelebiyi Kosova mecrâsında öldürerek ellerini kardeşkanı ile boyadı ve kendisini tarih ve millet nazarında lekeledi ve ordu ile Edirne'ye döndü.

792 senesinde(M.1390) yeni Sırp kralı Stefan Yıldırım Beyazıt'tan sulh istedi ve kız kardeşi Meylisçeyi de padişaha nikâhladı. Yıldırım Avrupa işlerini yoluna koyduktan sonra Anadolu'ya geçerek Alaşehir Kalesini Rumlardan aldığı gibi Aydın, Saruhan, Menteşe Beylerini de kaldırarak memleketlerini Osmanlı Memleketine kattı.

Konya'da bulunan Karamanoğulları, Osmanlıların Rumeli'de Anadolu'da büyümelerini çekemiyorlar idi. Osmanlı memleketine sarkıntılık ettiler. Yıldırım üzerlerine yürüdü, kaçtılar. Yıldırım da merkez hükümetleri olan Konya'yı zapt ile memleketine kattı.

Karamanoğulları emân dilemeye, af istemeye mecbur oldu. Larnida ili İçili tarafları yine onlara bırakıldı. Kastamonu da beylik eden İsfendiyaroğlu Kötürüm

Beyazıt, Eflak hükümeti ile birleşerek sınıra tecavüz etmişler idi. İstanbul İmparatoru ile Karamanoğlu da el altından bunları teşvik ediyorlar idi.

Yıldırım Beyazıt iptida Eflâk üzerine yürüdü. Eflâklılar korktular barış istediler. Artık Osmanlılara vergi verecek idiler. Yıldırım ondan sonra Anadolu'ya geçti. Karamanoğlunu terbiye etti. Sivas ve Kastamonu tarafı da zapt olunarak İsfendiyaroğlunun da cezası verildi.

İstanbul İmparatoru sıranın kendine gelmekte olduğunu anlıyor, Avrupa'dan, Rumeli'nden, Anadolu'dan kendisine müttefikler tedârik ediyor. Bütün Hıristiyanlık âleminden yardım dileniyor idi. Hatta Avrupa'dan Venedik, Ceneviz, Fransız, Napoli Hükümetlerinin donanmaları birleşerek Selanik taraflarına gelmişler. Oraya asker çıkarmışlar idi. Fakat padişah, yıldırım gibi üzerlerine inerek onları denize döktü, kimilerini oradan kaçırdı.

Badehu İstanbul üzerine dönerek mancınıkları kurdu. Şehri her taraftan sıkıştırıyor idi. İmparator ise yine feryât nâmeler ile bütün Avrupa'dan yardım istiyor idi. Filhakika Avrupa Hıristiyan hükümetleri İstanbul'u kurtarmak, Türkleri Rumeli'nden çıkarmak üzere büyük bir ehli salîp ordusu düzdüler. Bu büyük ordu o sırada Vidin, Lümi Rahveyi alarak Niğbolu Kalesi üzerine indi. Niğbolu muhâfızı Doğan Bey kaleye kapanarak onlarla çarpışmaya başladı.

Yıldırım Beyazıt, haber aldığı gibi İstanbul muhâsarasını kaldırarak Niğbolu'ya koştu. Yürüyüşünü öyle tedbirli yapmış idi ki düşmanlar Niğbolu civârına gelinceye kadar Yıldırım'ı İstanbul muhâsarasında zannediyorlardı. İşte orada pek kanlı pek büyük bir muhârebe oldu. Bu muhârebede Fransızların, Almanların, Macarların, Lehlerin velhasıl bütün Avrupa'nın en muntazam askerleri en silahşor şövalyeleri, seksen bin kişi kadardı. Yıldırım bütün ehli salîp ordusunu mahvetmiş, bu orduya kumanda eden Macar kralı canını pek zor kurtarabilmiş idi.

Padişah, bu harbi kazandıktan sonra yine İstanbul üzerine indi. Artık Bizans İmparatoru için Yıldırım Beyazıt'a yalvarmaktan başka çare kalmamış idi. İstanbul da bir Müslüman mahallesi yapılmakta Abbasiler zamanından kalma Arap Camii şerifi

açılarak hutbe padişah nâmına okutmak, Müslümanların davalarına bakmak üzere kadı ve mahkeme bulunmak, her sene hazineye vergi vermek şartları ile barışık yapıldı.

Yıldırım, Rumeli'de Anadolu'da bundan sonra daha pek çok yerler aldı. Her yere nâm saldı. Lakin kendisine de gurur geldi. Zaten Sırp kralının kızı onu içkiye alıştırmış, buda onun ahlakını bozmuş idi. O vakte kadar Osmanlı padişahlarından hiç biri bu haramı işlememiş idi. Padişahın içkiye alışması, dalkavukların yüz bulması, ahaliyi kendisinden soğuttu.

Yıldırım'ın vaktinde şarkta Asya Ortasında Timurlek nâmında bir Müslüman ve Moğol padişahı türemiş idi. Bu pek cesur ve tedbirli bir zât olduğundan az vakitte Asya'nın birçok yerlerini zapt etmiş, küçük küçük hükümetleri kaldırarak hepsini kendi bayrağı altına toplamış, gayet büyük bir hükümet kurmuş idi.

Timurlek memleketlerini aldığı beyler Yıldırıma kaçtılar. Yıldırım'ın Anadolu'da zapt ettiği yerlerin beyleri de Timur'a kaçmışlar idi. Bu beyler iki büyük padişahın arasına soğukluk ve düşmanlık soktular. Birbirlerine tutuşturdular. Yıldırım'ın Timurlek'e pek ağır mektuplar da yazması bu gadâvet'i körüklemiş idi.

Timurlek Osmanlı hudutlarını çiğneyerek Sivas'ı muhâsara etti ve aldı. Ahâlisini kâmilen kılıçtan geçirdi. Yıldırım'ın büyük şehzâdesi Ertuğrul Bey de orada şehit oldu.

Yıldırım Beyazıt buna pek ziyâde kederlendi. Ve büyük bir ordu hazırlayarak Anadolu'ya geçti. Bu iki büyük Müslüman hükümdar Ankara civarında karşılaştılar. Rivâyete göre Timur yanında yedi yüz bin Yıldırım'ın yanında ise yüz yirmi bin asker var idi.

Muhârebe başladı, elli bin kadar da Timurlek tarafına geçince Osmanlılar bozuldular. Vezirler şehzâdeler kaçtılar. Yalnız Yıldırım ve oğullarından Musa Çelebi hassa askeri ile kaçamadılar. Dövüştüler dövüştüler askerleri atları öldürdüler. Kendileri yürüdüler en nihâyet esir oldular sene 804. (M.1401)

Timurlek, Yıldırıma ve oğluna çok riayet etti. Lakin esirlik ve memleketin Moğollar tarafından çiğnenmesi pek ağır geldi. Filhakika Moğollar Anadolu'daki

Osmanlı memleketini harap etmişler, ahâliyi soymuşlar, hatta Bursa'daki cami-i şeriflere atlarını çekmişler idi. Yıldırım kahrından hastalanarak daha kırk dört yaşında iken öldü.(Tarihçiler arasında ihtilaf vardır kimisi 43 demektedir)

Timurlek, Yıldırım'ın cenazesini oğlu Musa Çelebi'ye vererek Bursa'ya göndermiş. Orada yaptırmış olduğu camii şerife defin olunmuştur.

Yıldırım Beyazıt, iyi bir asker lakin müstebit(Zorba) bir padişah idi. On dört sene padişahlık etti. Birçok muhârebeler kazandı. Niğbolu Muhârebesini kazandıktan sonra kendisine Mısır'daki Abbâsi halîfesi tarafından İklîm-i Rum unvanı verildi. Son zamanlarında kendisine gurur ve azamet gelmiş idi. Esir düşerek cezasını gördü.

Yıldırım zamanında memleket zengin olmuş, halk maddiyata muhabbet etmiş idi. Memleketin her tarafında birçok mükemmel medreseler ve camii şerifler yapıldı. Bursa da ki Ulu Camii ile Edirne'deki Yıldırım Camii o zamandan kalan büyük eserlerdendir.

Maarife de ziyâde himmet olunmuş, birçok ulemâ yetişmiş idi. Fenâri merhum bu zamanın en büyük ulemâsındandır. Devlete ve millete pek büyük hizmetler edenler sayılamayacak kadar çoktur. Mihaloğlu Muhammet Bey, Yahşî Bey, Firûz Bey, Beyazıt Paşa, Tugan Bey, Hamza Bey bunların en meşhurlarıdır.

Sualler

Yıldırım'a nerede biat edildi?

İlk hatası nedir?

Niçin kendisine Yıldırım denilmiştir?

Sırplarla ne vakit ve nasıl sulh edildi?

Yıldırım Anadolu'da nereleri aldı?

İsfendiyaroğlu kim ile ittifak etmiş idi?

Nasıl terbiye edildiler?

Selanik'e kimler çıkmıştılar? Ne oldular?

Yıldırım İstanbul'u muhâsara etti mi?

Niğbolu Muhârebesi nedir?

Bizans İmparatoru ile nasıl sulh edildi?

Bundan sonra Yıldırım daha başka yerler aldı mı?

Yıldırım'ın ahlakı nasıl idi?

O vakit Asya'da kim türemiş idi?

Timurlek ile Yıldırım'ın arasında ki muhârebe'ye sebeb nedir?

Nerede muhârebe oldu? Ve nasıl oldu?

Yıldırım'a ne oldu?

Diğer şehzâdeler ne oldular?

Timurlek Osmanlı memleketine ne yaptı?

Yıldırım yaşadı mı?

Yıldırım zamanında medeniyet ilerledi mi?

Meşhur ulemâsı kimler idi?

Meşhur beyleri kimler idi?

1.6.1. Devr-i Fetret

Timurlek'in Yıldırım Sultan Beyazıt'ı mağlup ve esir edince Bursa'ya kadar bütün Osmanlı memleketlerini çiğnedi. Yıldırım'dan kaçıp yanına gelen Anadolu beylerine yine eski memleketlerini vererek kendi memleketine çekildi, gitti.

Yıldırım Beyazıt'ın o muhârebe de yanında Süleyman, Musa, İsa, Mustafa, Mehmet nâmında beş şehzâdesi var idi. Musa babası ile beraber esir düştü. Mustafa gâip olup ne olduğu bilinmedi. Büyük oğlu Emir Süleyman, Sadrazam Çandarlızâde Ali Paşa, Yeniçeri Ağası Hasan Ağa ve diğer beyler ile Bursa'ya kaçtılar. Oradan hazineyi saray halkını alarak Rumeli'ne geçtiler.

Mehmet Çelebi kendi sancağı olan Amasya'ya çekilmiş, İsa Çelebi ise Bursa taraflarına gizlenmiş idi. Babalarının öldüğünü öğrendikten sonra büyük şehzâdesi Emir Süleyman Edirne'de padişahlığı ilan ettiği gibi, Mehmet Çelebi'de Amasya'da hükümete başlamış, memleketini Moğollara, etrafındaki Anadolu beylerine o aralık türeyen eşkıya ile cenge tutuşmamış, korumuş idi.

İsa Çelebi de Bursa'da hükümeti zapta kalkıştı, Mehmet Çelebi ile araları açıldı. Kavga ettiler, İsa yenilerek kaçtı.

Emir Süleyman, Mehmet Çelebi'nin bu muvaffakiyetlerinden hoşlanmadı. Büyük bir ordu ile Bursa üzerine yürüdü. Mehmet Çelebi Amasya'ya çekilmeye mecbur oldu. Fakat o bu defada yanına gelen biraderi Musa Çelebi'yi Karadeniz'den Eflâk'a geçirdi.

Musa Çelebi Deli Orman'dan asker tadârik ederek, Edirne üzerine yürürdü. Emir Süleyman Musa'yı yendi ve Eflâk'a kaçırdı. Sırp, Bosna kralları da bu muhârebe de Musa'ya yardım etmiş olduklarından Emir Süleyman onların üzerine de giderek memleketlerini çiğnedi.

Badehu Edirne'ye dönerek zevk ve sefâya daldı. Emir Süleyman sefahate, içkiye düşkünlüğü ahâlinin kendisinden soğumasınamûcip oluyordu. Hele Çandarlızâde Ali Paşanın vefatından sonra memleketin idaresi büsbütün çığırından çıktı.

Musa Çelebi bundan istifade etti, tedârik ettiği ordu ile 812 senesinde(M.1409) Edirne üzerine birden bire hücûm ederek şehri zapt ediyordu.

Emir Süleyman dünya'dan gafil, hamam âlemi yapıyordu, zor kaçtı. Lakin yolda ahâli tarafından öldürüldü. Şimdi artık şehzâdelerin ikisi kalmış idi. Bilahare

bunların da arası açıldı. Musa Çelebi çok sert idi. Bunun için yanında olan beyler sadrâzam Çandarlızâde İbrahim Paşa birer birer Sultan Mehmet'in yanına geçtiler.

Çelebi Sultan Mehmet, askerle Rumeli'ye geçerek 812(M.1409) da Musa Çelebi ile kavga etti. Musa Çelebi yenildi ve tutulup öldürüldü. Bu suretle bütün Osmanlı memleketi Yıldırım Beyazıt'ın en küçük şehzâdesi olan Çelebi Sultan Mehmet'e kaldı.

Bu karışıklıklar hemen on iki seneye yakın bir zaman sürdü. İşte bu vakte tarihlerde Devr-i Fetret ve Fâsıla-ı Saltanat denilir.

Emir Süleyman ve Musa Çelebi nâmlarına zamanlarında para kesilmiş idi. Emir Süleyman okumuş, edebiyattan zevk almış, ulemâ ve üdebâyı sever bir şehzâde idi. Lakin zevk ve sefâya, sefâhete pek düşkün idi. Eskizâra ki Büyük Camii beylerinden Hamza Bey tarafından Emir Süleyman nâmına yapılmıştır.

Mevlit sahibi Süleyman Efendi, Emir Süleyman'ın imamı idi. Musa Çelebi ise babası gibi pek yiğit asker idi. Sertliği, beylere inanmamazlığı, padişahlığı elde edememesine sebep olmuştur. Musa Çelebi bir aralık İstanbul'u bile muhâsara etmiştir.

Sualler

Timrulek'in Yıldırım'ı esir ettikten sonra ne yaptı?

Yıldırım'ın kaç şehzâdesi var idi? Ve ne oldular?

Emir Süleyman nereye kaçtı?

Mehmet Çelebi nereye kaçtı?

İsa nereye gizlendi?

Emir Süleyman ne vakit padişahlığı ilan etti?

Mehmet Çelebi ne yaptı?

İsa nerede hükümete kalkıştı?

İsa ile Mehmet muhârebe ettiler mi? Ve kim kazandı?

Emir Süleyman ne yaptı?

Mehmet Çelebi Rumeli'ne kimi geçirdi?

Musa Çelebi evvelâ bir şeye muvaffak olabildi mi?

Emir Süleyman neye düşkün idi?

Nihayet Edirne'yi kim zapt etti?

Musa ile Mehmet muhârebe ettiler mi?

Musa'nın muvaffakiyetsizliğine sebep nedir?

Musa Çelebi ne oldu?

Bu karışıklıklar ne kadar sürdü?

Tarihte bu zamana ne denilir?

1.7. ÇELEBİ SULTAN MEHMET'İN ZAMANI

Biraderinin işini bitirdikten sonra Çelebi Sultan Mehmet müstakilen padişah oldu ve hükümeti eline aldı.

Yıldırımın esâreti ve mağlubiyeti, şehzâdelerinin senelerce birbirleri ile uğraşması neticesi olarak memleketin idâresi bozulmuş düşmanlar her taraftan hududu geçmiş. Birçok yerler elden çıkmış Osmanlı Devleti batmaya yüz tutmuş idi.

Karamanoğulları yine kuvvetlenmiş, Osmanlı memleketinin bir hayli yerlerini almışlar, hatta Bursa'ya kadar gelerek muhâsara etmişler idi. Musa Çelebinin cenazesi Bursa'ya nakil olunca Karamanoğlu artık tutunamamış, memleketine çekilmiş ise de Çelebi Sultan Mehmet ordusu ile arkasından giderek ordusunu mağlup kendisini esir etti. Bundan sonra Osmanlı Padişahlarına kılıç çekmeyeceğine, Osmanlı memleketine taarruz etmeyeceğine yemin ettiğinden af olunarak memleketi yine elinde bırakıldı.

Çelebi Sultan Mehmet, badehu Eflak arazisine hücum ederek onlarında toplanmış vergilerini aldı. Ve Macaristan hududunda Turnuseverin(Drobeta)Kalesini zapt eyledi. Macarlar da sulh istemeye mecbur oldular.

Anadolu'da Samsun tarafları zapt olunduğu gibi Rumeli'ye de Filibe civarında Tatar Pazarcığı Kasabası tesis olundu.

Şehzâde kavgalarında Rumeli'nin eline geçen yerlerinden bir kısmı alındı. Lakin o sırada başka bir meselenin meydana çıkması, diğer yerlerin istirdâdına bir hayli zaman mani oldu.

Musa Çelebi'nin kazaskeri Şeyh Bedrettin'e İznik Medresesi müderrisliği verilerek oraya nâfi(Yararlı)olunmuş idi. Onun kethüdâsı Börklüce Mustafa, halkı başına toplayarak büyük bir gürültü çıkardı. Şeyh de İznik'ten Sinop'a ve oradan Eflak memleketine geçti. Tuna'dan Deli Orman'a indi. Orada onu sevenler çok idi. Başına büyük bir cemaat topladı.

Padişah, oğlu Sultan Murat'ın himmeti ile Börklüce'nin hakkından geldiği gibi, Şeyh de yakalanarak verilen fetva üzerine Siroz kasabasında astılar. Şeyh Bedrettin aslen Simav kasabasından olup Mısır 'da okumuş, iyice güzel muteber kitaplar yazmış bir adamdı. Son zamanlarında insanlar arasında müsavat-ı hakiki-ye lüzumundan bahsediyor, böylelikle halkı başına toplayarak memlekette bir inkılâp yapmaya, hükümet ve idare başına geçmeye çalışıyor imiş.

Bundan sonra Ankara muhârebesinde gaip olan Şehzâde Mustafa'yım diye meydana çıkan biri devlet ve millet'in başına büyük bir gâile çıkardı. Üzerine gidilerek yenildi. İstanbul İmparatoruna iltica etti. İstanbul İmparatoru da güya Çelebi Sultan Mehmet hatırı için düzmeceyi hapis etti.

Müverrihlerden bazıları bunun asıl şehzâde olduğunu iddia ediyorlarsa da eskiden yazılan Türk tarihlerinde bunun Şehzâde Mustafa'ya benzeyen bir şarlatan olduğu, onun için kendisine Düzmece lakabı verildiği yazılıyor.

Çelebi Sultan Mehmet daha genç yaşında iken nüzûlü isâbetle atından düşerek vefat etti. Sekiz sene müstakilen padişahlık etmiş, henüz otuz dört yaşında bir genç idi. Şüphesiz ki Osmanlı Padişahlarının en büyüklerinden biridir.

Osmanlı Devleti Timurlek'in galebesi ile mahvolup gitmiş iken on on iki sene azimkârâne uğraşarak hükümeti kendi eline aldı. Ondan sonra da padişahlık ettiği kadar fetret devrinde elden çıkan yerleri kurtardı. Kanunları zamana göre tazeledi. Askeri sıraya koydu. Memleketin mamûriyeti için geceli gündüzlü çok çalıştı. Çok uğraştı.

İrtihalinde vücudunun yirmi altı yerinde eseri olduğu rivâyettir ki bununda memleketi için ne kadar uğraştığı anlaşılır.

Çelebi Sultan Mehmet'e devletin ikinci müessisi derler? Bursa'ya yaptırdığı Yeşil Cami-i Şerif yanında ki türbede meftundur. Pek zarif, süsü, temizliği sever, maarife, ulemâye muhabbetli bir zât idi.

Zamanında ulemâ çoğalmış, her yere medreseler yapılmış, başka memleketlerde ki birçok ulemâ Türkiye'ye gelmekte idi. Şeyh Haydar Hervai, Çelebi Sultan Mehmet zamanında gelmiş, hatta Şeyh Bedrettin'in idamı fetvasını iptida o imza etmiş idi. Vezirâzamı Çandarlızâde İbrahim Paşa, Mihaloğlu Ali Bey bu devrin en büyük ricâlindendir.

Sualler

Çelebi Sultan Mehmet müstakilen padişah olduğu zaman memleket ne halde idi?

Karamanoğulları ile muhârebe nasıl oldu?

Eflak ve Macar hükümetleri ile nasıl sulh edildi?

Anadolu da neresi zapt, Rumeli'de hangi kasaba tesis edildi?

Rumların aldıkları yerlere ne oldu?

Şeyh Bedrettin meselesi nedir ve ne yapıldı?

Şeyh Bedrettin ne fikirde idi?

Düzmece Mustafa vâkıâsı nedir?

Çelebi Sultan Mehmet ne vakit vefat etti?

Nasıl padişah idi?

Zamanında en meşhur âlim kimdir?

Meşhur ricâli kimlerdir?

1.8. İKİNCİ SULTAN MURAT'IN ZAMANI

İkinci Sultan Murat on sekiz yaşında tahta geçti. Payitaht'a gelip hükümeti eline alıncaya kadar Çelebi Sultan Mehmet'in vefatı ahâliden gizli tutuldu.

İstanbul İmparatoru devletin başına bir bela çıkarmak için Düzmece Mustafa'yı hapis olunduğu Limni Adası'ndan saldılar. O da Rumeli'ye çıkıp kendisi Rumeli beylerinden ve askerlerinden pek çok taraftar topladı. Rumeli'deki beylerin birçoğu onu hakiki şehzâde sanıyorlar idi. Düzmece, başına toplanan ordu işe Edirne üstüne giderek orasını aldı.

Sultan Murat ise o sırada Anadolu'da devleti rahatsız eden Karaman, Aydın, Menteşeoğulları ile uğraşıyor idi. Düzmece Mustafa, Rumeli'yi elde ettikten sonra büyük bir ordu ile Anadolu'ya geçti. Bursa üzerine gidiyordu. Ulubat Suyu kenarında Sultan Murat ile karşılaştılar. İşte orada padişahın yanında Gazi Mihal Beyoğlu Mehmet Bey Düzmece'nin bir yalancı, bir şarlatan olduğunu Rumeli beylerine anlattığından çoğu onu terk ile ya kaçtılar yahut padişah tarafına geçip kusurlarının affını istediler.

Düzmece muharebesizce kaçmaya mecbur oldu. Arkasından gidenler onu tutup Dimetoka'da astılar.

İstanbul İmparatoru kabahatini tanıyarak affını istediyse de Sultan Murat elçilerini çevirdi ve büyük bir ordu ile İstanbul'u sardı. Mancınıklar kurarak İstanbul'u dövmeye başladı. İstanbul'un artık günleri sayılıyorduki imparatorun ve

Karamanoğlunun teşviki ile Sultan Murat'ın küçük kardeşi Şehzâde Mustafa'nın isyan ettiği ve İznik'i muhâsara eylediği haberi geldi.

Padişah muhâsarayı kaldırıp kardeşinin üzerine gitmeye mecbur oldu. Şehzâde Mustafa tutulup öldürüldü.

İsfendiyaroğlu ve Eflak Beyi de terbiye edildiler. Fasıla-i saltanat zamanında Selanik Rumların eline geçmiş idi. Sultan Murat kırk gün kadar şiddetli muhâsara ile orasını da istirdat etti. Yanya şehri de bu sırada fetih olunmuş ve Arnavutluk hükümdarı yeni Kasteriyoti, himaye-i padişahiye'ye girmeye mecbur edilmiş idi.

Karamanoğlu, Hükümet-i Osmaniye aleyhine Avrupalılar ile birlik yapmış idi. Bunu öğrenen Sultan Murat iptida onun üzerine gidip emâna düşürdü. Sonra Rumeli'ye geçti. Sırpların üzerine yürüyecekti. Sırp Kralı kızını padişaha birçok çeyiz ile vererek sulh istedi. Macar ve Bosna Kralları ile Eflak Voyvodası da terbiye edilmişler idi. Lakin Osmanlıların Rumeli'de yerleşmeleri ve Hıristiyan devletlerini üzmeleri alelumûm Hıristiyan âleminin gayretine dokunuyor, Rum İmparatoru'nun da el altından bunları teşvik etmesi birleşmelerine mucip oluyor idi.

O sırada Lehistan ve Macaristan Hükümetleri ittihat etmiş, Vladislas Yakutsky namında biri bu iki hükümete kral intihâp edilmiş idi. Vladislas şan ve şöhret hırsı bir genç idi. Sırpları, Eflak ve Boğdan'ı, Bosna'yı da ittifakına alarak Osmanlı hududuna tecavüze başladı. Başta Papa olduğu halde bütün Hıristiyanlar, bütün Avrupa hükümetleri Vladislas'ı teşvik ve teşcii ediyor ve kendisine her türlü yardım olunuyor idi.

Bunlar ile birlik olan Karamanoğlu da Anadolu'da baş kaldırmış öteye beriye saldırmaya başlamış idi. Padişah Karamanoğlunun işini çabuk bitirdi. O hain yine emân dilemiş. Hürmeti (ki Sultan Murat'ın hemşerisidir.) Göndererek affını istemiş. Sultan Murat bu defada af eylemiş idi.

Fakat Rumeli tarafında harp fena gidiyor idi. Macar kumandanlarından jan Hunyad, Osmanlı ordularını bozmuş, pek çok esir almış Sofya'ya kadar inmiş idi. Pek çok muhârebeler edildi. Katî bir galebe kazanılmıyor idi. Nihayet iki tarafta harpten bıktı. On sene müddetle sulh yapılmaya karar verildi.

Muâhede-i sulhiye mucibince: Sırp Bosna kralları Türkiye hükümetine yine vergi verecekler. Eflak hükümeti kemakân Sultan Murat'ın himayesinde olacak iki tarafta aldıkları esirleri salacaklar idi. Musâlaha imza edildikten sonra padişahlıktan bıkan Sultan Murat tahtı o zaman on dört yaşında olan oğlu Sultan Mehmet'e bırakarak Manisa'ya çekildi.

Düşmanlar bunu öğrenince musâlaha yaptıklarına pişman oldular. Hatta Papa'nın Macaristan'daki vekili Kardinal Sezarını Türklere karşı verilen sözün, edilen yeminin hükmü yoktur diye Vladislas ve Macarları sulhu bozmaya teşvik etti. İstanbul İmparatorunun gönderdiği mektuplar ve haberlerde Hıristiyanlarca iyi idi. Çünkü İmparator Osmanlı tahtına geçirilen Sultan Mehmet'in henüz on dört yaşında bir çocuk olduğunu vükelâ ile saray arasında itimat olmadığını bildiriyordu.

Bunun için Vladislas müsâlaha'yı daha mürekkebi kurumadan bozdu. Yemini çiğnedi. Büyük bir ehli salîp ordusu ile hudut geçip Tuna boyunu zabta başladı. Önüne gelen yerleri yakıyor, yıkıyor, ahalisini doğruyor idi. Feryatçılar gelmeye başladı.

Sultan Mehmet vükelâ ile müşaverât etti. Askere kumanda etmek için Sultan Murat'ın çağrılmasını tavsiye ettiler. Sultan Mehmet babasını davet etti. O gelmedi Sultan Mehmet: "Padişah ben isem emrime itaat edip gelmeliğin lazımdır. Yok, siz iseniz memleketinizin muhafazası boynunuza borçtur, gelmelisiniz." diye kat'î ve mantıkî bir mektup yazdı.

Sultan Murat artık dayanamadı. Manisa'yı bırakarak hemen Rumeli'ye geçti. Düşmanlar Karadeniz sahilinde Varna kasabasına kadar inmişler idi. Sultan Murat Edirne'den de orduyu alarak Varna kenarında ehli salîp ordusu ile karşılaştı. Orada pek kanlı bir muhârabe oldu. Düşman ordusu hem pek kalabalık, hem pek muntazam idi. İptida muhârabeyi düşmanlar kazandılar. Sultan Murat'ın eniştesi Karaca Paşa şehit oldu. Türk ordusu bozuldu ve geri çekilmeye başladı.

Yalnız Sultan Murat yanındaki Hassa ordusu ile olduğu yerden ayrılmamış, sebat ediyor idi, Lehistan Kralı Vladislas, padişahın üstüne saldırıyordu. İşte o sırada Koca Hızır namında bir Yeniçeri düşman kralını atından yıkıp başını kesince iş değişti.

Türkler, kralın başını bir göndere, muâhede-i nâme suretini de başka bir göndere asıp sözünü bozanın yemini tutmayanın hali budur diye bağırmaya başladılar.

Vladislas'ın öldürüldüğünü gören ehli salîp ordusu bozuldu. Türkler kemal-i şiddetle hücum ettiler. Düşman askerlerinden pek azı kurtulabildi. Kardinal Sezarini da telef olanların arasında idi. Sene 848.(M.1444) Harpten muzaffer dönen Sultan Murat yine Manisa'ya çekildi ise de Sultan Mehmet ile vükelânın arası bozulduğundan Edirne'de bir isyan çıkmakla 849 senesinde (M.1445)Sultan Murat tekrar Edirne'ye gelerek tahta cülusa mecbur olmuştur. Sultan Mehmet Manisa'ya gitti.

Sultan Murat bu ikinci padişahlığında Mora üzerine gidip Girit Hisarı Ballı Badireyi aldığı gibi Arnavutluk tahtını elde eden İskender Beyle de çok uğraştı.

Macar krallığına geçen Jan Hünyad büyük bir ordu ile Kosova'ya indi ise de orada karşılanıp, iki gün harpten sonra da yenildi. Sene 852.(M.1448)

Düşmanlar bu muhârabe de pek çok telef verdiler ve esir bıraktılar. 855 senesinde (M.1451)Sultan Murat irtihal eyledi. Pek akıllı, pek mukadder, pek büyük bir padişah idi. Her işini şer-i şerife uydurur, adaleti sever, haksızlıktan korkar idi. Bursa'da meftundur. Filipe'de güzel bir cami-i şerif vardır. Molla Gürâni, Molla Hüsrev, Hadra Bey gibi büyük âlimler Sultan Murat zamanında yetişti. Muhammediye sahibi Yazıcızâde Mehmet Efendi de o vakit hayatta idi. Meşhur kitabını Sultan Murat'ın ve oğlu Sultan Mehmet'in namına telif etmiştir. Sadrazam Çandarlızâde İbrahim Paşa onun zamanında vefat etmiş, yerine oğlu Halil Paşa geçmiş idi. Kahraman ümerâsına nihayet yoktur.

Sualler

İkinci Sultan Murat tahta geçtiği zaman İstanbul İmparatoru devletin başına nasıl bir gaile çıkardı?

Nihayet Düzmece ne oldu?

İmparatora karşı ne yapıldı?

İstanbul muhâsarası niçin kaldırıldı?

Şehzâde Mustafa ne oldu?

Sultan Murat sonra neresini aldı?

Daha neresi fetih olumdu?

Karamanoğlu ne yapmış idi?

Sırplar ve müttefiklere ne yapıldı?

Vladislas kim idi ve ne yaptı?

Muhârabe nasıl gitti?

Nihayet nasıl sulh yapıldı?

Sulh niçin bozuldu? Kim bozdurdu?

Sezar'ına ne düşmüş idi?

Viladislas bu defa ne yaptı?

Sultan Mehmet ne yaptı?

Babasını düşmana karşı gitmeye nasıl mecbur etti?

Varna muhârebesi nasıl oldu?

Orada kim şehit oldu?

Nihayet muhârebeyi kim kazandı?

Sultan Murat tekrar tahta cülusa ne vakit mecbur oldu?

Nerelerini aldı?

Kimle çok uğraştı?

İkinci Kosova muhârebesi nasıl ve ne vakit oldu?

Sultan Murat ne vakit irtihal etti?

Zamanındaki meşhur ulemâ kimlerdir?

1.9. FATİH SULTAN MEHMET'İN ZAMANI

Sultan Mehmet yirmi iki yaşlarında iken babası yerine ikinci defa Osmanlı tahtına geçti. Sultan Murat'ın vefatını duyan Karamanoğlu İbrahim Bey ümitlenerek ahdi bozmuş,hududu geçmiş idi. Sultan Mehmet Anadolu'ya geçip üzerine yürüyünce af dilemeye mecbur oldu.

Dönüşte Bursa'ya uğradı. Orada Yeniçeriler cülus bahşişi için isyan çıkardılar. Sultan Mehmet bahşişi vermekle beraber isyanı çıkaranları da terbiye etti.

Son İstanbul İmparatoru olan Kostantin Deregöze'de bulanık suda balık avlamaya çalışıyor, Sultan Mehmet'in yanında bulunan Emir Süleyman evladından Orhan Bey için tahsisât istiyordu.Hâlbuki Sultan Mehmet Manisa da ikinci defa olarak geçirdiği altı senelik müddeti mütalaa ve tahsil ile geçirmişti. Altı yedi lisan öğrenmiş, pek çok tarih kitapları okumuş, padişah olduğu zaman ne yapacağını daha o zaman kararlaştırmıştı.Evet, Sultan Mehmet daha şehzâdeliği zamanında İstanbul'da ne düşünüldüğünü, ne entrikalar yapıldığını Rumlar arasındaki tefrikâyı, münazâtı öğrenmiş ve öğreniyordu.

Konstantin sefirlerini kovdu ve hemen Anadolu Hisarı'nın "ki vaktiyle Yıldırım Bayazıt tarafından inşa olunmuş ve Güzelce Hisar tesmiye edilmiş idi." Karşısında ki Rumeli Hisarı'nı "ki buna da Boğazkesen derler." bina etti. Bu hisarı inşa ederken vezirler de asker ve amele gibi çalışıyor idi.

Hisar bittikten sonra Edirne'ye avdet ile orada İstanbul'un fethi için hazırlanmaya başladı. Muslahattin ve Sarıca Sekbanı ile Macarlı Urban namında ki üç mühendise o vakte kadar hiç görülmemiş toplar döktürdü. Pek çok mühimmat tedarik etti. Fakat merâmını, gizliyor kimseye söylemiyor idi.

850 sene'yi hicriyesi(M.1446) baharında İstanbul üzerine hareket olundu ve gaza ilan olundu. Rumeli'den, Anadolu'dan pek çok gönüllü geldi. İstanbul Hisarı karadan ve denizden sarıldı.

İstanbul İmparatoru Konstantin ise o yakınlarda gelen imparatorların en muktediri ve hamâsetlisi idi. Sultan Mehmet'in meramını anlamış olduğundan İstanbul'un müdafaası için elinden geleni yapıyor idi. Avrupa'ya da adamlar, mektuplar göndererek yardım istemiş, İstanbul'da da Rumları memleketi müdafaa hususunda birliğe davet etmiş idi.

Harp başladı. Büyük toplar işliyor, asker her taraftan canla başla kaleyi almaya uğraşıyor idi.

Sultan Mehmet her gün her tarafı dolaşarak, askeri kızıştırıyor idi. Rumlar, İstanbul ile Galata arasına kalın bir zincir germişler idi. Bu zincir Osmanlı gemilerinin Haliç'e girmelerine mani oluyordu. Onun için Sultan Mehmet Beşiktaş'tan Kasımpaşa'ya yol hazırlatarak bir gece de askerin himmeti ile karadan yürüttü ve Kasımpaşa Deresi'nden Haliç'e indirtti. Rumlar şaşırdılar. İstanbul'u Haliç tarafında korumak için ordularından bir miktar kuvvet ayırmaya mecbur oldular. Sultan Mehmet'in icat ettiği humbaralar da pek çok zarar vermiş hele büyük toplar kale duvarlarının birçok yerlerini yıkmış idi.

Muhârasının 52. günü umûmi bir hücum yapıldı. O gece asker hazırlanmış, bütün gece toplar işlemiş idi. Rumlar çok gayret gösterdiler. Fakat Türk gücü ile başa çıkamadılar. Osmanlı kahramanları her taraftan üşüşerek İstanbul'a girdiler.

İstanbul Kalesi'ne iptida Osmanlı Bayrağını diken Ulubatlı Hasan namında bir Yeniçeri bahâdırıdır. İstanbul sokaklarında iyice muhârebe oldu. Hatta İmparator Konstantin'te bu sırada Zirek civarında öldürüldü. O gün ikindiye kadar İstanbul şehri fetih olunmuş, Ayasofya Kulesi'nin Çan Kalesi'nde ezan-ı Muhammedi okunmuş idi. Yirmi cemâzıyelevveli sene 857 ve 29 Mayıs sene 1453.

Sultan Mehmet'e İstanbul'u aldığı için Fatih ve Ebu'l Feth derler. Fatih İstanbul'da aff-ı umûmi ilan ederek Rumlara emân verdi. Ayasofya ile bazı kiliseleri camiye tahvil olundu. Anadolu'dan Müslüman ahâli getirilerek, İstanbul'a yerleştirildi. Artık devletin payitahtı İstanbul oluyor idi. Kendiyus isminde, Rumlar arasında muteber bir keşişi de, Rum Kilisesine Patrik tayin etti.

İstanbul'un fethi bütün Avrupa'da, bütün Hıristiyanlık âleminde büyük heyecanlara mucip oldu. Avrupalıların uyanmaya başlaması o tarihten başlar.

Sadrazam Çandarlızâde Halil Paşa, bu sırada azl ve itimat olundu. Murat Hüdâvendigar zamanından beri, sadrazamlık işi bu Çandarlı ailesinde idi. Yerine Fatih'in yetiştirmelerinden, Mahmut Paşa sadrazam tayin olundu. Sırplar yine rahat durmuyorlar idi. Fatih hazretleri, büyük bir ordu ile Sırbistan üzerine yürüdü. Belgrat'ı muhâsara etti. Hemen fetih olunacağı sırada, askerin ganimet almak sevdasıyla, öteye beriye dağılması üzerine fırsat gözeten, Jan Hünyad kumandasında ki Macar askeri ile ve kemal-i şiddetle Osmanlı ordusuna hücumu Fatih'in muhârebeyi kaybetmesine, Belgrat'ın alınamamasına sebep oldu. Fatih hazretleri bu muhârebe de yaralanmış idi. Sene 860.(M.1456)

Lakin Fatih bu mağlubiyetten yılmadı. Mora'yı, Bosna-Hersek kıtalarını, Sırbistan'ın Belgrat'tan maâden bütün kalelerini aldığı gibi Anadolu'da da birçok yerleri fetih eyledi. Trabzon'daki Rum İmparatorluğunu da kaldırdı. Eflak Voyvoda'da isyan etmiş ise de kaçırıldı.

Midilli adası ve Karaman memleketi zapt olundu. Her vakit Osmanlı Devleti ile uğraşmayı kendilerine göre sanat ittihaz eden Karamanoğulları kovuldu. Macarlar yine bir ehli salîp teşkil ettilerse de, Sadrazam Mahmut Paşa onları mağlup etti.

O zaman Asya'nın en büyük hükümdarı addolunan Uzun Hasan Timurlenk'i taklit ile ve güya Karamanoğullarını himaye bahanesi ile Osmanlı memleketi üzerine yürüdü ise de Fatih bunu Otlukbeli denilen yerde karşıladı. Vuku bulan pek şiddetli cenkte Uzun Hasan yenildi.

Kırım sahilinde Cenevizlilerin ellerine geçmiş olan yerler, onlardan kurtarılarak Kırım Hanlığı devletin himayesine alındı. Boğdan Voyvodalığı terbiye edildiği gibi Buguvina kıtası da padişaha itaate mecbur oldu.

Fakat Arnavutluk seferleri bir türlü bitmiyordu. Çünkü İskender Bey, bir türlü ele geçirilemiyor, babasının vefatından beri hep Osmanlılarla uğraşıyordu. Hazreti Fatih bizzat Arnavutluk'a giderek İşkodra'yı ve etrafını fethetti.

İskender Bey de bu sırada öldüğünden müttefiki olan Venedikliler sulh istemeye ve vergi vermeye tahhüde mecbur oldular.

Fatih bu kavgayı bitirdikten sonra Roma'yı da almak emeline düştü. Çünkü orası Hıristiyanlığın ikinci kürsüsü ve Papalığın makamı idi. O vakitler İtalya'yı zapt etmek de kolay idi. Çünkü bir takım hükümetlerin elinde olup, bunlarında aralarında birlik yok idi. Büyük ve muktedir vezirlerinden Gedik Ahmet Paşa'yı bu işe memur etti.

Gedik Ahmet Paşa büyük bir ordu ile Otranto Boğazı'nı geçti. Taranto Kalesi'ni ve etrafını zapt etti. İtalya'da fütuhat ve muvaffakiyetler tevali ediyor idi.

Fatih Sadrazam Mesih Paşa'yı da diğer bir ordu ile Rodos Adası'nı almaya gönderdi. Lakin onlar muvaffak olamadılar. Padişahın canı sıkıldı. Yeniden ordular ve mühimmat hazırlandı. Kendisi ordu ile Rodos'un fethine gidecek idi. Lakin o esnada hastalandı. O halde iken bile yine devlet ve milleti için uğraşır, ordular toplar, mühimmat tedarik eyler idi. Hasta halinde Gekbuze'ye kadar gitti ve orada irtihal buyurdu. 886.(M.1481)

Fatih Sultan Mehmet otuz bir sene padişahlık etmiş, elli üç yaşında vefat etmiştir. Osmanlı Padişahlarının en büyüklerinden biridir. Pek okumuş, pek adaletli bir padişah idi. Ulemây-ı sever, ilm-ü hüneri himaye ederdi. İstanbul'u devletine payitaht yaptığı gibi bir merkezi ilim ve İslam yapmak için pek çok uğraşmış. O güzel şehri camilerle, medreselerle, mekteplerle donatmış idi.

Fatih'in emri ile Koca İshak Paşa merhumun Köstendil kasabası civarında 874 (M.1469) tarihinde yaptırdığı köprü elân duruyor. Sadrazam Mahmut Paşa'nın Sofya'da yaptırdığı Dokuz Kapılı Camii Şerif "ki şimdi müzedir."Osmanlı sanatının muhallet(ebedi) bir şahidi olduğu gibi elyevm Hasköy kasabası dediğimiz kasabanın da temeli müşarun ileyh Mahmut Paşa tarafından atılmıştır. Filipe ki İmârat Camii ile Tırnova'daki Firuz Bey Camii de o zamandan kalmadır. Karlova kasabası da o zaman yapılmıştır.

Osmanlı memleketinin diğer yerlerinde yapılan hayrat ve hasenat ise sayılamayacak kadar çoktur.Fatih, Sadrazam Mahmut Paşa'yı kabahatsiz olarak öldürdüğünden dolayı bazı müverrihler ayıplarlar.

Sadrazam Mahmut Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Mesih Paşa İshak Paşa, Feyruz Bey, Hersek Zâde Ahmet Paşa gibi beyler, Akşemsettin, Karaşemsettin, Şair Ahmet Paşa, Sinan Paşa, Kadızade, Ali Kuşçu vesair nice büyük meşayıh üdebâ ve ulemâ o zamanda yetişen en meşhur simalardır. İstanbul' da kendi yaptırdığı cami-i şerif önünde metfundur.

Sualler

Sultan Mehmet'in ilk seferi nereyedir?

İmparator ne yapmak istiyordu?

Sultan Mehmet ne emelde idi?

Hangi hisarı yaptı?

İstanbul'u nasıl fethetti?

Kaç günde ve ne vakit alındı?

Sultan Mehmet'e ne namı verildi?

İstanbul ahâlisine karşı nasıl davrandı?

Fetih Avrupa'da ne tesir yaptı?

Belgrat muhâsarası nasıl oldu?

Sonra nereleri aldı?

Karaman memleketini ne yaptı?

Karamanoğullarını kim himaye etmek istedi?

Otlukbeli muharebesi nedir?

Kırım Hanlığı ne oldu?

Arnavutluk seferleri nasıl yaptırıldı?

Fatih neresini almak fikrine düşmüş idi? Ne yaptı?

Rodos adası'nı almaya kimi memur etmiş idi?

Muvaffak oldu mu?

Fatih ne vakit vefat etti?

İstanbul'u ne yapmak istiyordu?

Bulgaristan'da o zamandan kalma ne gibi eserler vardır?

Meşhur beyleri kimlerdir?

Meşhur ulemâsı kimlerdir?

1.10. İKİNCİ SULTAN BEYAZIT DEVRİ

Fatih Sultan Mehmet'in iki oğlu kalmış idi: Büyüğü Sultan Beyazıt, küçüğü Sultan Cem. Vükelânın bir kısmı, Sultan Cem'i tahta geçirmek istediklerinden Konya'ya kendisine acele İstanbul'a gelmesi için haber göndermişler idi. Diğer yandan Sultan Beyazıt'a da haber gitmiş idi.

Asker padişahın vefatını vükelânın niyetini öğrendi. İstanbul'da müthiş bir ihtilal çıktı. Sadrazam Karamanlı Mahmut Paşa'yı yaraladılar. Devlet pek fena günler yaşadı. Sultan Beyazıt yetişerek cülus etti. O zaman otuz beş yaşında idi.

İstanbul da asayiş henüz yoluna girmiş idi ki, Sultan Beyazıt kardeşi Cem'in Bursa'ya geldiğini orada padişahlığı ilan ettiğini öğrendi. Orduyu alıp kardeşi üzerine gitti. Yenişehir önünde cenk ettiler. Sultan Cem bozuldu. Konya' ya ve oradan da Mısır'a kaçtı. Mısır Sultanı Cem'e çok hürmet etti. Cem, Mısır'dan hac zamanın da Mekke-i Mükerreme'ye gitti. Haccı edâdan sonra da yine Konya taraflarına geldi. Biraz halk üşüştü ise de Sultan Beyazıt'ın askeri üzerlerine gelince dağıldılar.

Cem bu defa Rodos şövalyelerine iltica etti. Şövalyeler Sultan Beyazıt'tan birçok paralar aldılar ve şehzâdeyi Fransa'ya götürüp Fransa'da bir şatoya hapsettiler. Cem orada yedi senelik acıklı bir hayat yaşadı. Sonra zavallıyı o zaman papa olan Alexandır Borciya'ya verdiler. Altı sene de orada durduktan sonra zavallıyı zehirlediler. Cem gayet okumuş bir şehzâde idi. Pek güzel şiirler söylerdi. Cenazesi Bursa'da meftundur.

Sultan Beyazıt Cem'i Rodos'a kaçırdıktan sonra isyan eden Boğdan Voyvodası üzerine gitti. Tuna ağzında ki Kili kalesini aldı. Boğdan memleketini vurdu. Boğdanlıları emâna düşürdü.

890 tarihinde(M.1485) Gırnata ahâlî-i İslâmiye'sinden feryatnâmeler geldi. Yardım istiyorlardı. Meşhur Derya Kaptanı Kemal Reis donanma ile imdâda memur oldu. Biraz yardım yapıldı. Fakat Gırnata kurtarılamadı. O mühim İslâm beldesi biraz sonra İspanyolların eline geçmiştir.

Mısır Sultanı Katıbay Sultan Cem'e güzel muamele etmesi Sultan Beyazıt'ı kızdırmış idi. Bir iki mesele daha zuhur etti. Bu iki Müslüman hükümeti arasında harp çıktı. Kavga senelerce sürdü kâh Osmanlılar kâh Mısırlılar galip geliyorlar idi.

Nihayet Tunus hükümdarı araya girerek iki padişahı barıştırdı. Lehliler Osmanlı memleketine ettiklerinden üzerlerine ordu gönderildi. Bütün Lehistan çiğnendi. Hem Osmanlılara, hem Kırım hanlarına vergi vermek üzere sulh istemeye mecbur oldular.

Rusya ile ilk münasebette İkinci Beyazıt zamanında başlar. Yine bu zamanda idi ki Kemal Reis Akdeniz'de bir ehli salîp donanmasını mağlup ve perişan etmiş, Osmanlılar donanmaları ile de bütün dünyaya meydan okumaya başlamışlar idi.

Yine o zaman da Uzun Hasan'ın kızının oğlu İsmail Safevî şeyhliği şahlığına bozmuş. İran'da bir devlet kurmuş idi. Devleti için Şia mezhebini resmi mezhep olarak kabul etmiş. O tarafa birçok şeyhler göndererek, yeni mezhebini neşre çalışıyor ve bu vasıta ile devletini, memleketini büyütmeye çalışıyor idi.

Sultan Beyazıt ise artık ihtiyarlamış, hükümet işlerinden el çekmiş, sarayın da ibadet ile meşgul idi. Hatta bir aralık padişahlığı da bırakmaya kalktı. O zaman Sultan Beyazıt'ın üç şehzâdesi var idi. Korkut, Ahmet, Selim. Korkut okumuş bir şehzâde idi. Lakin evladı yok idi. Ahmet'in şehzâdeleri olduğu gibi yumuşak huylu çokluk hükümet işlerine karışmaz ve zevk sefaya düşkün olması vükelanın işine geldiğinden Sultan Beyazıt'a tahtı Ahmet'e terk etmesini söylüyorlardı. Sultan Beyazıt'ta buna mail idi.

Trabzon Valisi olan küçük şehzâde Sultan Selim, bunları öğreniyor. Babası ihtiyarlayalı beraber devletin girdiği hali görüyor. İran'da paşalık kuran Şah İsmail'in meramını seziyor ve bu Osmanlı Devleti'ne bir kurtarıcı lazım olduğunu anlıyor idi.

Filhakika Sultan Beyazıt'ta son zamanlarında, yani idareyi tamamıyla vükelâya bıraktığından kanunlara riayet edilmez olmuş, ahâliye zulüm edilmeye başlamış, idare çığırından çıkmış idi.

Şah İsmail'de Osmanlı Devleti'nin bu halini görerek resmen Sultan Beyazıt'a karşı pek ihtiramkâr olduğu halde, gizlice Osmanlı memleketine birçok adamlar gönderiyor, Osmanlı ülkesinde kendi mezhebini neşre çalışıyor ve bu suretle kendine birçok taraftar hazırlıyor ve alttan alta entrikalar çeviriyordu. Yalnız Sultan Selim bunları anlamış, öğrenmiş, babasına da yazmış ise de anlatamamış, işittirememiş idi. Sultan Selim babasıyla görüşerek işi anlamak fikrine düştü. Kırım'a oradan da Rumeli'ne geçti.

Vükelâ Selim'in babası ile görüşmesine razı olmadılar. Askerle Sultan Selim'e karşı çıktılar. Muhârebe oldu. Sultan Selim aslan gibi dövüştü ise de askeri az olduğundan Yeniçerilerle başa çıkamadı. Kayınpederi Kırım Hânı'nın yanına kaçtı.

Vükelâ tekrar Sultan Beyazıt'ı şehzâde Sultan Ahmet'e padişahlığı terk etmeye teşvik ettiler. O da artık bırakacak idi. Fakat bu defa Yeniçeriler razı olmadılar. Çünkü Sultan Ahmet'in Anadolu'da o günlerde türeyen Şeytan Koluna karşı muvaffakiyetsizliğini gördükleri gibi Sultan Selim'i de görmüşler. Onun ile dövüşerek, onun aslanlığına, mertliğine nail olmuşlar idi. Biz yiğit padişah isteriz, biz Sultan Selim'i isteriz diye ayak dirediler.

Kırım'dan Sultan Selim davet olundu. Sultan Beyazıt'ta ister istemez, tahtı oğlu Yavuz Sultan Selim'e bıraktı. Sene 918.(M.1512)

Sultan Selim Dimetoka'ya çekilecek, ömrünün sonunu orada geçirecek idi. Sultan Selim babasını kaçırdı. Elini öperek hayır duasını aldı. Beyazıt ise yolda, Çorlu civarında hastalanarak öldü. İstanbul'da yaptırdığı cami-i şerif civarında meftundur.

Sultan Beyazıt otuz iki sene padişahlık etti. Yumuşak huylu, iyiliği, adaleti sever. Hükümet işlerinde çokluk hoşlanmaz, ibadet düşkünü bir zat idi. İstanbul'un bir Müslüman şehri olması onun zamanındadır. İlim ve sanatta o zaman çok ilerlemiş idi. Zamanında yetişen ulemâ ve fûdalâ çoktur.

Sualler

Fatih'in kaç oğlu var idi?

Vükelânın bir kısmı ne düşündüler? Ne oldu?

Kim cülus etti?

Sultan Cem padişahlığını nerede ilan etti?

İki kardeş nerede kavga ettiler?

Cem nereye kaçtı?

İkinci defa ne oldu?

Bu defa nereye iltica etti?

Cem'in başına neler geldi?

Boğdan Seferi nasıl oldu?

Sultan Beyazıt'tan kim yardım istemiş idi?

Nasıl yardım edildi?

Mısır ile muhârebenin sebebi nedir?

Muhârebe nasıl bitti?

Leh Seferi nasıl oldu?

Rusya ile ilk münasebet ne vakit başladı?

Kemal Reis Akdeniz'de ne yaptı?

Şah İsmail kimdir? Ne yaptı?

Mefkûresi ne idi?

Sultan Beyazıt ihtiyarlığında ne ile meşgul idi?

Kaç şehzâdesi var idi?

Tahtı hangisine bırakmak istiyor idi?

Şehzâde Selim ne fikirde idi?

Devletin idaresi ne halde idi?

Selim ne yapmak istedi? Buna kim mani oldu?

Nihayet arada ne oldu?

Şehzâde Süleyman nereye kaçtı?

Sultan Beyazıt padişahlığı kime bırakmaya ve nasıl mecbur oldu?

Beyazıt nerede vefat etti?

Kaç sene padişahlık etti?

Nasıl bir zât idi?

Zamanında ilim ve sanat ilerledi mi?

İstanbul'un Türk ve Müslüman şehri olması ne vakittir?

1.11. YAVUZ SULTAN SELİM'İN ZAMANI

Asker Sultan Selim'e biat edeceği zaman, Sultan Selim ateşli bir nutuk irât etmiş. Eğer rahat isterlerse kendilerine biat etmemelerini, kendi mefkûresinin pek büyük, pek yüksek olduğunu mefkûresini ele geçirmeden rahat durmayacağını anlatmış. Asker de bu kahraman padişahı "Biz ancak senin gibi padişah isteriz diye alkışlamış idi."

Sultan Selim biraderlerini yine sancaklarında bıraktı. Bozulmuş olan devlet işlerini yoluna koymaya başladı. Lakin bu sırada biraderi Sultan Ahmet'in Bursa üzerine asker gönderdiğini öğrendiğinden alelacele Bursa'ya gitti. Kardeşinin askerini kaçırdı. Vükelâdan Sultan Ahmet taraftarlarını öldürdüğü gibi, fitne çıkmasın diye büyük biraderi Korkut birader zâdelerini de öldürdü. Sultan Ahmet ile de harp ederek onu da öldürttü.

Artık memleket müstakilen kendi eline kalmış idi. İran'da hükümet kuran Şah İsmail'den maâda, bütün komşu devletlerinden sefirler gelmiş, hepsine bil mukâbele sefirler gönderilmiş idi. Avrupa'dan gelen mallara yüzde beş gümrük konması işte bu zamandadır.

Sultan Selim bununla hem dâhili sanatları himayeye çalışmış hem de devlete yeni bir menbâ-ı varidât bulmuş idi.

İran Şahı Şah İsmail, bu sırada bazı Osmanlı memleketlerine tecavüz etti. Sultan Selim hem bunun cezasını vermek, hem de en büyük emeli olan ittihat-ı İslâm-ı temine çalışmak için yüz bin kişilik ordu ile İran Memleketi üzerine hareket etti.

İran hududuna girdiler. Fakat Şah İsmail meydana çıkmıyor, askerini daima geriye çekiyor idi. Meramı Osmanlı askerini yormak, bıktırmak idi. Filhakika pek yoruldu, bıktı. Hatta orduda isyan çıktı. Padişah'ın çadırına kurşun bile attılar. Fakat Sultan Selim:" Karılarının yanında oturmak isteyenler geri dönsünler. Ben yalnız da giderim diye, atını sürünce hepsi Sultan Selim'in arkasına düştüler.'' Nihayet Çaldıran Sahrasında Şah İsmail ile karşılaştı. Şah İsmail'in askeri dinç, muntazam ve pek çok, Yavuz'un askeri ise pek yorgun idi. Lakin Osmanlı ordusunda top olup, Şah İsmail'in askerinde top yok idi.

920 senesi(M.1514) Recebin üçüncü günü Çaldıran sahrasında, Türklerle İranlılar arasında pek şiddetli bir muharebe oldu. Osmanlılar topları sayesinde bu melhâme-i kübrayı(Büyük Savaşı) kazandılar, düşmanı bozdular. Şah İsmail yaralandı ve pek güç hal ile kurtarılabildi.

Yavuz Sultan Selim muzafferan Şah İsmail'in payitahtı olan Tebriz'e girdi. Şahın tacı, kıymetli tahtı, hazinesi Osmanlıların eline geçti. Yavuz o kış, orada kışlayıp devrisi yaz yine Şah İsmail'in üzerine yürümek ve bütün İran ülkesini zapt ettikten sonra, Orta Asya'ya gitmek, bütün Müslümanları birleştirmek istiyordu.

Fakat Yeniçeriler yine gürültü çıkardılar. Vükelâ da Mısır hükümetinden emin olmadıklarını arz ederek, herhalde İstanbul'a dönmek lazım olduğunu arz eylediler.

Sultan Selim ister istemez İstanbul'a döndü. Gürcistan Hükümetleri ve Kürdistan Aşiretleri de o zaman Osmanlı idaresine girmişlerdir. İstanbul'da yeniden harp hazırlıkları başlıyor, yine İran üzerine gidilecek biliniyordu. Hâlbuki Mısır Hükümeti Şah İsmail ile birlik olup İran üzerine gidilecek olsa arkadan hücum edecekleri hatıra geliyordu.

Sultan Selim elçi göndererek Mısırlılara ittifak teklif etti. Kabul etmediler. Elçilere de bed(kötü) muamele ettiler. Yavuz'da bunun üzerine Mısır hükümetine ilan-ı harp etti ve hududa yürüdü. Halep Vilayetinde Mercidabık civarında Mısır Sultanı ile karşılaştılar. Osmanlılar topları sayesinde galip geldiler. Sultan Kansu Gavri öldürüldü. Sultan Selim Halep'i ve bütün Suriye'yi zapt etti.

Padişah kışı Şam-ı Şerifte geçirerek, ihsan ve adaleti ile büyüklüğü ile bütün ahâli-i kendisine ısındırdı. Sene 922. (M.1516)

923 senesinde (M.1517) Sultan Selim Sina Çöl'ünden geçerek Mısır'a girdi ve Kahire'ye yakın Ridâniye'de yeni Mısır Sultanı Tomanbay ile cenge tutuştu. Mısırlılar Yavuz'un mahirâne manevraları sayesinde yine mağlup oldular. Sadrazam Sinan Paşa bu muhârebe de şehit oldu. Padişah Sinan Paşa'ya çok acıdı.

Sultan Selim büyük alaylar ile Kâhire'ye girdi. Biraz sonra Sultan Tomanibay'da tutularak öldürüldü. Mısır kıtası da artık Osmanlı memleketi olmuş idi.

MekkeŞerifi de bu sırada oğlunu Sultan Selim'e göndererek Osmanlı tabiatını kabul etti.

Kılıcı ile Cezâyir kıtasını zapt ederek, adeta orasının hükümdarlığını elde etmiş olan Barbaros'ta bu esnada Sultan Selim'e tabi olmuştur.

Sultan Selim, Mısır işlerini yoluna koyduktan sonra oradan emânet-i şerefeyi Abbasî Halîfesi Mütevekkel Alellah Sâlise'yi alarak İstanbul'a döndü. Mütevekkel Alellah Sâlisa, İstanbul'da hilâfeti Yavuz Sultan Selim'e terk eylemekle ondan sonra gelen Osmanlı padişahları hem dünya yüzündeki Müslümanların halîfesi, hem Osmanlıların padişahı oldular. Yavuz Sultan Selim'in mefkûresi kısmen meydana gelmiş idi. Fakat o, tamamen mefkûresini elde etmek için İran'a, Tûran'a, Afgan'a ve Hint'e gitmek istiyor, oralarını da ay yıldızlı bayrağın altına almak arzu ediyor, onun için hazırlanıyordu.

Vükelâ ise Sultan Selim'i yakın yerlere harbe göndermek istiyorlar idi. Hatta bir aralık, Fatih zamanında fethine teşebbüs edilip de, elde edilemeyen Rodos adası'nın fethini tavsiye ettiler. O vakit, o himmeti büyük padişah "Ben kıtaları zapt etmek istiyorum, siz ise beni bir hırsız kalesi ile uğraştırmak istiyorsunuz. Hem bundan sonra ki seferim ahiret seferidir." demiş idi.

Filhakika hazırlıkların yapıldığı sırada, Yavuz Şirpençe denen bir çıban çıkardı. Tedavisine çok çalışıldı ise de fayda etmedi. Hastalığın en şiddetli zamanlarında devlet işleri ile uğraşmaktan hali kalmaz idi. Hatta öleceğine yakın Edirne'ye gitmek istedi. Venediklilere bir nümâyiş yapmak istiyordu.Hasta halinde yola çıktı. Vaktiyle babası ile kavga ettiği yerde pek ağırlaştı ve nihayet 924 senesi(M.1518) Şevvalinde irtihal eyledi. Sekiz sene padişahlık etmiş ve vefatlarında elli dört yaşlarında idiler.

Yavuz Sultan Selim, Osmanlı Padişahlarının en büyüklerindendir. Pek âlim ve gayet büyük bir şair idiler. Sert fakat çok doğru idiler. Doğruluktan ayrılanları hiç acımaz öldürürler idi. Onun için kendisine Yavuz lakabı verilmiştir. Fakat hakkı söyleyenlere hiç kızmaz, acı da olsa kabul eder ve hatta söyledikleri için hürmet eylerdi.

Zamanında pek çok ulemâ yetişmiştir. Zembilli Ali Efendi denilen Ali Cemal Efendi onun zamanında Şeyhülislam idi. Ali Efendi'nin her gün binden ziyâde fetva verdiği meşhurdur. Yavuz'un yanına gidip de, bir şeyin şeriata mugâyir olduğunu anlatacağı zaman **"Allah zâlimleri sevmez."** mealinde olan **''İnnellahe lâ yuhibbuz zâlimin''** ayeti kerimesini okur, badehu söyleyeceğini söylerdi. Kezâlike İbni Kemal denilen Kemal Paşa, oğlu Ahmet Efendide Sultan Selim zamanının en yüksek ulemâsından olup kazasker idi. Hatta Mısır Seferinde bulunmuş, dönüşte Yavuz bir gün Sadrazam Yunus Paşa'nın bazı kabahatlerini bulup öldürtmüş. Sonra İbni Kemal ile yola çıkmış. At başı beraber gidiyorlarmış. Hava yağışlı olduğundan ötede beride su birikintileri varmış, Hoca Efendi tanıyamamış. At su birikintisine basınca çamurlu su etrafa dağılmış. Padişahın üstü başı çamurlanmış.

Yunus Paşa'nın öldürüldüğünü görerek ürken İbni Kemal, kendisinin yaptığı bu hatayı görünce korkmuş, benzi kaçmış, dili tutulmuş. Yavuz, Hocanın halini görünce "Korkma hocam, korkma! Ben ulemânın atının ayağından üzerime sıçrayacak çamur ile iftihar ederim" demiş. Üstünden çamurlu ridâyı değiştirmiş ve adamlarına, o elbisenin yıkanmayıp o halde bırakılmasını, öldükten sonra mezarının sandukası üzerine örtülmesini vasiyet etmiştir.

Yavuz Selim'in nedimi Hasan Can ile son sadrazamı, Piri Mehmet Paşa ile pek çok hikâyeleri vardır. İstanbul'da Çarşamba'da meftundur. Piri Mehmet Paşa, Sinan Paşa zamanında yetişen büyük ricâldendir.

Sualler

Yavuz tahta cülus etmezden evvel askere nasıl nutuk etmiş idi?

Biraderlerini niçin öldürttü?

Gümrük niçin kondu?

Şah İsmail ile niçin kavga edildi?

Kavga nerede ve ne vakit oldu?

Muhârebeyi kim ve nasıl kazandı?

Ne gibi ganimetler alındı?

Yavuz'un meramı ne idi?

Niçin meramını icra edemedi?

Mısırlılara niçin ilan-ı harp edildi?

İlk muhârebe nerede oldu ve kimin galebesi ile bitti?

Nereler zapt olundu?

Sultan Selim Şam-ı Şerifte ne yaptı?

Ne vakit Mısır'a girdi?

Ridâniye muharebesini kim ve nasıl kazandı?

Mısır Sultanı ne oldu?

Mekke Şerif-i ne vakit itaat etti?

Başka kim tabii oldu?

Mısır'dan Sultan Selim neler getirdi?

Hilâfet ne oldu?

Yavuz daha neler yapmak istiyordu?

Vükelâ ne arzu ediyorlardı?

Yavuz ne hastalığından öldü?

Yavuz'un ahlakı nasıl idi?

Ali Cemal Efendi kim idi?

İbni Kemal ile olan hikâyesi nedir?

Nedîmî kimdir?

Meşhur umerâsı kimlerdir?

1.12. KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN'IN ZAMANI

Süleyman Kanuni, babasının yerine tahta geçtiği zaman yirmi altı yaşında bir genç idi. Vükelâ uygun, hazine dolu, asker muntazam, memleket mamûr idi. Merhum pederi zaten birkaç sene harbe yetecek kadar mühimmât-ı harbiye hazırlamış olduğundan, Sultan Süleyman hemen fütuhâta kıyâm etti.

Macarlar bir Osmanlı sefirini öldürmüşler idi. Onun öcünü almak için Macaristan'a sefer ilan olundu. Birkaç koldan hücum edildi. Padişahta bizzat ordu ile Belgrat'a saldırdı. Şiddetli bir surette muhâsara ederek, Belgrat'ı aldı. Sene 926. (M.1520)

Artık Tuna ve Sâvâ nehirlerinin cenûp tarafında kimsenin mülkü kalmamış, bütün Balkan şebhecezire'si(Yarımadası) Osmanlıların eline geçmiş idi. Devrisi sene Rodos adası alındı. Adalar Denizi'nde ki bütün adalar da Osmanlıların eline geçmiş idi.

Mısır'da çıkan ihtilal bastırıldı. 930 senesinde İran Şahı Şah İsmail vefat etmiş, yerine oğlu Tahmasb geçmiştir.

Süveyş'te bir tersane yapılarak donanma inşa edilmesi, Bahr-ı Ahmar ve Umman Denizi'nde de Osmanlı sancağı gezdirilmesi bu esnadadır. Şah Tahmasap Osmanlı padişahları ile birleşeceği yerde, Macarlar ile ittifak etmiş idi. Almanya İmparatoru Şarlken de bu ittifaka dâhil oldu. Hâlbuki Şarlke'nin elinden aciz kalan Fransa Kralı ise Sultan Süleyman Kanuni dergâhına müracaatla yardım istedi.

Padişah bunu fırsat bilerek, büyük bir ordu ile Macaristan üzerine yürüdü. Sâvâ nehrinden geçerek birçok kaleleri zapt etti. Macar Kralı Lui ile Mohaç Ovasında muhârabe etti. Macarlar canla başla savaştılar ise de Osmanlı toplarının ve tüfeklerinin şiddetine karşı duramadılar. Otuz binden ziyade telafât vererek kaçtılar. Kral Lui öldü. Sultan Süleyman Macaristan'ın payitahtı olan Budin üzerine yürüdü. Budin ahâlisi kale kapılarını açarak, Osmanlıların merhametine sığındılar.

Süleyman Kanuni, Macar Krallığını Macar beylerinin intihabı ile Erdal beylerinden Yânuş'a verdi ve Macaristan hükümetini Türk himayesi altına alarak muzafferan İstanbul'a döndü.

Şah Tahmasb, hüküme-i Osmaniye'ye Anadolu içinde de gaile olmak üzere adamları vasıtasıyla isyanlar çıkarttı. Bunlar mezhep namına çıkıyor idi. Bu isyan ve ihtilallar de pek kanlı bir suretle bastırıldı.

Alman İmparatoru Şarlken'in biraderi, Ferdinandos Macar Krallığını elde etmek için Macaristan üzerine yürümüş, Kral Yanuş'ta padişahtan yardım istemiş idi.

Padişah, tekrar Macaristan'a giderek önüne gelen Ferdinand'ın ordularını bozduktan sonra Avusturya memleketine girdi, ta Viyana'ya kadar gitti. Osmanlı akıncıları ise ta Almanya'nın göbeğine kadar önlerine gelen kasaba ve köyleri yağma ve târâç ettiler.

Viyana şehri muhâsara olundu. Fakat kış gelmiş olduğu gibi muhâsara topları da getirmediklerinden o güzel şehir alınamadı. Birkaç gün muhâsaradan sonra döndüler.

Artık bütün Avrupa Osmanlı kılıcından titriyor idi. Bu muhârebeler birkaç sene daha devam etti. Nihayet Almanya İmparatoru Yânuş Kralı Macar Hükümdarı tanımaya ve Avusturya Kralı Ferdinand ise her sene hüküme-i Osmaniye'ye otuz bin altın vergi vermeye mecbur oldu. Sene 939. (M.1532)

Bundan sonra Sultan Süleyman Kanuni, Şah Tahmasap ile uğraşmak üzere şarka yürüdü. Tahmasap karşı çıkamıyor idi. Bağdat ve Tebriz vilayetleri zapt olundu. Nihayet İranlılar ile de galibâne bir sulh akit olundu. Sene 942. (M.1535)

Cezayir Beylerbeyi Barbaros Kaptan da Hayrettin Paşa namı ile Osmanlı hizmetine girmiş, Osmanlı donanmasını kumandası altına alarak Akdeniz'e dehşet vermiş idi.

Bu sırada Hindistan Müslümanları Portekizlilerin elinden aciz kalarak Sultan Süleyman dergâhından yardım istemişler idi. Süveyş'te ki Osmanlı donanması takviye

edilerek Umman Denizi'ne çıkarıldı. Portekizliler, mağlup edilerek Hindistan sahillerinde de Osmanlı satveti gösterildi.

Avrupa'da da Papa başında olduğu halde bütün Hıristiyan Devletleri birleşerek Devlet-i Osmaniye aleyhine bir ehli salîp teşkil ve buna Boğdan Voyvodası'nı da ithal eylemişler idi.

Sultan Süleyman karadan büyük bir ordu ile giderek Boğdan'ı terbiye ettiği gibi Barbaros Hayrettin Paşa'da ehli salîp donanmasını perişan etti. Ehli salîp ittifakına girmiş olan Venedikliler Sultan Süleyman'dan af dilemeye mecbur oldular ve bedeli sulh olarak üç yüz bin altın tazminat verdiler. Macar Kralı Yağnuş 948 senesinde(M.1541) vefat etmekle işler yine karıştı. Ferdinand Macar Krallığını elde etmeye çalıştı. Budin'i muhâsara etti. Macarlar Sultan Süleyman Kanuni'den yardım istediler. Bunun üzerine Osmanlı Orduları yetişip Avusturyalıları kovdular.

Sultan Süleyman Kanuni, Kral Yağnuş'un henüz sabi olan oğlunu Macaristan'a Kral ve validesini de nâibe-i hükümet yaptı. Lakin Avusturyalıların taarruzlarından kurtarmak için Budin vilayetini doğrudan doğruya idaresine alarak oraya bir vali tayin etti.

Barbaros Hayrettin Paşa'da Fransa donanması ile birleşerek Akdeniz'deki düşman donanmalarını mağlup etmiş idi. Bundan sonra da İranlılar ile Avusturyalılar ile birçok muhârabeler edilmiş. Osmanlılar hep galip gelmiştir. Lakin padişah ihtiyarladığından saray da kadınlar yüz bularak saray entrikaları başladı. Hatta Sultan Süleyman Kanuni harem-i haram sultanının entrikaları ile büyük oğlu Sultan Mustafa'yı öldürttü ki buna bütün millet ağlamıştır.

Bu sırada Trablusgarp kıtası da meşhur kaptanlarından Turgut Reis tarafından zapt olunarak Osmanlı memleketine ilhak olundu. Umman Denizi'nde de bazı muvaffakiyetler elde edildi.

Lakin Sultan Kanuni'nin şehzâdeleri arasında çıkan niza birbirleri ile kavga etmeleri ve nihayet Şehzâde Beyazıt'ın İran'a kaçması orada da Sultan Süleyman'ın arzusu ile Şah Tahmasb tarafından Şehzâde Beyazıt'ın öldürülmesi Sultan Süleyman Kanuni'nin şanlı tarihini lekeler.

972 senesinde (M.1564) Malta Adası'nın fethine teşebbüs edilmiş ise de Turgut Reis'in bu muhasarada şehit olması fethin ikmaline mani olmuştur.

Macaristan da yine fesat çıkmış idi. O fesadı bastırmak için padişah büyük bir ordu ile yürüdü. Lakin artık pek ihtiyarlamış, ata binemiyor, sefere araba ile gidiyor idi. Zigertvar kalesi üzerine gittiler. Kale muhasara edildi. Sultan Süleyman bu muhasara esnasında irtihal eyledi. Sene 974.(M.1566)

Padişahın vefatı askere bildirilmedi. Kale fetih olundu ve Şehzâde Sultan Selim'e babasının vefatı bildirilerek tahta davet edildi. O da Manisa'dan İstanbul'a, İstanbul'dan Belgrat'a gelerek askeri orada karşıladı. Asker Sultan Süleyman Kanuni'nin vefatını ancak o vakit öğrendi. Sultan Kanuni'nin en sonraki sadrazamları Sokullu Mehmet Paşa'dır. Kırk sekiz sene padişahlık etmiş. Osmanlı Devleti en şevketli günlerini onun zamanında yaşamış idi. On üç defa asker ile beraber harbe gitmiş daima yenmiş hiç yenilmemiş, pek bahtlı, pek büyük bir padişah idi.

Zamanında bütün dünya da ondan büyük padişah yok idi. Memleketin kanunlarını düzeltmiş olduğu için kendisine Kanuni denir.

Bazı müverrihler, Sultan Süleyman Belgrat'ı, Rodos'u zapt ettikten sonra yalnız şark ile meşgul ola idi, babasının gittiği izden gide idi, Devlet-i Osmaniye için daha faydalı olacak diyorlar. Harem-i haram sultanın entrikalarına kapılması, oğlu Sultan Mustafa'yı öldürtmesi bu büyük padişaha büyük bir lekedir. Sultan Süleyman'ın birçok hayratı vardır. Hele İstanbul'da yaptırdığı Süleymaniye Cami-i Şerifi, bütün ziyaretçilerini hayrete bırakacak kadar sanatkerânedir.

Ulemâ ve üdebâyı sever ve himaye eder idi. Ebussuûd Efendi zamanının Şeyhülislamı olup, şair meşhur Bakî'de onun zamanında yetişmiştir.

İbrahim Paşa, Rüstem Paşa, Sokullu Mehmet Paşa, Barbaros Hayrettin Paşa, Piyale Paşa, Turgut Reis gibi büyük adamlar hep o zamanın ricâlindendirler.

Süleymaniye Cami Şerifi mihrabının önünde ki kapıda meftundur. Bu cami-i şerifin mimarı Mimar Sinan'dır ki dünyanın en meşhur mimarlarından biridir. Sultan Süleyman Kanuni zamanında yetişti. Sultan Süleyman Kanuni yetmiş dört yaşında

vefat etti. Razgrad'da İbrahim Paşa Cami-i Şerifi ile Köstendil'deki Çarşı Cami-i Şerifi Süleyman Kanuni devrinin âsâr-ı muallidesindendirler.

Sualler

Süleyman Kanuni tahta geçtiği vakit memleket ve idare ne halde idi?

İlk sefer nereye oldu?

Neresi alındı?

İkinci sefer nereye oldu ve neresi alındı?

Süveyş'te ne yapıldı?

Şah Tahmasap kimdir ve ne yapmış idi?

Sultan Süleyman'dan kim yardım istemiş idi?

Sultan Süleyman ne yaptı?

Mohaç Muhâsarasından sonra neresi fetih olundu?

Süleyman Kanuni Macar Krallığını kime verdi?

Anadolu'da ne çıktı?

Bu isyanları kim ve ne için çıkarıyordu?

Ferdinandos nereye yürümüş idi?

Süleyman Kanuni ne yaptı?

Akıncılar nereye kadar gitmişler idi?

Viyana niçin alınamadı?

Nihayet Almanya ve Avusturya ile nasıl sulh edildi?

Şah Tahmasb'a ne yapıldı?

Nereler zapt olundu?

İranlılar ile nasıl sulh oldu?

Derya kaptanlığı kime verildi?

Portekizlilerle nerede ve niçin muhârabe edildi?

Avrupa'da ki ittifaka kimler girmiş idi?

Boğdan kıtası terbiye edildi mi?

Hayrettin Paşa ne yaptı?

Venedikliler ne istemeye mecbur oldular?

Kral Yânuş öldükten sonra Macaristan işleri ne oldu?

Budin ne yapıldı?

Kanuni'nin ihtiyarlığı nasıl geçti?

Trablusgarp'ı Osmanlı memleketine kim kattı?

Şehzâde Beyazıt ne oldu?

Malta Muhârasından bir şey çıktı mı?

Süleyman Kanuni'nin en son seferi nedir?

Neresini muhasara ederken öldü?

Vefatı askere bildirildi mi?

En son Sadrazam'ı kimdir?

Kaç sene padişahlık etti?

Niçin Kanuni deniyor?

Sultan Süleyman'ın lekeleri nedir?

En son hayratı nedir? Mimarı kimdir?

Ahlakı nasıl idi?

Zamanındaki meşhur âlim ve şair kimler idi?

Meşhur ricâli kimlerdir?

Nerede meftundur?

Bulgaristan'da o zamandan kalma en meşhur eserler hangileridir?

1.13. İKİNCİ SULTAN SELİM ZAMANI

İkinci Sultan Selim tahta cülus ettikleri zaman kırk dört yaşlarında idi. Hemen Belgrat'a giderek, orduyu karşıladı ve alıp İstanbul'a avdet etti.

Kaptan Piyale Paşa'da bu sırada İtalya Sahillerini vurarak muzafferan ve pek çok mal ganimet ile İstanbul'a gelmiş idi.

Sultan Selim hükümet işlerini Sadrazamı Sokullu Mehmet Paşa'ya bırakmış, kendisi pek sevdiği zevk ve sefa ile meşgul olmuştur.SokulluhakkikatenKanuni zamanında olduğu gibi devleti pek parlak surette idare etti.

Yemen'de isyan çıktı. Lakin oraya gönderilen Özdemiroğlu Osman ve Koca Sinan Paşaların himmeti ile isyan bastırıldı. Yemen'in Osmanlı hükümetine bağlanışı ziyadeleştirildi.

Kıbrıs Adası da Lala Mustafa Paşa tarafından fetih olundu. Bunun üzerine bütün Avrupa yine ayaklandı. Akdeniz boyunda ki bütün Hıristiyan devletleri birleştiler. Büyük bir ehli salîp donanması teşkil etti, bu büyük donanma, Osmanlı donanmasını gözleye gözleye İnebahtı civarında buldu. Osmanlı donanmasının ise cenkcisi az idi. Çünkü artık sefer mevsimi geçtiğinden askere izin veriliyor idi. Miktarca da düşman donanması Osmanlı donanmasına fâik idi.

Fazla olarak donanma beyleri arasında söz birliği yok idi. Hayrettin Paşa'nın yetiştirmelerinden Uluç Ali Paşa'nın nasihatleri dinlenilmedi. Düşmanla göre göre yine çarpışıldı.

Osmanlı donanması bu kanlı muhârabe de hemen mahvoldu. Otuz bin kişi şehit olduğu gibi birkaç bin kişi de esir düşmüş idi. Yalnız Uluç Ali Paşa yirmi kadar gemi kurtarabildi. İstanbul'a geldi. İşte tarihte Sıngın(Kırık, parçalanmış, dağılmış) donanmabuna derler.

Millet ve padişah bu acı ve kahırlı sıngına pek çok kederlendi. Lakin koca Sokullu, o kış gösterdiği gayret ile ilkyaza kadar yüz elli tane cenk gemisi hazırlayıp Akdeniz'e çıkardı. Uluç Ali Paşa'nın da adı Kılıç Ali Paşa'ya dön-derilmiş, derya kaptanlığı ona verilmiş idi. Osmanlı donanmasını mahvettik diye büyük şenlikler yapan Avrupalılar, Türklerin bu gayretini görünce şaşırdılar. Aralarındaki ittifak bozuldu. Venedikliler birçok tazminat vererek barışmaya mecbur oldular.

O asırda İspanyollar Tunus kıtasına musallat olmuşlar idi. Çünkü Tunus'ta hükümdar ölmüş, oğulları arasında taç ve taht kavgası çıkmış idi. İspanyollar bundan istifade etmişler o Müslüman kıtasına girmişler idi. Ahali Osmanlı hükümetinden kurtarılmalarını istediler. Koca Sinan Paşa oraya da gönderilerek Tunus zapt edildi. İspanyollar pek çok telefât verdiler.

Sokullu, Süveyş Kanalı'na Don ve Volga nehirleri arasına bir kanal açmak istiyordu. Fakat muvaffak olamadı.

Kırım Hânı Devlet Giray, Sultan Selim zamanında Ruslarla muhârabe ederek Rusya memleketini ta Moskova'ya kadar çiğnemiş idi. Sultan Selim sekiz buçuk seneye yakın padişahlık ettikten sonra saray da yeni yaptırdığı hamam da gezerken düşmüş ve hastalanarak birkaç gün içinde irtihal eylemiştir.

Babası ve dedesi gibi faâl bir padişah değildi. Ömrünü zevk ve sefa ile geçirdi. Lakin her işin başına urban koyardı. Bunun için zamanı pek parlak geçmiştir.

Edirne'de meşhur cami-i şerifi ile çekmece de gayet mükemmel bir köprü yaptırmıştır. Bunların mimarı da Mimar Sinan idi. Sultan Selim devri Osmanlı medeniyetinin en parlak zamanıdır. Ayasofya civarında meftundur.

Sualler

İkinci Sultan Selim tahta cülus ettiği zaman kaç yaşında idi?

Kaptan Piyale Paşa ne yaptı?

Sultan Selim hükümet işlerini kime bırakmış idi?

Kendisi ne ile meşgul idi?

Yemen İsyanını kim bastırdı?

Kıbrıs Adası'nı kim aldı?

Sıngın donanma vakası nedir?

Sokullu bu acıyı nasıl çıkardı?

Tunus'u kim aldı?

Sokullu hangi kanalları açmak istiyordu?

Muvaffak olabildi mi?

Devlet Giray ne yapmış idi?

Sultan Selim kaç sene padişahlık etti?

Zamanı nasıl geçti?

Meşhur eserleri nelerdir?

1.14. ÜÇÜNCÜ SULTAN MURAT'IN ZAMANI

Üçüncü Sultan Murat, otuz yaşında tahta geçti. Sokullu Mehmet Paşa'yı yine sadârate bıraktı. O muhterem vezir, sadâratte bulunduğu kadar devletin işlerini yine yolunda götürdü. Lakin sarayın bazı umûra müdahalesi o müdebbir veziri müşkül bir mevkide bırakır, devlete olan muhabbeti sebebiyle yine idareye çalışır idi. Portekizlilerin elinden feryat eden Fas Hükümet-i İslami'yesine Cezayir Valisi Ramazan Paşa imdâda memur olmakla Vâdi'üs-seyl'de Portekiz ordusunu mahvetti.

Şah Tahmasb'ın vefatından sonra İran işleri de karışmış, fasıla-ı saltanat zuhur etmiş idi. Bu dâhili karışıklıkların serpintisi Osmanlı hududiye'ye de sirayet ediyor idi.

Bazı vükelâ İran'ın bu perişanlığından istifade ederek hücum edilmesini tavsiye ettiler. İran hükümeti kolayca zapt olunuverecek zannediliyordu. Sokullu ise İran'a sefer açmayı münasip görmüyor idi. Fakat harp taraftarları galebe ettiler. Sefer açıldı. Lala Mustafa Paşa serdar tayin olundu.

Çıldır Meydan Muharebesi'nde İranlılar mağlup oldular. Bütün Gürcistan ele geçti. Bu muhârabe de Özdemiroğlu Osman Paşa pek ziyade nam aldı. Mağlubiyetler İranlıları gayrete getirdi. O sırada tahta geçirilen Âmâ Mehmet Hüdayende Şahın oğlu Hamza Mirza ordular toplayarak Gürcistan'a yürüdü. İranlılar kışlardan istifade ediyorlar idi. Çünkü Osmanlı askerinin âdeti yazın harp etmek, kışları çekilmek idi. Kış zamanlarında yalnız kalelerde muhafız kalır, ordu ya payitahta döner yahut huduttan içe geride bir yeri kışlak ittihaz eder idi.

Sokullu Mehmet Paşa bu harp esnasında İstanbul'da sarayında pür divane Boşnak tarafından şehit edildi. Katili hemen pâreleditklerinden kimin teşviki ile o muhterem vezire kıydığı anlaşılamadı.

Artık Sokullu'nun yerini tutacak adam yok idi. Valide Sultanın nüfusu her işte has olmaya başladı. Harp devam ediyordu. Koca Sinan Paşa serdar tayin olundu. Bir şey yapamadı. Yerine geçen Siyavuş Paşada bir muvaffakiyet kazanamadı. Özdemiroğlu Osman Paşa, İranlıların Ordularını bozarak Tebriz'e girdi. Fakat hastalanıp vefat etmesi, harbin bitmesine yine mani oldu.

Nihayet Ferhat Paşa, İranlıları zorlamakla sulh istemeye mecbur oldular. Gâlibane bir sulh yapıldı ve birçok yerler Osmanlı memleketine katıldı. Devletin siyaseti hariciyesi de yolunda idi. Lehistan hükümetine devletin istediği biri kral intihap edilmiş. Bütün Avrupalılarla Muâhedeler tecdit olunmuş idi.

Bahr-ı Muhît-i Hindi'de ki Osmanlı donanması İspanya donanması ile cenk edip, mağlup ve perişan etmesi yine bu sıradadır.

İran Harbi Osmanlı askerlerinin en seçmelerinin mahvolmasını mucip olduğu gibi memleketin idaresi de çığrından çıktı. Edepsizler yüz buldu. Asker baştan çıktı. İki de bir de gürültü çıkarmaya başladılar. Kılıç Ali Paşada bu sırada yerini boş bırakarak vefat etti.

Ferhat Paşa'nın İran cenklerinde ve sulhunde kazandığı nam ve şan Sadrazam Koca Sinan Paşa'yı kıskandırıyordu. Avusturya hududunda on beş bin kadar Osmanlı askerinin çarpışma da mahvedilmesini bahane ederek Sultan Murat'ı Avusturya üzerine sefer açmaya teşvik etti. Muhârabe açıldı. Sadrazam Sinan Paşa, ordu ile giderek Avusturyalılardan birkaç mühim kale aldı. Avusturyalılar, Türk savletine karşı duramıyorlar idi. Onun için Eflak ve Boğdan voyvodalarını kandırarak Osmanlı hükümetinin başına mühim bir gaile çıkardılar.

Eflak Voyvodası Mihâl, eline geçen Müslümanları öldürüyordu. Bu hainleri terbiyeye karar verildi. Sancak-ı şerif çıkarıldı. İşte bu hazırlıklar sırasında Sultan Murad-ı Sâlise hastalanarak vefat etti. 1003. (M.1594)

Bulgar tarihlerinde ilk Tırnova ihtilâli diye yazılan vakıa Murat Sâlise zamanında ve Eflak Voyvodası Mihâl'in teşviki ile olmuş ise de her şeyi teferruatı ile yazmış olan Türk tarihlerinde buna dair hiçbir bahis yoktur.

Devletin çökmeye başladığı da bunun zamanında meydana vurmuştur. Yirmi sene sekiz ay padişahlık etti. Rey ve kudret sahibi bir padişahtı.

Yüz on beş evladı dünyaya geldiği tarih kitaplarında söyleniyor. Ayasofya Cami, Murad-ı Sâlise zamanında Mimar Davut Ağa tarafından pek esaslı bir surette tamir olundu.

Koca Sinan Paşa, Ferhat Paşa, Özdemiroğlu Osman Paşa, Şair Nevî, Hoca Sadettin Efendi bu zamanın ricâlindendirler.

Sualler

Üçüncü Sultan Murat tahta geçtiği vakit sadârate kimi bıraktı?

Portekizlilerle niçin ve nerede muharebe oldu?

İran'da ne zuhur etmiş idi?

Vükelâ ne tavsiye ettiler?

Kim muhâlif etti? Nihayet kim galebe etti?

Hangi muhârebe kazanıldı?

İran Muhârebelerin de kim şöhret aldı?

İranlılar gayrete geldiler mi?

Neden istifade ediyorlar idi?

Sokullu Mehmet Paşa nasıl vefat etti?

Kimin öldürttüğü belli oldu mu?

İşlere kim karışmaya başladı?

Kimler serdar tayin olundu?

Harbi kim bitirdi?

Siyaset-i hariciye nasıl idi?

Hint Denizi'nde kimlerle muharebe yapıldı?

İran Harbinin ne zararı oldu?

Avusturya Muharebelerinin açılmasına sebep nedir?

İlk muvaffakiyetler nedir?

Avusturyalılar ne gaile çıkardılar?

Mihâl kimdir ve ne yapıyordur?

Sultan Murat ne vakit öldü?

İlk Tırnova ihtilalı ne vakit olmuş?

Devlet binasının çökmeye başladığı ne vakit anlaşıldı?

Ayasofya'yı kim tamir etti?

Üçüncü Sultan Murat devrinin meşhur ricâli kimlerdir?

1.15. ÜÇÜNCÜ SULTAN MEHMET'İN ZAMANI

Üçüncü Sultan Mehmet yirmi dokuz yaşında cülus etti. Koca Sinan Paşa'yı azil ile Ferhat Paşa'yı sadrazam tayin etti. Yetişmiş on dokuz biraderini haksız yere şehit ettiği gibi artık şehzâdelerin valilik etmek üzere sancağa çıkmaları âdet-i müstahsenesini de kaldırdı.

Bundan sonraki şehzâdeler sarayda yaşayacaklar bir nevi mahpus olacaklar idi. Eflak Voyvodası Mihâl gemi azıya almış, Tuna ve Karadeniz boylarında etmediği zulüm ve şenaât kalmıyor idi.

Yeni sadrazam Ferhat Paşa, orduyu alıp Eflak üzerine yürüdü. Koca Sinan Paşa ise sarayda ve hariçte türlü entrikalar çıkardı, türlü iftiralarla Ferhat Paşa'yı azil ve katlettirdi. Yine sadrazam olarak Rusçuk'ta orduya yetişti. Tuna'yı geçerek Bükreş'i ve Targovişte'yi aldı. Mihâl ise geri çekiliyor fırsat zamanını kolluyor idi. Bir bataklıkta Sinan Paşa'nın üzerine saldırdı. Asker bozuldu, Mihâl, Targovişte'yı ve Bükreş'i alarak Tuna kenarına indi. Yergöğü Kalesi'ni de alarak Tuna'nın öte yanında kalan pek çok Osmanlı askerini telef etti. Sinan Paşa bu muvaffakiyetsizlik üzerine azil olundu ise de yerine geçen Mehmet Paşa'da bir hafta sonra vefat ettiğinden Koca Sinan Paşa tekrar sadrazam tayin olundu.

Harp pek fena gidiyor idi. Sinan Paşa başta olduğu halde bütün devlet ricali padişahı harbe gitmeye teşvik ettiler. Bu suretle millete yeni bir gayret vermek istiyorlardı. Bu sırada da Koca Sinan Paşa'da vefat ettiğinden yerine Damat İbrahim Paşa sadrazam tayin olundu.

Mehmed-i Sâlise büyük bir ordu ile İstanbul'dan kalktı. Belgrat'tan Tuna'yı geçti. Macaristan'da Eğri Kalesi'ni sardı. Filhakika padişahın beraber bulunmasından asker gayrete gelmiş, dini, milleti uğrunda icap eden fedakârlığı ediyordu. Eğri Kalesi Türk gücüne dayanamadı, teslim oldu. Haçova denen yerde Arşidük Maksimilya kumandası altında büyük bir ehli salîp Ordusu ile karşılaştı. İşte o meydanda gayet büyük ve kanlı bir kavga oldu. Muharebeyi iptida Türkler gaip etmiş idiler. Sultan Mehmet Hoca Sadettin Efendinin tavsiyesi ile sebat gösterdi. Düşman askerleri ise ganimet sevdası ile dağılıp çadırlara girdiler. Fakat çadıruşaklarının fedâkarâne savleti ve bilahare geri çekilen askerin yeniden hücumu üzerine galip düşman mağlup oldu.

Osmanlılar o gün düşmandan yüz elli bin kişi telef ettiler. Maksimilyanus başını zor kurtardı. Sultan Mehmet muzafferan İstanbul'a döndü ve Eğri Fatihi namını aldı. Bu harpten sonra Çağlazâde Sinan Paşa sadarete geçti. Lüzumsuz ve şiddetli siyaseti pek çok askerin Anadolu'ya kaçmasına hükümete isyan etmesine, memlekette eşkıya türemesine sebep olmuştur. Eğri fethinden ve Haçova galebesinden sonra düşmanın arkasından gidilip, düşman tamamı ile ezileceği, harbe nihayet verileceği yerde padişahın ve ordunun geriye dönmesi bu büyük galebeden bir faide görülmemesine sebep oldu.

Padişahın dalkavukların ağzına bakması da memleketi harap ediyordu. Bu sırada Kırım'da karışıklık çıkmış hanlar İstanbul'un tedbirsizliği yüzünden birbirlerine düşmüş, nâhak yere birçok Müslüman kanı akıtılmış idi.

Avusturyalılar ise o kış huduttaki kalelere musallat olarak birkaçını aldılar. Eflak karışıklığı da elân devam ediyor idi. Üçüncü defa sadarete gelen Damat İbrahim Paşa, yine Avusturya üzerine giderek mühim birkaç kale aldı. Mukadder adamlara o kalelerin muhafızlığı tevcih etti. Macarlara vesair ahâliye güzel muamele ederek onları hükümete ısındırdı. İbrahim Paşa'nın vefatından sonra İstanbul'da işler yine karıştı. İranlıların da muâhedeyi bozmaları dağ üstüne dağ oluyordu.

Avusturya Arşidükü Maksimilyanus o kış büyük bir ordu ile Kanije Kalesi'ni muhâsara etmiş. İmdadına gelen orduları bozmuş ise de kale muhafızı Tiryaki Hasan Paşa'nın gösterdiği sebat ve maharet sayesinde mağlup ve perişan oldu. Fakat harp yine bitmedi.

İran Şahı Şah Abbas'da vakitle bu kadar kavgalar himmetler ile alınan yerleri elde ediyor, Karayazıcı namı ile Anadolu'da türeyen bir şâki herifi himaye eyliyor, hatta Almanlar ile de Osmanlı Devleti aleyhine ittifak akdine çalışıyordu.

Yemen ahvâli de karışmış, orduları Zeydîlerin eline geçmiş. Trablusgarp dayıları azmış. Erzurum vilayeti de bir takım edepsizlerin zulmü ile yanmış yıkılmış, velhasıl bütün memleketin üzerinde kara bulutlar toplanmış, devlet inkırâza doğru gidiyordu.

Sultan Mehmet dokuz sene padişahlık ettikten sonra işte bu hengâmede irtihal etti. Pek ziyade ağza bakar, dalkavuklara inanır, safdil bir padişah idi. Ayasofya civarında meftundur.

Damat İbrahim Paşa, Tiryaki Hasan Paşa, Şeyhülislam Sun'ulllah Efendi bu zamanın ricâlindendirler.

Sualler

Üçüncü Sultan Mehmet kimi sadrazam yaptı?

Kaç kardeşini ve niçin öldürdü?

Hangi âdeti kaldırdı?

Sinan Paşa ne yaptı da yine sadrazam oldu?

Sinan Paşa nereleri aldı ve sonra ne yaptı?

Cezasız kaldı mı?

Tekrar sadrazam olunca padişahı neye teşvik etti?

Sultan Mehmet neresini aldı?

Haçova'da ki muhârebe nasıl oldu?

Muhârebe bitti mi?

Çağlazâde ne yaptı?

Kırım'da ne oldu?

Avusturyalılar ne yapıyorlar idi?

İbrahim Paşa sadârete gelince nasıl bir hattıhareket tayin etti?

İranlılar ne yaptılar?

Kanije Kalesi'ni kim muhâsara etti? Alabildi mi?

Şah Abbas ne yapıyordu?

Yemen'de, Trablusgarp'ta, Trabzon'da neler oldu?

Sultan Mehmet kaç sene padişahlık etti?

Nasıl bir padişah idi?

1.16. BİRİNCİ SULTAN AHMET'İN ZAMANI

Birinci Sultan Ahmet 1012 tarihinde(M.1603) on dört yaşında tahta cülus etti. Sadrazam Sokullu ailesinden Lala Mehmet Paşa Avusturyalıların eline geçen yerleri aldığı gibi düşman memleketinde akınlar ederek yüz ağarttı. Yeniden bazı kaleleri aldı ve Macarları da elde ederek Avusturyalılara mühim darbeler vurdu. Macar beylerinden Boçkai, Macar Krallığı'na tayin edilmiş Avrupa'ca pek muvaffakiyetli bir siyaset takip olunmada idi.

Fakat Anadolu ahvâli ve şark muhârebeleri iyi gitmiyor idi. Serdar tayin olunan Çağlazâde Sinan Paşa bir iş becerememiş, İranlılar Van taraflarına doğru ilerlemişler hatta birkaç beylerbeyini, bir muhârebede esir eylemişlerdi.

Lala Mehmet Paşa'nın vefatından sonra sadrazam olan Kuyucu Murat Paşa Avusturyalılar ile Zitvatorok kasabasında yirmi sene müddetle bir sulh akdetti. Bu muâhede mucibince Avusturyalılardan alınan yerler Osmanlı hükümeti elinde kalıyor, Avusturya hükümeti'nin devlet-i Osmaniye'ye her sene verdiği vergiyi kaldırılarak, defaten iki yüz bin altın alınıyor idi.

İşte Sultan Murad-ı Sâlise zamanında başlayan harp bu suretle bitti. Sadrazam Avrupa işlerini ikmal ettikten sonra İstanbul'a avdet ile Anadolu işleri ile meşgul olmaya başladı. 1016 'da(M.1607) Celâliler denen Anadolu türedileri üzerine yürüyerek, ordularını bozdu. Ele geçirdiği asîleri hiç âmân vermeyerek tepeliyor, ölülerini kuyulara dolduruyordu.

Anadolu'nun her tarafına ılgar ederek eşkıyanın kökünü kuruttu. Altmış bin adam öldürüldü. Devrisi sene de yine türedilerle uğraşmış, onları temizlemiştir. Kaptan Halil Paşa'da Akdeniz'de muvaffakiyetle kavgalar etmiş, yüz ağartmıştır.

Murat Paşa devletin dâhili işlerini yoluna koyduktan sonra Şah Abbas üzerine yürüdü. Tebriz'e kadar gitti. Şah Abbas savaşıyor, kavgadan çekiniyor ve sefirler göndererek barış istiyordu.

Koca Kuyucu düşmanla sulh muhâberâtında bulunmakla beraber bir uçtan da harp hazırlığına devam ediyordu. İşte bu sırada Murat Paşa ansızın vefat etti.

Yerine geçen Nasuh Paşa, Osmanlı hazinesine senevî iki yüz yük ipek vermek şartı ile İranlılar ile musâlaha etti. Erdel ve Boğdan eyaletlerinde, Avusturyalıların teşviki ile bazı uygunsuzluklar çıktı ise de üzerlerine serdarlar gönderilerek terbiye edildiler. Şah Abbas taahhüt ettiği iki yüz yük ipeği vermekte teallül ettiğinden İran üzerine tekrar sefer açıldı.

Sultan Ahmet on dört sene dört ay padişahlık ettikten sonra, daha yirmi sekiz yaşında bir genç iken irtihal etti.

Merhum, himmetli, dindar ve huluslu(içi temiz) bir padişah idi. İstanbul'da gayet güzel bir cami şerif ile medreseler yaptırmış, haremi şerefe pek çok hizmetler eylemiştir.

Babasının ve dedesinin zamanın da pek ziyade bozulan devler işleri bunun zamanında Kuyucu Murat Paşa'nın himmeti ile yoluna girdi. Kendi cami-i şerifi civarında meftundur. Lala Mehmet Paşa, Kuyucu Murat Paşa, Ekmekçi Zâde Ahmet Paşa bu zamanın ricâlindendirler.

Sualler

Sultan Ahmet kaç yaşında cülûs etti?

Lala Mehmet Paşa ne yaptı?

Macar Krallığı'na kim tayin olundu?

Anadolu ve şark ahvâli nasıl gidiyor idi?

Mehmet Paşa'dan sonra kim sadrazam oldu?

Kuyucu Murat Paşa, Avusturyalılar ile hangi muâhedeyi akit etti?

Bu muâhedenin en mühim maddeleri ne idi?

1016 senesinde(M.1607) ne oldu?

1017'de(M.1608) ne oldu?

Şah Abbas üzerine gitti mi? Neresini aldı?

Murat Paşa'nın yerine kim sadrazam oldu?

Şah Abbas ile nasıl sulh yapıldı?

Sultan Ahmet kaç sene padişahlık etti?

Nasıl padişah idi?

Meşhur ricâli kimlerdir?

1.17. BİRİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI

Sultan Ahmet kendi şehzâdelerinin küçük olmalarına mebni tahta kardeşi Sultan Mustafa'nın geçirilmesini vaziyet eylemiş idi. Binaenaleyh Sultan Ahmet'in yerine kardeşi Birinci Sultan Mustafa yirmi altı yaşında iken geçti. Verâset kanunu da artık değişti.

Ancak zavallı Sultan Mustafa aklen zayıf bir şehzâde olup balıklara para atmak gibi bazı halleri görülmesi, padişahlık yapamayacağı anlaşılması üzerine üç ay on gün o makamda bulunduktan sonra tahtan indirildi.

Sualler

Sultan Ahmet ne vasiyet etmiş idi?

Sultan Mustafa'yı niçin tahtan indirdiler?

1.18. İKİNCİ SULTAN OSMAN'IN ZAMANI

Sultan Ahmet'in büyük şehzâdesi olan Sultan Osman, on dört yaşında iken amcası yerine tahta geçirildi. Sadrazam Hâlık Paşa, İran üzerine yürüyerek Şah Abbas'ı sulh şartlarını yerine getirmeye mecbur etti. Silistre Valisi İskender Paşa altmış bin Leh askerini kırarak büyük şan aldı.

1030 tarihinde (M.1621) gayet dehşetli soğuk olarak İstanbul ile Üsküdar arasında denizdeki ve deniz üzerinden arabalar işledi. Lehliler Osmanlılardan intikam almak için hazırlanıyorlar idi. Bunu haber alan Sultan Osman Lehistan üzerine bizzat asker çekti.

Padişah on sekiz yaşında bir genç idi. Yanında ise işi bilir, tecrübeli adamlar yok idi. Onun için askeri memnun edemediler. Sadrazamın hasedi yüzünden Budin Valisi Garakaş Mehmet Paşa ile maîyetinin göz göre göre şehit olunca, dövüştükleri halde yardım verilmemesi de askerin şevk ve gayretini kırdı. Düşmana yüz bin telefat verdirildiği halde tamamıyla mağlup edilemedi. Hotin Kalesi de alınamadı.

Nihayet Boğdan Voyvodası araya girerek sulh yapıldı. Sultan Osman askere gücenik olarak İstanbul'a döndü. O sıra da ahâli ve asker arasında tütüne ve kahveye iptila çoğalmış, her tarafta kahvehaneler açılmış, bunlarda dedikodu yeri olmuş idi. Halk tütün ve kahveden men edildi. Kahvehaneler ve meyhaneler kapandı. Padişah geceleri tebdile çıkarak rast geldiği sarhoş yeniçerileri tepeliyor idi.

Bazı müsâhipleri padişahı hacca gitmeye teşvik ettiler. O da hazırlık emri verdi. Padişahın bu arzusu askerce ve ahalice yanlış tefsir olundu. Güya padişah Şam'dan ve Mısır'dan asker toplayacak İstanbul'a gelip, Yeniçerileri ortadan kaldıracakmış diye bir lakırtı çıktı. Yeniçeriler bundan daha ziyade kuşkulandılar. Nâgehan(Ansızın) İstanbul'da bir ihtilal çıktı. Kazanlar kaldırıldı. Yeniçeri ve siyasi hepsi silahlanıp ayağa kalktı. Vükelânın konaklarını basıp yağma ettiler ve At Meydanına toplanıp, padişaha adamlar gönderdiler. Padişah yanında nüfusu olan birkaç kişinin başlarını istiyorlar idi. Padişah razı olmadı. İhtilalcılar saraya yürüdüler. İşte o sırada asker arasında "Sultan Osman'ı istemeyiz Sultan Mustafa'yı isteriz'' diye birkaç yerden ses çıktı. Askerler hep bir ağızdan"Sultan Mustafa'yı isteriz'' diye bağrışmaya başladılar.

İçlerinden bir takımı saraya gidip araya araya Sultan Mustafa'yı çıkarttılar, hemen Sultan Mustafa'ya biat ettiler.

Ulemâ nasihat ve mani edecek oldular, dinlemediler ve zorla onlara da biat ettirdiler. Sadrazamlığa Sultan Mustafa'nın eniştesi Davut Paşa geçti. Bu herif ise zaten Vâlide Sultan ile birlikte, bu kurultayı tertip ve idare edenlerden olup meramları biçare Sultan Mustafa'yı tahta çıkararak onun namına saltanat sürmek idi.

Sultan Osman hayatta iken bu olmayacağından o kahraman genci kemal-i hakaretle Yedikule'ye götürdüler ve orada şehit ettiler. İkinci Sultan Osman dört ay kadar padişahlık etti. Pek himmetli ve gayretli bir padişah idi. Lakin gençliği, tecrübesizliği, etrafında işbilir adam olmaması bu kahraman ve şah levent padişahın nâhak yere ziyan olmasına sebep olmuştur. Pederleri Sultan Ahmet türbesinde meftundur. Sene 1031.(M.1622) Halil Paşa, İskender Paşa bu zamanın ricâlindendirler.

Sualler

İkinci Sultan Osman kaç yaşında padişah oldu?

Halil Paşa ne yaptı?

İskender Paşa ne yaptı?

Lehistan Seferi nasıl oldu?

İyi bir netice çıktı mı?

Sultan Osman, neyi men etmiş idi?

Ne yapmaya kalktı?

Halk arasında nasıl lakırdılar çıktı?

İstanbul'da ne çıktı?

Asker ne diye bağrışmaya başladılar?

Davut Paşa ne için bu gürültüyü çıkarıyordu?

Sultan Osman nerede ve nasıl öldürüldü?

Nasıl genç idi?

1.19. BİRİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN İKİNCİ PADİŞAHLIĞI

Sultan Mustafa'nın bu ikinci padişahlığında bütün Osmanlı memleketi karışıklık içindeydi. Davut Paşa bir ihtilal neticesi olarak elde ettiği sadarette zorbaları kendinden memnun edemedi. Onu azil ve katlettirdiler. Sultan Osman'a ettikleri pek çabuk burnundan çıktı.

İstanbul'da her gün karışıklık çıkıyor. Kanun ve şeriat yerine askerin keyif ve hevesi hüküm ediyor idi. Erzurum Valisi Abaza Mehmet Paşa, Sultan Osman'ın kanı davası ile eline geçirdiği yerleri paylıyor, memâlik-i Osmaniye'nin diğer yerlerinde de askerler, padişah katilliği ile itham olunuyor idi.

Bağdat'ta Bekir Subaşı namında biri valiyi öldürmüş, hükümeti zapt etmiş idi. Bereket versin ki Osmanlı hükümetinin bu dâhili karışıklıklarında, bu uğursuzluklarından istifade edecek kuvvetli hükümet etrafında yok idi. Hatta bu sırada Bosna valisi Erdel kralı ile birleşerek, Avusturya arşidüküne mühim bir galebe bile çalmışlar. Lehliler ise Kantemir Mirza'nın gayreti ile terbiye edilmişler idi.

Birçok sadrazamlar geldi geçti. İçlerinde Gürcü Mehmet Paşa gibi bazıları devleti kurtarmaya çalıştılar. Fakat muvaffak olamadılar. Sultan Mustafa ise padişahlık edecek bir halde değil idi. Zavallı, meczup ne yaptığını bilmiyor idi.

Nihayet Kemankeş Ali Paşa'nın sadâretinde vüzerâ ve ulemâ bilâ ittifak Sultan Mustafa'yı hâl eylediler. Sene 1032.(M.1623) Sultan Mustafa'nın bu ikinci padişahlığı on beş ay kadar sürmüştür. Osmanlı Devleti'nin en karışık zamanı idi. Sultan Mustafa hâl olduktan sonra daha on altı sene yaşadı. Ayasofya civarında meftundur.

Sualler

Sultan Mustafa'nın ikinci padişahlığı nice geçti?

Davut Paşa ne oldu?

İstanbul o zaman da ne halde idi?

Abaza Mehmet Paşa ne dava ediyor idi?

Bağdat'ta ne oldu?

Etraf hükümetleri ne halde idi?

Sultan Mustafa ne halde idi?

Nihayet vükelâ ne yaptılar?

Sultan Mustafa'nın ikinci padişahlığı ne kadar sürdü?

1.20. SULTAN MURAD-I RABİA'NIN ZAMANI

Dördüncü Sultan Murat 1020 tarihinde(M.1611) doğmuş olmakla amcası Sultan Mustafa'nın yerine tahta geçirildiği zaman on iki yaşında bir çocuk idi. Validesi Mahpeyker Sultan idâre-i hükümeti eline aldı. Her işe münasip ve mukadder adamlar aranıyordu. Fakat asker baştan çıkmış, ahlak-i umûmiye bozulmuş muâmelât-ı hükümette intizam kalmamış, söz ayağa düşmüş idi.

Bağdat şehri de bu sırada Şah Abbas'ın eline, Bekir Subaşıoğlu Mehmet'in ihaneti yüzünden geçmiş ve ahalisinden otuz binisi Şah Abbas'ın emri ile öldürülmüş idi. Bu kara haber de devlet ve millete büyük bir dağ-ı derun oldu.

Abaza Paşa isyanı da elân devam ediyordu. Sadrazam Çerkez Mehmet Paşa, Abaza Paşa'yı af ile yine Erzurum'a vali tayin etti. Bilahare sadrazam olan Hafız Paşa ordu ile şarka giderek Şah Abbas ile birkaç meydan muhârebesi yaptı. Galebe Türklerde kaldı ise de askerin edepsizliği yüzünde Bağdat'ı kurtaramadı. Abaza Paşa'da tekrar isyan etmiş, Şah Abbas ise de hudutta birçok yerleri almış idi.

Sadârete getirilen Hüsrev Paşa, Abaza'yı tutup getirtti, şiddetli siyasetle yeniçerilerin gözlerini yıldırdı. Fakat pek çok masum adamları da nâhak yere öldürdü. Kırım hanını terbiye ettiği gibi Avrupa işlerini de yoluna koydu. Badehu mükemmel bir ordu ile İran üzerine yürüdü.

Hüsrev Paşa garb-ı İran memleketlerini baştanbaşa çiğnedi. Fakat Bağdat'ı alamadı. Sadâretten azil olundu. Anadolu'da, İstanbul'da isyanlar çıktı. Yeni sadrazam Hafız Paşa'yı padişahın huzurunda ihtilalcılar pârelediler. Sultan Murat pek korkulu günler geçirdi. Fakat artık çocukluktan çıkmış olduğundan devletin idaresini eline aldı. İstanbul'da sıkı bir idare'yi örfiye tesis etti. Kahvehaneleri, meyhaneleri kapattı. Tütünü yasak etti. Geceleri gezerek rast geldiği erbâb-ı sefâhati tepeliyor idi. Sadareti Tabanıyassı Mehmet Paşa'ya vererek askeri divana davet eyledi. Onlara sorup zorba başlarını söyletti ve temizledi. Her işe erbabını koyuyor, rüşvet alanların, haksızlık yapanların, halkı incitenlerin başlarını koparıyordu.

Dâhili işleri sıraya koyduktan sonra ordunun başına geçerek, Şah Abbas üzerine yürüdü ve Erivan Kalesi'ni şiddetle muhasara ederek aldı. Şah Abbas meydana

çıkamıyordu. Üç sene sonra da yine mükemmel bir ordu ile Bağdat'ın üzerine gitti ve kırk gün muhasaradan sonra onu da aldı.

Şah Abbas, Sultan Murat ile başa çıkamayacağını anlayınca sulh istedi. Şanlı bir sulh yapıldı. Donanmada Karadeniz'de güzel işler görmüş, Karadeniz yalılarını,Oral Kazakları mahvetmiş idi.

Venedikliler Bosna hududunda bazı taşkınlıklarda bulunduklarından Bosna Valisi, Venedik üzerine saldırdı. Donanma da hazırlanıyordu. Venedikliler bunu haber alınca mahsus sefirler gönderdiler. İki yüz elli bin altın tazminat vererek sulh istediler.

Sultan Murat bu esnada hastalandı. Doktorlar perhiz tavsiye ettiler. Fakat o perhize riayet etmediğinden henüz yirmi dokuz yaşında bir genç iken vefat etti.

Sertlikte Yavuz Sultan Selim'i geçmiş idi. Çok kan döktü. Lakin o sayede de memleketi batmaktan kurtardı, halka şeriatı kanunu tanıttı. Zalimlerin kökünü kuruttu. Askeri inzibât ve intizâm altına aldı.

Murat Beyin Koçi Bey namında müdebbir ve akıllı bir musâhibi vardı. Koçi Beyin nasihatlerinden Sultan Murat çok istifade etmiştir. Meşhur Nâfîde o zamanın şairidir. Sultan Murat'ın her zaman huzuruna girer çıkar, ona methiyeler yazar birçok paralar alır idi.

Fakat Nâfî yalnız padişahı değil, vükelâyı da haklar, kendisine para vermeyenleri mahsus şiirler ile hiciv ve rezil ederdi.

Sultan Murat'ın en makbul sadrazamlarından Bayram Paşada Nâfî'ye ihsan etmediğinden, Nâfî, Bayram Paşa'ya kızmış, aleyhinde bir hicviye yazmış, Bayram Paşa padişaha şikâyet etmiş, padişah Nâfî'yi sıkıştırarak artık hicviye yazmaya ve söylemeye tövbe ettirmiştir. Fakat Nâfî, biraz sonra tövbesini bozarak yine Bayram Paşa aleyhinde hicviye söylediğinden Sultan Murad-ıRabiâ'nın emri ile öldürülmüştür.

Sultan Murat Rabia on yedi sene padişahlık etti. Pederi Sultan Ahmet türbesinde meftundur. Tabanıyassı Mehmet Paşa, Bayram Paşa, Tayyar Mehmet Paşa,

Kara Mustafa Paşa, Şeyhülislam Yahya Efendi Sultan Murad-ıRabiâ'nın ricâlindendir. Şair meşhur Sabri Efendide o zaman pür hayat idi.

Sualler

Sultan Murad-ı Rabiâ kaç yaşında tahta geçti?

İdareyi hükümeti kim eline aldı?

Memleket ne halde idi?

Bağdat İranlıların eline nasıl geçmiş idi?

Abaza Paşa isyanı ne oldu?

Hafız Paşa Bağdat'ı alabildi mi?

Hüsrev Paşa neler yaptı?

Hafız Paşa nasıl öldürüldü?

Sultan Murad-ı Rabiâ hükümeti kendi eline alınca neler yaptı?

Erivan Seferi nedir?

Bağdat Seferi nedir?

Şah Abbas neye mecbur oldu?

Venedikliler ile nasıl sulh edildi?

Sultan Murat'ın ölümüne sebep nedir?

Nasıl bir padişah idi?

Murad-ı Rabia'nın meşhur musahibi kim idi?

Nâfî kimdir?

Nâfî niçin öldürüldü?

Murad-ı Rabiâ kaç sene padişahlık etti?

Meşhur ricâli kimlerdir?

1.21. SULTAN İBRAHİM'İN ZAMANI

Sultan İbrahim yirmi beş yaşında iken biraderi yerine tahta geçti. Şehzâdeliği can korkusu ile sarayda pek korkulu geçtiğinden vücutça pek zayıf idi.

Lakin sadrazam Kara Mustafa Paşa pek müdebbir ve himmetli bir zat idi. Hep Sultan Murad-ı Rabiâ'nın töresinde gidiyor, her işi şeriata ve kanuna uydurmaya çalışıyor idi. Sikkeyi düzeltti, emlak ve nüfusu yazdırarak vergiyi adilane bir surette toplamaya başladı. Devletin varidatını artırdı. Ecnebi devletler ile olan muahedeleri tazeledi.

Venediklilerin Sultan Murad-ı Rabiâ zamanında taahhüt ettikleri vergiyi ödemekte teallül ettiklerini görünce yeniden Venedik üzerine hazırlanmaya başladı. Venedikliler bundan telaşa düşerek müteahhit oldukları vergileri ödemeye mecbur oldular. Hâsılı Kara Mustafa Paşa sadarette olduğu kadar, Sultan Murad-ı Rabiâ'nın vefatı duyulmadı. Her iş sırasında gitti. Sultan İbrahim ise sarayında zevk ve sefa ile meşgul idi. Fakat yavaş yavaş kadınlar padişahı elde ederek her işe karışmaya başladılar. Bu sırada Cinci Hoca namında bir şarlatan'da padişaha çattı. Kendisini sevdirerek kazaskerlik, padişah hocalığı rütbelerine kadar çıktı. Bu da her işe burnunu sokmaya çalışıyor idi. Kara Mustafa Paşa ise işlerine mesul olmayan yabancıları karıştırmaz, herkesin haddini bilmesini isterdi.

Saray kadınları, Cinci Hoca, yeni yetişme musahipler, sadrazamı kendilerine engel gördüler. Zavallı büyük vezire türlü entrikalar ederek öldürttüler. Meydan da artık onlara kaldı. Sultan İbrahim ise günden güne istibdadını artırıyor, aklına ne gelirse onu yapıyordu. Maksut Paşa, Azak muhafızı İslam Paşa, Kaptan Piyale Paşa gibi mukadder vezirleri küçük bahaneler ile öldürttü. O sıra da Kızlar Ağası(Darussaâde Ağası), Sümbül Ağada bir saray entrikasına uğramış, azil edilerek Mısır'a nefy olunmuş idi. Gemi ile Mısır'a gidiyorken Malta korsanları önlerine çıktı. Ağayı ve nice Müslümanları öldürdüler, kalanlarını esir ederek Girit Adası'na götürdüler. Girit Ada'sı o zaman Venediklilerin elindeydi. Bu haber İstanbul'da büyük heyecana mucip oldu. Venedik'e sefer açılarak Silahtar Yusuf Paşa kumandasında Girit Adası fethine asker gönderildi.

1055 senesi(M.1645) elli gün muhasaradan sonra Hanya Kalesi fetih olundu. Bu fetih Avrupa Hıristiyanlarının gayretlenmesine mucip oldu. Her hükümet elinden geldiği kadar Venedik'e muâvenet ediyordu. Sultan İbrahim ise biraz sonra, iptida çok merak ettiği Girit seferini unuttu. Serdar Yusuf Paşa'yı hemen sebepsiz öldürttü. Kendini bütün bütün zevk ve sefaya verdi. İsraf ve sefâhat haddini geçti.

Az vakit içinde hazinede para kalmadı. Resmen ve ilmen rüşvet almaya, memuriyetleri satmaya başladı. Memur olanlarda ahâliyi soyuyor, devlet ve millet pek elim günler yaşıyor idi.

Girit'te de asker, aç ve çıplak kaldı. Fakat Deli Hüseyin Paşa gibi kumandanların fedakârlığı sayesinde her türlü yokluğa rağmen birçok yerler alındı yalnız Kandiye Kalesi alınamıyor idi. Civan kapıcı başı Mehmet Paşa bu entrika ile sadâretten azil, yerine geçen Salih Paşa ise Sultan İbrahim'in lüzumsuz bir hiddeti ile bir imamet önünde katıl olundu. Son sadrazamı Ahmet Paşa ise Sultan İbrahim'in mizacına göre hizmet ediyor idi.

Venedikliler Mora kıtası'na asker döküp, birkaç bin Müslüman öldürdüler. Bosna hududunu tecavüz ile bazı kalelere sarkıntılık ediyorlar idi. Bunu haber alan Sultan İbrahim Osmanlı memleketinde ki bütün Hıristiyanların katliâmını emir etti. Lakin şeyhülislam işin önünü aldı.

Venedikliler Çanakkale Boğazı'nı kapadılar. İstanbul'da her şey bahaya çıktı. Ticaret durdu. Geride de imdat verilemez oldu. Anadolu'da yer yer isyanlar çıktı, ahâli canından bıktı. Sultan İbrahim ise ahâlinin halini, ne çektiğini düşünmüyor, kendi eğlenceleri ile meşgul oluyor idi. Bir aralık sarayda sultanlara büyük düğünler yapıldı. Bu vesileyle de zenginler soyuldu. Padişah samur ile saraylar döşetti. Mücevher kayık yaptırdı. Hatta rivayete göre sakalına inci düzdürdü. Zulüm ve istibdat o dereceye vardı ki gece vakti hükümet tarafından bostan basılıp, tüccarın malı alınır idi. Halk dayanamadı. Büyük bir ihtilal çıktı.

Ulemâ, asker, ahâlî saraya hücum ile Sultan İbrahim'in yedi yaşındaki şehzâdesi Sultan Mehmet'i tahta geçirdiler. Sultan İbrahim'i hâl ettiler. Ve bilâhare

verilen fetva üzerine Sultan İbrahim'i öldürdüler. Sultan İbrahim sekiz sene padişahlık etti. Ayasofya'da amcası Sultan Mustafa türbesinde meftundur.

Şeyhülislam Abdurrahim Efendi, Bahaî Efendi, Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi, Deli Hüseyin Paşa bu zamanın meşhur ricâlindendirler.

Sualler

Sultan İbrahim tahta çıktığı vakit ne halde idi?

Kara Mustafa Paşa nasıl adam idi?

O sağ olduğu kadar neler yaptı?

İşler nasıl gitti?

Sultan İbrahim'in etrafını kimler aldı?

Kimleri öldürttü?

Girit Seferi neden çıktı?

Hanya ne vakit fetih olundu?

Hazinede para kalmadıktan sonra hükümet ne yapmaya başlamış idi?

Çanakkale Boğazı'nı kim kapattı? Niçin?

Sultan İbrahim ne yapıyordu? Nihayet ne oldu?

Kaç sene padişahlık etti?

1.22. AVCI SULTAN MEHMET'İN ZAMANI

Dördüncü Sultan Mehmet çocuk iken tahta geçti. Büyük vâlidesi Mahpeyker Sultan (ki Kösem Valide de derler) devletin idaresini eline aldı. Sûfî Mehmet Paşa sadrazam oldu. Fakat devletin işleri yoluna girmedi. Çünkü herkese nüfusunu yürütecek, sözünü dinletecek mukadder bir devlet adamı iş başına getirilmiyor, herkes kendi işini gördürecek adam arıyor idi.

Ocak Ağaları denilen Yeniçeri zâbıtları gemi azıya almış, devletin her işine musallat olmuşlar idi. Birçok sadrazamlar indirildi, bindirildi, öldürüldü. Fakat bir şey yapılamadı. Bir aralık büyük vâlide Mahpeyker Sultan asıl valide Turhan Sultan ile tutuştu, nüfus yarışı yapıyorlardı. Hatta Mahpeyker Sultan, Sultan Mehmet Rabiâ'yı hâl ile yerine kardeşi Sultan Süleyman'ı padişah yapmaya kalktı. Lakin duyularak öldürüldü. Müttefikleri olan ocak ağaları da temizlendi. Şimdi de nüfus saray ağalarına geçti. Bir zaman da onlar atıp tuttular. Girit'i, Girit'teki askeri düşünen ahâliye, memlekete bakan yok idi.

Memleketin hali Sultan İbrahim yönünden beter oldu. Tarhuncu Ahmet Paşa gibi iyi vezirler bir iş meydana çıkaramadılar. Dokuz sene devlet böyle ihtilal girdabında çalkalandıktan birçok kere batma tehlikesine düştükten sonra, Mimar Kasın Ağa'nın tavsiyesi ile Köprülü Mehmet Paşa sadarete getirildi.

Köprülü saraydan yetişmiş birçok seneler valilikte bulunmuş, memleketin her tarafını gezmiş, ahâlinin çektiklerini öğrenmiş tecrübeli, akıllı bir vezir idi. Fakat bundan da Mimar Kasım Ağa ile birkaç arkadaşından başka kimse bir şey ummuyordu.

Lakin Koca Köprülü sadarete geçtiği gibi Yeniçeriyi de kola alarak, sipahi azgınlarına hadlerini bildirdi. Badehu donanma ve orduyu alıp, Çanakkale Boğazı'na gitti. Venediklileri mağlup ederek kaçırdı. Düşman eline düşmüş olan adaları kurtardı. Girit'e muntazaman imdat ve mühimmat gönderilmeye başlandı. Macaristan işleri de karışık idi. Oraya giderek onları da yoluna koydu.

Köprülü bu işler ile uğraşırken Anadolu'da Abaza Hasan Paşa namında biri büyük bir fitne çıkardı ve büyük bir ordu toplayıp İstanbul üzerine yürüdü. Üsküdar'a yaklaştı. Sadrazam ise Macaristan'dan dönerek ayağı tozuyla onları mağlup etti ve sonra hepsini tepeledi. Ondan sonra Köprülü, Anadolu ve Rumeli'deki azgınları kırarak devletin idaresini yoluna koydu. Kırım Hânı baskısıyla Rusları da perişan etmiş, kafa tutmaya çalışan Eflak ve Boğdan Voyvodalarını da terbiye eylemiş idi.

Köprülü Mehmet Paşa beş seneden ziyade sadarette bulunduktan sonra vefat etti. Yerine vasiyeti üzerine oğlu Fazıl Ahmet Paşa geçti. Fazıl Ahmet Paşa malumatlı, babasının tavsiye ettiği kadar mukadder bir zat idi. Muâhedeyi bozmuş olan

Avusturyalıların üzerine yürüdü. Avusturyalılar bütün Avrupa'dan yardım almışlar ise de Osmanlılar ile başa çıkamadılar. Kırım akıncıları bütün Almanya'yı tarâç(talan) ve yağma etmişler idi. Devrisi sene düşmanın yine büyük bir ordusu yenildi ve bazı mühim kaleler alındı. Nihayet bir sene sonra Vasvar Muâhedesi imzalandı. Bu muahede mucibince Avusturya hükümeti Osmanlılara Kanuni Sultan Süleyman zamanında olduğu gibi yine vergi verecek idi. Ordular hudutta harp ile meşgul iken padişahta Edirne etrafında avcılık ediyor idi. 1076 'da Fazıl Ahmet Paşa ordu ile Girit'e geçti. Dört sene uğraşarak Kandiye Kalesi'ni Türk'ün azmi, gayreti, fedakârlığı önünde baş eğmeye, beyaz bayrak çekmeye mecbur ettiler. Bütün Avrupa kan ağlamış, bütün kiliselerde matem çanı çalınmış, beri yanında ise umum Osmanlı memleketinde zafer şenlikleri, donanmalar yapılıyordu. Girit'in fethinden sonra Fazıl Ahmet Paşa Lehistan'ı, Rusya'yı vergiye bağladı. On beş seneden ziyade vazifesini pek şanlı bir surette ifa ettikten sonra, o himmetli vezir daha genç denilebilecek yaşta irtihal etti.

Yerine Köprülü'nün oğulluğu ve damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa geçti. Yirmi seneden beri devlet memuriyetlerinde bulunan bu zatta asker idaresine ve sözünü yürütmeye mukadder bir vezirdi. Yalnız pek haris ve mağrur ve fazla itimat nefis sahibi idi. Ukrayna Kazakları önce Osmanlı'ya tabi oldukları halde bilâhare Ruslara uymuşlar, devlete isyan etmişlerdi. Mustafa Paşa büyük ordu ile bunların üzerine yürüyerek terbiye etti ve yine Osmanlı hükümetine tabiiyet gösterdiler. Yukarı Macaristan ahâlisi de Avusturya hükümetine isyan etmişler, devletten yardım istemişler idi. Sadrazam bu fırsattan istifade ederek Avusturya'ya muhârebe açtı. Büyük bir ordu ile Avusturya arazisine girdi. Önüne gelen orduları bozarak Viyana'ya kadar gitti. Budin Valisi Uzun İbrahim Paşa'nın verdiği nasihatleri dinlememiş, hatt-ı ricatını temin etmemiş idi. İmparatorun gözü korkmuş, ailesini, hazinesini kaçırmış kendide gerilere çekilmiş idi.

Papa bütün Avrupa'yı Türklerle harbe teşvik eden bir takım beyannameler neşretti. Bu beyannamelerin büyük tesirleri görüldü. Kara Mustafa Paşa ise Viyana'yı sarmış, sulhen almak istiyordu. Onun için yanındaki kuvvetin hepsini kalenin fethine sarf etmiyor, akına salıyor idi. Askerler bu akınlarda pek çok doyumluk aldılar. Viyanalıların Türk gücüne dayanmaya mecalleri kalmadığı zamanda Leh kralı Jan Sobiyeski mükemmel bir ordu ile Türklerin hatt-ı ricatı üzerine indi. Hattı ricatı

muhafazaya memur olan Budin Valisi Uzun İbrahim Paşa'yı bozarak Kalenburg Kalesi'ni tuttu.

Sadrazam ordusunu arkadan ördü. Kara Mustafa Paşa iki düşman arasında kaldı. Sefer mevsimi geçmiş, asker de muharebe şevk ve gayreti kalmamış idi. Kavgayı kaybetti. Bütün ağırlığı, bütün levazımı bırakarak kaçmaya orduyu Budin sahrasına çıkarmaya mecbur oldu. 1093. Kara Mustafa Paşa bu bozgunluğun mesuliyetini Uzun İbrahim Paşa'ya yükleterek onu öldürttü. Meşhurdur ki İbrahim Paşa kendisini öldürenlere "bu adam beni bi gayri hak öldürüyor. Lakin padişahıma selam söyleyin. Benim katlimden ve bu bozgunluktan dolayı sadrazamı azil etmesin, düşmandan bu intikamı alacak ancak yine bu zattır" demiş.

Jan Sobiyaski ve Avusturya orduları mağlup Türk ordularının arkasını bırakmadılar ve o kış Osmanlı kalelerinden birçoğunu aldılar. Kara Mustafa Paşa, İbrahim Paşa'nın tavsiyesi hilâfına azil ve katl olundu. Lakin yerine tayin olunan sadrazamlar ve serdarlar askeri idare edemediler. Hıristiyanlar her gün ilerliyorlar, karşılarına çıkan fırkaları bozuyorlar idi.

Venedikliler ve Ruslar da sulhu bozarak Memâlik-i Osmaniye'ye saldırdılar. Her sene ordular hazırlanıyor, gönderiliyor fakat düşmandan bir türlü öç alınamıyordu. O kadar uğraşıldığı halde Budin Kalesi düşmanın muhâsarasından kurtarılamadı. Gerek Budin ve gerek Macaristan'ın diğer kaleleri kâmilen düşman eline geçmiştir. Yalnız Göle ve Tameşvar Sancakları muhafızlarının fedakârlığı sayesinde elde duruyor idi.

Sultan Mehmet ise avcılıktan başka bir şeyden zevk almaz, devlerin uğradığı musibetleri, elemleri düşünemez idi. Hatta İstanbul'a bile gelmiyor, ömrünü Balkanlar da yaylalar da geçiriyor idi. Nihayet ihtilal çıktı. Sultan Mehmet hemen kırk sene padişahlık ettikten sonra tahtan indirildi.

Ava düşkünlüğü kendisine avcı lakabının verilmesine sebep olmuştur. İstanbul'da ki Yeni Cami vâlidesi Turhan Sultan tarafından ikmal edilmiştir. Temeli Murad-ı Sâlise'nin vâlidesi Safiye Sultan tarafından atılmış idi. Köprülüler bu padişaha pek şanlı günler yaşattılar. Yeni Cami civarında meftundur.

Köprülü Mehmet Paşa, oğlu Fazıl Ahmet Paşa, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Uzun İbrahim Paşa, Avcı Sultan Mehmet zamanının meşhur ricâlindendir.

Sualler

Avcı Sultan Mehmet tahta çıktığı zaman hükümeti kim idare etti?

İşler yoluna girdi mi?

Ocak ağaları ne yapıyorlardı?

Mahpeyker Sultan ne oldu?

Ocak Ağaları ne oldular?

Tarhuncu Ahmet Paşa bir şey yapabildi mi?

Nihayet sadârete kim geçti?

Köprülü Mehmet Paşa'dan kimse bir şey ümit ediyorlar mı idi?

Sipahileri kiminle terbiye etti?

Çanakkale'de ne yaptı?

Abaza Hasan Paşa ne yapmış idi?

Ruslar ile ne yapıldı?

Eflak Boğdan Voyvodaları üzerine niçin sefer yapıldı?

Köprülü Mehmet Paşa ne kadar sadaret etti?

Yerine kim geçti?

Fazıl Ahmet Paşa Avusturyalılar ile ne yaptı?

Hangi muâhedeyi imza ettirdi?

Girit'i nasıl ve kim fetih etti?

Lehistan ve Rusya ile ne oldu?

Fazıl Ahmet Paşa kaç sene sadaret etti?

Nasıl adam idi?

Yerine kim sadrazam oldu?

Merzifonlu nasıl adam idi?

Ukrayna ile yapılan muhârebe niçin idi ve ne oldu?

Yukarı Macaristan ahalisi ne istediler?

Merzifonlu neresini almak istiyor idi?

Ona kim nasihat etmiş idi? Dinledi mi?

İmparator ne yaptı?

Viyana Muhâsarası nasıl gidiyor idi?

Türklerin hattı ricatını kim kesti ve niçin?

Kara Mustafa Paşa'yı kim mağlup etti?

Kara Mustafa Paşa mesuliyeti kimin üzerine atmak istedi?

Ona ne ceza verdiler?

Ondan sonra ki sadrazamlar bir iş yapabildiler mi?

Daha kimler sulhu bozdular?

Budin Kalesi ne oldu? Macaristan'da hangi sancaklara düşman giremedi?

Sultan Mehmet ne ile vakit geçiriyor idi?

Nihayet ne oldu?

Kaç sene padişahlık etti?

Yeni Camiyi kim yaptırdı?

Meşhur ricâli kimler idi?

1.23. İKİNCİ SULTAN SÜLEYMAN'IN ZAMANI

1099 senesi(M.1688) nihayetinde biraderi yerine tahta geçti. Asker yüz bulmuş, Yeniçeriler, Sipahiler devletin başına bir bela olmuş idi. Düşmana karşı gidip memleketi koruyacakları yerde İstanbul'da devlet işlerine karışıyorlar, istediklerini memuriyete geçiriyorlar, istemediklerini azıl ediyorlar idi. Hatta Sadrazam Siyâvuş Paşa'nın konağını basarak, kendisini şehit malını yağma ettiler.

İstanbul halkı bu edepsizliklere dayanamadı. Sancak-ı şerifi çıkararak, bu eşkıyayı tepelediler.

Lakin düşman hep ilerlemekte idi. Anadolu'da türeyen Yeğin Osman Paşa namında birini düşmana karşı gönderdiler. Fakat Avusturyalılar bunu da yenerek, Belgrat Kalesi'ni de aldılar ve Sırbistan kalelerini birer birer ele geçirerek, Üsküp'e ve Sofya'ya doğru sarkmaya başladılar. Sırplar da Avusturyalılara canla başla yardım ediyor idi.

Sultan Süleyman devleti Ankara'dan vatanı yâdellere geçmekten kurtarmak için uğraşıyor ise de gayreti ekseriye beyhudeye gidiyordu. Kırım hanlığında o zaman Selim Giray namında pek gayur ve cengâver bir zât var idi. İşte bu han Rusya'ya, Lehistan'a akınlar yaparak biraz öç aldı.

1101'de Edirne'de huzur-u padişahîye de bir müşâveret yapıldı. Devleti kurtarmak çareleri düşünüldü. Hazır bulunanlar Köprülü Mehmet Paşa'nın küçük oğlu Fazıl Mustafa Paşa'nın sadârete getirilmesini tavsiye ettiler. Fazıl Mustafa Paşa sadrazam olunca hemen orduyu alarak, Üsküp taraflarında Kaçanik Boğazı'na kadar inmiş olan Avusturyalılar üzerine yürüdü ve orada düşmanı yenerek kaçırdı. Kendisi de arkadan kovuyordu. Sırplara aff-ı umûmi ilan ederek onları devlete ısındırdı. Hatta bazı kiliselerini bile tamir ettirdi ve az vakitte düşmanı Tuna'nın öte yakasına attı. Belgrat Kalesi de düşmandan istirdat edilmiş idi. Mora da Venedikliler yenilmiş, Erdel ve Transilvanya kurtulmuş, Ruslar Lehler de hırpalanmış idi.

Halkın gönlü gözü bu muvaffakiyet üzerine açıldı. Avrupa'da Türklerin gösterdikleri bu hamaset ve satvete şaşmış idi.

1102 senesinde(M.1690) yine ordular hazırlandı. Düşman üzerine hareket olundu. İşte bu hengâmede Süleyman-ı Sâni vefat etti. Gayretli ve himmetli bir padişah idi. Yeni Cami-i Şerif civarında meftundur.

Sualler

Süleyman Sâni tahta geçtiği zaman asker ne haldeydi?

Siyâvuş Paşa'ya ne yapmışlar idi?

İstanbul halkı ne yaptı?

Belgrat nasıl elden çıktı?

Avusturyalılar nereye kadar indiler?

Kırım hanlığında kim var idi?

Ne yaptı?

Sadârete kimi geçirdiler?

Fazıl Mustafa Paşa sadrazam olunca ne yaptı?

Sırpları devlete nasıl ısındırdı?

Düşmanı nereye attı?

Mora da ne oldu?

Ruslar Lehler ne oldular?

Sultan Süleyman ne vakit öldü?

1.24. İKİNCİ SULTAN AHMET'İN ZAMANI

Elli yaşlarında iken biraderi yerine tahta cülus etti. Fazıl Mustafa Paşa ordu ile Sâvâ Suyunu geçerek, Salankamen'de Avusturyalılar ile kanlı bir harbe tutuştu. Düşman kumandanlarının mahâreti sayesinde Türklerin şiddetli hücumlarına dayanıyorlar idi. Fazıl Mustafa Paşa ise düşmanı yenmek arzusu ile askeri teşvik ediyor, her tarafa koşuyor idi. Tam Osmanlıların galip gelecekleri sırada o fedakâr vezir alnından vurularak şehit düştü. Yanında bulunanlar çığlık koparark serdârın şahadetini askere duyurdular.

Kazanılmış harp bu suretle kayıp oldu. Vakıân ordu da ki vezirler ve beyler bozgunluğun önünü almaya çalıştılarsa da muvaffak olamadılar. Osmanlı ordusu Belgrat'a çekildi. Fazıl Mustafa Paşa Osmanlı sadrazamlarının en büyüklerinden biridir. Biraderi Ahmet Paşa'dan da, pederinden de daha muktedir ve lekesiz bir vezir olduğunda bütün müverrihler müttefiktirler.

Fazıl Mustafa Paşa'nın şahadeti üzerine Osmanlı memleketi afakını yine kara bulutlar sardı. Bir aralık sulh lakırdısı çıktı. Lakin bu kadar Müslüman memleketi düşman ayağı altında iken sulh yapmak kimsenin elinden gelmiyor, zaten gerek Avusturyalılar gerek müttefikleri pek ağır şartlar teklif ediyorlar idi. Harp yine devam etti. Her sene ordular kavgaya gidiyor. Kâh galip kâh mağlup oluyorlar idi. Memleketin idaresi ise çığırından çıkmış, Hicaz, Suriye, Cezayir karışmış idi.

Venedikliler ise Sakız Adası'nı almışlar, Anadolu sahilini tehdide başlamışlar idi. Zaten Anadolu'da eşkıya yatağı olmuş, hükümetin hiç nüfusu kalmamış idi. Üç sene dokuz ay padişahlık ettikten sonra Sultan Ahmed-i Sâni Edirne'de vefat etti. 1106.(M.1694) İstanbul'da pederleri Sultan İbrahim yanında metfundur. Zamanında İstanbul'da büyük yangın olmuş idi.

Sualler

Sultan Süleyman-ı Sâni'den sonra tahta kim geçti?

Salankamen Harbi nedir?

Bu harbi Türkler niçin kaybettiler?

Fazıl Mustafa Paşa nasıl bir zat idi?

Niçin sulh edilemiyor idi?

Memleketin idaresi ne halde idi?

Venedikliler neresini almışlar idi?

Sultan Ahmet kaç sene padişahlık etti?

1.25. İKİNCİ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI

İkinci Sultan Ahmet'in yerine Avcı Sultan Mehmet'in büyük şehzâdesi Sultan Mustafa otuz iki yaşında cülûs etti.

Şiddetli bir hatt-ı hümâyun ile herkesi vazife başına davet etti. İdareyi eline aldı, herkeste yeni bir şevk ve gayret uyandı. Sakız adasının istirdadı haberi de bu şevki kuvvetlendirdi. Padişah ordunun başına geçerek hududa koştu. Macaristan'a girdi. Önüne gelen kaleleri alarak Logus da düşmanla karşılaştı.

Düşman artık eski düşman değil idi, çünkü Avrupa artık uyanmış, maarifi neşir ve tamim etmiş, mükemmel zabıtlar yetiştirmiş, askerlerini güzel talim ettirmişler, silahça, mühimmatça da Osmanlı'yı geçmişler idi.

Fakat Osmanlı Sultanının karşısında yine duramadılar, yenildiler. Sultan Mustafa, düşmanı takip edeceği, kafasını ezeceği, öç alacağı yerde büyük zafer alayları ile İstanbul'a döndü.

Kaptan Amcazâde Hüseyin Paşa'da Venedik donanmasını Akdeniz de perişan etmiş idi. Kırım Hânı Selim Giray ise Lehistanı vurmuş, yakmış, yıkmış, Bosnalılar Hersek kıtasında diğer bir Türk ordusu ise Mora da Venediklileri yenmişler idi.

1108 de(M.1696) Rus Çarı Deli Petrow da Âzak Kalesi muhâsarasından mağluben döndü. Sultan Mustafa ikinci defa yine Avusturyalılar üzerine gitmiş, ordularını yenmiş olduğu gibi Lehlilere mağlup edilmiş, Hırvatlıkta da bazı kaleler alınmış idi. Fakat Ruslar yine kaliteli ordular ile Âzak Kalesine yüklenmişler, Tatarlar

ile Tugayların arasında ki nifakı körüklemişler ve bu fırsattan istifade ederek o mühim kaleyi almışlar idi.

Venedikliler de yerli Rumların yardımı ile Mora da bazı yerleri elde ettiler. Sultan Mustafa, büyük bir donanma hazırlattı, çok mühimmat tedarik etti. Muhtelif yerlerde darphaneler açtı. Ve üçüncü defa yine ordunun başına geçerek hududa gitti. Lakin Vükelâ arasında nifak var idi. Hele Sadrâzam Elmas Mehmet Paşayı diğer vükelâ hiç çekemiyor idi.

Yapılan danışmada onu gözden düşürmek için yanlış yola sevk ettiler, göz göre göre hata işlettiler. Onun rey-i hilâfına ordunun Tisa Suyundan geçmesine ekseriyetle karar verdiler.

Türk ordusu Zentâyanında Avusturya ordusu ile karşılaştı. Düşman ordusu kumandanı Fransız Prensi Öjen pek mâhir bir kumandan idi. Osmanlı ordusunu bozdu. Elmas Mehmet Paşa kahramanca şehit oldu.

Sultan Mustafa kuleye çekilmiş idi. Avusturyalılar bu galebeden istifâde ederek Bosna'ya girdiler. Ve pek çok Müslüman doğradılar. Sadârete Amcazâde Hüseyin Paşa getirildi. Bu zât köprülü Mehmet Paşanın biraderi Hüseyin Ağanın oğludur. Küçüklüğünden beri devlet işleri içinde yetişmiş pek mukadder bir zât idi.

Sadrazam olduğu gibi dâhili işleri yoluna koydu, maliyeyi düzeltti, hiç yoktan bir ordu tedarik ederek düşmana karşı yürüdü. Fakat Hüseyin Paşa mutlaka sulh edilmesini istiyor idi. Çünkü on yedi on sekiz seneden beri devam eden harpler, milleti yormuş, hazineyi kurutmuş, memleketi harap etmiş idi.

Evet, bu kadar vakitten beri Osmanlıların uğraşması düşmana kat'ı bir galebe çalmak için olduğu halde her türlü fedakârlıklara rağmen arzularına nail olamamışlar idi.

Buralarını bilen ve gören Amcazâde, dâhili işleri yoluna koymak, nizâmêti düzeltmek, maârifi neşir etmek, halka şuur vermek, askeri sıkı bir inzibat altına almak, badehu düşmanları ezmek için İngiltere ve Hollanda devletlerinin araya girmesinden istifade ederek Karlofça kasabasında düşmanlarla bir muâhede-i sulhi'ye akt etti.

Bu muâhede mucibince, Devlet-i Osmaniye artık Avusturya'dan vergi ve hediye nâmı ile bir şey istemeyecek Kule Tameşvar Sancaklarından Mâden Tuna'nın öte yakasındaki bütün arazisini Avusturya'ya, Ukrayna ve Podolya eyaletlerini Lehistan'a, Âzak Kalesini Rusya ya, Mora ve Dalmaçya kıtalarını ise Venediklilere bırakacak idi.

Karlofça Muâhedesi Devlet-i Osmaniye'nin mağlubâne akd ettiği ilk musâlahadır. Barışıktan sonra devlet dâhili işlere bakmaya başladı. Amcazâde devletin ve milletin en ziyade muhtaç olduğu şeyin maârif olduğunu takdir etmiş idi. Bunun için evvel beevvel mektep ve medreselerin tamir ve ihyasına çalıştı. Birçok yerlere müderrisler ve muallimler gönderdi. Yeniçerileri yoklamayarak sıkı bir inzibât altına aldı. Bahriye neferâtını nizâma bağladı. Her tarafta köprüler, yollar, çeşmeler, kışlalar tamir ve inşa edildi. Madenler işletildi. Meskûkât işleri yoluna kondu. Şüphesizdir ki daha pek çok işleri görecek ve esaslı ıslahat yapacak idi.

Fakat Sultan Mustafa'nın hocası Şeyhülislam Feyzullah Efendi ona engel oluyordu. Çünkü hocanın padişah yanında pek büyük nüfuzu var idi. Hoca Feyzullah Efendi çok haris bir adam idi. Bütün ilmiye memuriyetlerini kendi oğullarına, akrabasına, dostlarına, almış olduğu gibi devlet işlerinin hepsine parmağını sokuyordu, her işin kendi reyi ve arzusu veçhiyle yapılmasını istiyor idi.

Amcazâde ile Şeyhülislam anlaşamadılar. Amcazâde istifaya mecbur oldu veFırat hamiyetinden hastalanarak çok geçmeden irtihal etti. Meydan artık Hoca Feyzullah Efendiye kalmış idi. (Daltaban) Mustafa Paşa sadrazam yapıldı. Fakat geçinemediler. Yerine Rami Mehmet Paşa sadrazam yapıldı. Şeyhülislam'ın her işe karışmasını ordu çekemedi. Alttan alta askeri ihtilâla teşvik etti.

Sultan Mustafa da babası gibi Edirne de oturuyor, çokluk İstanbul'a gelmiyor idi. Bunun için İstanbul ahâlisi Sultan Mustafa'yı sevmiyor idi. Şeyhülislam'ı çekemeyenler, İstanbul ahâlisi ve ordu ayağa kalktı. Saray-ı hümâyun'dan sancak-ı şerifi çıkarttılar. Edirne ye doğru yürüdüler. Rami Mehmet Paşa saklandı. İhtilalcılar sultan Mustafa'yı tahttan indirdiler. Sene 1110 (M.1698)

Şeyhülislam Feyzullah Efendiyi pârelediler. Cenazesine pek büyük hakaret ettiler. Feyzullah Efendinin adamları öldürüldü, sürüldü, azl olundu.

Mustafa Paşa daha beş ay yaşadıktan sonra irtihal etti. Himmetli ve gayretli bir padişah idi. Sekiz seneden ziyadece padişahlık etmiştir. Hocasına çok yüz vermesi büyük fitnenin çıkmasına ve kendisinin tahtan indirilmesine sebep oldu. Meşhur müverrih Naima Sultan Mustafa zamanının ricâlindendir.

Sualler

Sultan Mustafa ilk verdiği hatt-ı hümâyun ile ne istiyor idi?

Logus Muhârebesini nasıl ve kim kazandı?

Amcazâde Hüseyin Paşa ne yaptı?

Selim Giray neresini örmüş idi?

Deli Petrow neresini muhâsara etti?

İkinci muhârebeyi kim kazandı?

Âzak Kalesi ikinci muhâsara da niçin düştü?

Zenta Muhârebesi nasıl oldu?

Elmas Mehmet paşa ne oldu?

Sultan Mustafa nereye çekildi, sadârete kim geldi?

Amcazâde ne istiyor idi? Araya kimler girdi?

Nerede sulh-ı akit edildi?

Karlofça Muâhedesi'nin en mühim maddeleri hangileridir?

Amcazâde ne gibi ıslahata başladı? Ona kim engel oluyor idi?

Feyzullah Efendi kimdi ve nasıl bir adam idi?

Nihâyet Amcazâde ne yapmaya mecbur oldu?

Ondan sonra kimler sadrazam oldu?

İstanbul ahâlisi sultan Mustafa ya niçin gücenik idi?

İhtilâlın neticesinde ne oldu? Sultan Mustafa nasıl bir padişah idi?

1.26. ÜÇÜNCÜ SULTAN AHMET'İN ZAMANI

Edirne vakıâsı üzerine sultan Ahmet otuz bir yaşında biraderi sultan Mustafa'nın yerine padişah oldu. İstanbul'a döndükten sonra ihtilalcı başlarını tepeledi. Onların iş başına getirdiği adamları temizleyerek yerlerine emniyete layık adamları koydu.

Münasip yerlere bazı kaleler yaptırdı ki Batum Kalesi de bunlardan biridir. Basra tarafları ıslah edildi. Rus Çarı Deli Petrow'un hareketi nazar-ı dikkatte tutuluyor idi. Çünkü o Rusları adam etmiş, mükemmel ordular hazırlamış, geçen muhârebede devletin düşmanları ile birleşerek Âzak Kalesini almış idi. Petrow'un meramı Karadeniz'e inmek olduğu ise her halinden anlaşılıyordu. Petrow bir aralık Baltık Deniz-i sahilini zapt etmek için Danimarka ve Leh Kralları ile birleşerek İsveç hükümetine ilân-ı harp etti. İsveç Kralı Demirbaş Şarl ise ibtida Danimarka'yı sonra da Rusya'yı yendi. Petrov canını zor kurtardı, Şarl Petrov'u takip edeceği yerde müttefiki olan Lehistan üzerine indi. Onları da mağlup etti. Leh Kralı'nı değiştirdi. Fakat Şarl Lehistan da uğraşır iken Petrow ikinci bir ordu daha hazırladı. Ukraynalılar ile ittifak etti. İkinci defa Poltowa da Şarl ile ittiği muharebede Şarl'ı mağlup etti. Şarl kaçarak Osmanlı memleketine sığındı.

Rus askerlerinin Şarl'ın arkasından Osmanlı hududunu geçmeleri İstanbul da galeyâna mûcip oldu. Rusya ile harp lakırdıları çıktı. Petrow ise kâfi derecede tedârikâtta bulunabilmek için mümkün mertebe harbi geri bırakmak istiyor idi. iş biraz vakti muharebe ile geçti. Petrov hazırlandı. Memâlik-i Osmaniye içerisinde memurlar salarak Hıristiyanları ayaklandırmaya çalıştı. Boğdan ve Eflâk'ta birçok illeri peyda etti. Hatta bunların voyvodalarını ittifakına aldı. Sırbistan taraflarından da ümitli

haberler almış idi.Bu sırada Osmanlı payitahtında harp taraftarları galebe ettiler. Kırım Hânı Kara DevletGirayı İstanbul'a davet ettiler.

Devlet Giray Petrow'un merâmını iyi anlamış idi. Harbi tavsiye etti. İşte bu sırada sadârete baltacı Mehmet paşa getirilmiş idi. Rusya ya ilân-ı harp olundu. Petrow mükemmel bir ordu ile hududu geçti. Maksadı sadrazam ordusu gelince Eflak ve Boğdan'ı istilâ etmek idi. Fakat Osmanlılar Purut Suyu kenarında Falcı Geçidi yanında Rusları sarıyordu. Kırım Askeri de Rusların hatt-ı ricatını kesmiş Petrowbir kapana tutulmuş idi.

Vukua gelen bir iki çarpışma Ruslara hali ve mevkîn ne kadar vahim olduğunu anlattı. Petrow'un Eflak ve Boğdan'dan, Rumelinde ki Sırplar'dan, Bulgarlar'dan, Rumlardan bekledikleri boşuna çıktı.

Ruslar için ya esâret ya ölüm muhakkak idi. Petrow kahrından saraya tutularak çadırında yıkıldı kaldı. Vükelâsı şaşırdı. Kimse ne yapacağını bilmiyorlar idi. Hazineleri gömmeye, ağılıkları yakmağa, ölünceye kadar dövüşmeye karar verdiler.

İşte o sırada Petrow'un kapaması(dostu) Katarina vükelâyı ne isterlerse istesinler vermek şartıyla Türklerle sulha teşvik etti. Elçi gönderdiler, sadrâzam ise yarınki harbin neticesi ne olacak diye tahminde iken Rusların zelilâne sulh istemeye geldiklerini duyunca sevindi. Elçiyi huzuruna kabul etti. Kendince en ağır tahmin ettiği mevâdd-ı sulhiyeyi teklif etti. Ruslar kabul ediyor nice önce birkaç saatin içerisinde sulhu muâhadesi yapılıyordu.

Şartlar şunlar idi: Âzak Kalesi bilcümle topları ile cephaneleri ile kışlaları ile Osmanlı Devletine verilecek, Rusya'nın Âzak Denizinde ve Karadeniz de gemileri gezemeyecek, İstanbul da sefîr bulunmayacak.Lehistan işlerine karışmayacak İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın âminen ve sâlimen Rusya toprağından geçmesine Rusya Hükümeti mani olmayacak.Ordularında ki bütün topları cephane ve bütün hazine Osmanlılara verilecek idi. Kırım Hânı Demirbaş Şarl ordu ricâlinden bazı durubeyin(akıllı) adamlar bu sulhu beğenmediler. Hatta Kırım Hânı Devletgiray Demirbaş Şarl sadrazâmı ve adamlarını şiddetle protesto ettiler.Fakat ne faide iş işten

geçmiş muâhede akit olunmuş idi.Ruslar o kadar sevindiler ki bütün zî-kıymet eşyalarını Sadrazama takdim ettiler.

Petrov'un askeri aç kalmış idi. Osmanlılar onların memleketlerine avdetlerini temin için kendilerine birkaç günlük yiyecek bile verdiler. Bu muâhede ile Osmanlılar Ruslardan öçlerini almışlar idi. Fakat Petrov muâhede şartlarını icrada teallül(bahane) etmeye başlayınca devlet yeni baştan hazırlıkta bulunmaya ve ancak bu suretle Âzak Kalesi Petrow'dan almaya muvaffak oldu.

Demirbaş Şarl biraz daha Osmanlı memleketinde kaldıktan sonra Avusturya ve Lehistan tarikiyle memleketine gitti.

Baltacı Mehmet Paşa'dan sonra birçok sadrazamlar geldi geçti.Nihayet Silahdar Ali Paşa sadrazam oldu.Bu zât mukadder, müdebbir, adâletperver, okumuş, himmetli bir vezir idi.

Venedikliler muâhedeye mugâyir bazı işler yapıyorlar idi. Bunun için Venedik'e ilanı harp etti.Ali Paşa Mora üzerine asker çekerek üç hafta da Venediklileri Mora'dan kovdu.Memleketiistirdât ettiği gibi Kaptan "Canım Hoca"(lakap)Mehmet Paşa'da denizde Venedik donanmasına pek şanlı galebeler kazandı.Ali Paşa bu muvaffakiyetinden sonra Dalmaçya'yı Korfu adasını ve nihayet Venedik şehrini almak sevdasına düşmüş idi.

Avusturyalılar ise Osmanlıların böyle Rusları Venedik'i birer birer ezmelerini iyi görmediler. Çünkü sıra kendilerine geleceğini anlıyorlardı. Avusturya hükümetinin başvekili Prens Öjen hükümet-i Osmaniye'ye protesto ve Venediklilerden alınan yerlerin iadesini talep etti.Ali Paşa ikbal sarhoşu idi.Kendine itimadı çoktu.Toplanan Meclis-i Müşevverâtta Avusturya'ya ilan-ı harp kararını verdirtti.Venedik'in üzerine hazırlanan orduyu alarak Avusturya üzerine yürüdü.

Hâlbuki devlet adamları arasında ahlak bozukluğu pek ilerlemişti. Çoğu Ali Paşa'yı, muvaffakiyetlerini çekemiyorlardı. Onun gözden düşmesi için harbi kayıp etmeyi hatta vatanın bir iki parçasının zayi olmasını göze alan münafıklar var idi. Ordu Belgrat'tan karşıya geçti. Petervaradin'de düşman ile karşılaştı. Ve pek şiddetli bir harp başladı.

Düşman askerlerinin başkumandanı Prens Öjen mâhirane manevralarıyla Osmanlıları hırpalıyor, Osmanlılar da Türklere mahsus celâdet ve fedakârlıkla harp ediyorlardı. Silahdar Ali Paşa askeri cenge teşvik için öteye beriye koşuyorken vuruldu.Ve onun şehâdeti Türk Ordusunun bozulmasına mucip oldu. Ali Paşa tarihte bilâhare Şehit Ali Paşa unvanınıaldı. Petervaradin galebesinden istifade eden Prens Öjen Tuna'yı geçti.Belgrat'ıaldı. Tuna'nın öte yakasında Tameşvar ve Kule sancakları da bu defa düşman eline geçmişler idi.

Bilâhare sadârete Damat İbrahim Paşa geçti. Ve hemen düşmanla müzakereye başlayarak Pasarofça Muâhedesini yaptı. Bu muâhede mucibince Osmanlılar Tameşvar ve Kule Sancakları ile Belgrat ve civarını Avusturya'ya bırakıyordu. Venedik hükümeti ise Mora kıtasından vazgeçerek Yunan adaları ile Arnavutluk sahilinde ki yerlerine kanaate mecbur olmuş idi.Ruslar da fırsattan istifadeye kalktılar.

Bazı müsâidât verildi ise de kanmıyorlar idi. Müzakerât, münazaât devam ediyor idi. Lakin bu sıra İran'da çıkan dâhili ihtilallar Osmanlı Devleti'nin de Rusya'nın da gözlerini o tarafa çevirmelerine sebep oldu. İran hükümeti pek zayıf düşmüş, Afganlılar istiklali kazanmışlar, Gürcü Beyleri de başlı başlarına kalmışlar idi. İhtilallardan bıkan ahâlinin bir kısmı Osmanlıları davet ettiler. Ruslar Bahr-ı Hazar boyunca Bakü'ye kadar indikleri gibi Osmanlılar da Gürcistan'ı, Şirvân-ı zapt etti.

İranlılar bilâhare Rusların himayesine girdiler. Bundan Rusya ile yeniden harp çıktı. Fransa hükümeti araya girdi. İran arazisini taksim etmek üzere Ruslarla anlaşıldı. Halîfê-i İslam'ın, bir Müslüman memleketinin Rusya idaresine girmesine rıza göstermesi pek şaşılacak bir şeydir.

Tarihlerde Lâle Devri denen bu zamandır. Çünkü başta padişah ve sadrazam olduğu halde herkes, zevk ve sefâya düşkün olmuş idi. Yaz günleri Çırağanlar, yalı ve bahçe sefâları, kış günleri ise helva sohbetleri ile geçiriliyordu.

İstanbul süslenmiş, şehrin kenarlarına, boğaz içine gayet güzel köşkler, bahçeler yapılmış, ahâli modaya, musîkîye, süse iptilâ göstermiş idi.

Bir lâle soğanının yüzlerce lira sayılması işte bu hengâmededir. Yine bu hengâmede Yirmi Sekiz Çelebizâde Sait Efendi ile Macarlı İbrahim Müteferrikanın

himmetiyle İstanbul da ilk matbaa açıldı. Ve ilk kitap olarak Vankulu denen lügat basıldı. Sene 1141(M.1728)

Bu aralık İran'da Nadir Şah isminde biri yetişti. Dâhili karışıklıkları bastırdı. Osmanlıların aldıkları yerleri geri aldı. Ve kuvvetli bir İran hükümeti meydana çıkardı.

Tekrar İran üzerine ordu hazırlandı. Ve sadrazam İbrahim paşa serdâr tayin olundu. Lakin İbrahim Paşa İstanbul'dan bir türlü ayrılamıyor. İşi sulh ile bitirmek istiyor idi. İstanbul halkından büyük bir kısmı sadrazamı çekemezlerdi. Çünkü onun ve adamlarının israf ve sefâhati halkın bunlara düşman olmasını icap etmiş idi.

Tebriz, Hamedân ve Kirmanşah taraflarından geçen Osmanlı askerleri İstanbul'a döndüler. İbrahim Paşa'nın ayağı sürümesi hakkında suizzana mucip oldu. 1143 tarihinde (M.1730) Halil namında biri ön ayak olarak İstanbul da büyük bir ihtilal çıkardı. Yeniçeriler kazanlarını kaldırıyorlardı. İstanbul'un bütün alt tabakası da onlara katıldı. İbrahim Paşa'yı ve taraftarlarını öldürdüler.

Sultan Ahmed-i sâlise de padişahlıktan indirildi. İbrahim paşa mukadder, meârifli, akıllı bir zat idi. Memlekette maârif ve ticaretin ilerlemesine çalışmış ve okumuş adamları himâye etmiştir.

Hassas Türk şairi Nedim Sultan Ahmed-i Sâlise zamanında şair olup Patrona Halil 'in çıkardığı ihtilal de kaçarken düşmüş ve ölmüştür. İbrahim Paşanın matbaa açtırmak hususundaki himmeti pek büyüktür. Yalnız zevk ve sefâya inhimâkı(aşırı düşkünlüğü) halkın gözüne batmış idi. İran seferlerinin açılması, Rusya hükümeti ile İran hükümet-i İslâm'iyesi aleyhine ittifak edilmesi paşanın büyük kusurlarındandır. Sultan Ahmed-i Sâlise yirmi sekiz sene padişahlık etti. Hâl'inden sonra daha altı sene yaşadı.Bu devirde sanayi terk etmiş, hele mimarlıkta mühim incelikler gösterilmiş idi.

Sualler

Üçüncü Sultan Ahmet tahta çıktıktan sonra ne yaptı?

Rus Çarı Petrow ne yapıyordu?

Demirbaş Şarl ile Petrow arasında niçin harp olmuş ve nasıl olmuş idi?

Şarl nereye iltica etti?

Petrow Memâlik-i Osmaniye de ne yapmak istiyordu?

Devlet Giray ne tavsiye etti?

Sadâret'e kim getirildi?

Ruslar nerede sarıldı?

Falcı Geçidi Muâhedesi nasıl oldu da yapıldı?

Mühim maddeleri hangileridir?

Kimler bu sulhu beğenmediler?

Silahdâr Ali Paşa kim idi?

Venedikliler ile niçin muhârebe çıktı?

Venedikliler neresini aldılar?

Ali Paşa daha nereleri almak emeline düşmüş idi?

Avusturya ile muhârebenin sebebi nedir?

Petervaradin Muhârebesi nasıl oldu?

Pasarofça Muâhedesi ne dir?

Bu muâhede ile nereler elden çıktı?

İran'da ne çıktı?

Ruslar ile İran hususunda nasıl anlaştı?

Lâle Devri ne zamandır?

İstanbul bu esnada nasıl idi?

İlk matbaa ne vakit ve kimler tarafından açıldı?

İlk basılan kitap hangi kitaptır?

İran'da bu esnada kim yetişti?

Nadir Şah ne idi?

İran üzerine kim serdâr tayin olundu?

İbrahim Paşa ne fikrinde idi?

Patrôna Halil'in çıkardığı ihtilal in sebebi nedir?

Bu ihtilal ne neticesi ne oldu?

İbrahim Paşa nasıl adam idi?

Nedîm kimdir? Ve nasıl öldü?

Sultan Ahmed-i Sâlise kaç sene padişahlık etti?

Zamanında sanayi ilerlemiş mi idi?

1.27. BİRİNCİ SULTAN MAHMUT'UN ZAMANI

Patrona Halil 'in çıkardığı ihtilal Sultan Mustafa'yı Sâni'nin şehzâdesi Birinci Sultan Mahmut'un otuz beş yaşında tahta çıkması ile bitti.

Zorbalar her mansîba istedikleri adamları koymuşlar, ne istediler ise yapmışlar idi. Dârussaâde Ağası Beşir Ağa'nın tavsiyesi ile Sultan Mahmut sabretti. Fakat bilâhare Avcı Beşir, eşkıyanın hakkından gelerek memleketin inzibâtını yoluna koydu.

İran üzerine tayin ettiği Hakimoğlu İsmail Paşa, Hamedan şehri civarında Nadir Şahı yendi. Tebriz, Hemedan, Kirmanişah yine Osmanlılara geçti. Nadir ise Ruslar ile birleşti. Zaten Rusya, Falcı Geçidi Muâhid-nâmesi hilâfına olarak Lehistan işlerine de karışıyor idi. Bir aralık Âzak Kalesi de muhâsara ya kalktıklarından sultan Mahmut, Ruslara ilân-ı harp etmeye mecbur oldu.

Avusturyalılar da Ruslarla müttefik olduklarından biraz vakit Devlet-i Osmaniye'yi aldattıktan sonra onlar da hududu geçmişler ve ilân-ı harp etmişlerdir. Devlet üç düşman arasında kaldı. Lakin Sultan Mahmut şaşırmadı. İranlılar ile sultan Murad-ı Râbia zamanında ki şartlarla sulh yaparak bu faidesiz ve neticesiz harbi bitirdi.

Avusturyalıları Tuna'nın beri tarafından öte tarafına attı. Belgrat Kalesi önünde pek şiddetli bir muhârebeden sonra Avusturyalılar Belgrat Kalesini teslime mecbur oldular.

Ruslarla da harp kâh galibâne kâh mağlubâne devam ediyor idi. Nihayet Fransa hükümeti araya girdi. Sulh yapıldı. Belgrat Musâlahası mûcibince Avusturya'nın Pasarofça Muâhedesi ile Osmanlılar'dan aldıkları yerler yine eski sahiplerine, Türklere geçiyor idi. Ruslar ile yapılan muâhede mûcibince Âzak Kalesi yıkılacak, Ruslar öteye, Osmanlılar beriye kale yapacaklar, Kabardey memleketi Osmanlıların hattı olacak idi.

Hakimoğlu Ali Paşa, Köprülüzâde Hafız Ahmet Paşa, Avud Mehmet Paşa, Yakınoğlu Mehmet Paşa gibi vezirler bu muhârebeler de büyük nâm almışlardır. Şimdi ki Cami-i Kebir ve medreseyi yaptıran Şerif Halil Paşa da bu zamanın ricâlindendir.

Sulhun akdinden sonra Avusturya İmparatoru vefat ederek yerine kızı Maria Theresia geçti. Ekseri Avrupa devletleri Avusturya'nın aleyhine kalktılar. Sultan Mahmut da ağza bakmadı ve sulhu bozmadı. Maria Theresia'da Osmanlıların bu mertliğini bu mürüvvetini ömrünün nihayetine kadar unutmamış idi. Bu aralık Nadir Şah yine Memâlik-i Osmaniye'ye saldırmış, yeniden muhârebeler olmuş idi.

Nadir ne galebeye doyar ne mağlup olmaktan yılar bir adam idi. Pek çok defa yenildi. Fakat yine ordu toplar, bu defa başka taraftan hududu vurur idi.

Hele en sonunda yine Murad-ı Râbia hududu üzerine musâlaha yapılarak bu faidesiz harbe de nihayet verildi.

Biraz sonra da Nadir'i de kendi adamları pârelediler. İran memleketinde yine karışıklık çıktı. Önce Osmanlı idaresine geçmiş olan yerlerin ahâlisi yine Osmanlıları davet ettiler ise de sultan Mahmut muâhedeyi bozmadı, İran işlerine karışmadı.

Meşhur Ragıp Paşa'yı Mısır valisi tayin ederek orasını ıslah etti. Akdeniz de ve Adalar Denizi'nde türemiş olan korsanlar temizlendi. Vahhabiler'in zuhuru da bu sıralardadır. Reisleri olan Muhammet bin Abdülvehhab Hanbelî Mezhebindi idi. Şam'da okudu, Rasul-ü Ekrem zamanından sonra çıkan şeyleri bidat ve bu bidatleri işlemeye günah-ı kebir nazarıyla bakıyor idi. Memleketi olan Necid'e döndü. Bilcümle bidatları kaldırmak üzere başına halkı topladı. Buna uymayanlara müptedi(acemi) ve kâfir nazarıyla bakıyorlar, kanlarını mallarını helal addediyorlardı.

Etrafa sarkıntılık etmeye başladılar. Bittabi pek çok yağmacılar da bunlara katıldı. Büyük bir fitne uyandı. Birinci Sultan Mahmut, saltanatın son senelerini sulh ile geçirmiş, o aralık Avrupa'da akt olunan ve kendisine teklif edilen ittifaklara katiyen girmemiş, o yalnız memleketin imarı ile uğraşmıştır.

1168 senesinde (M.1755) bir gün Cuma namazı eda ettikten sonra saraya avdet eder iken at üzerinde irtihal buyurdu. Nur-u Osmaniye Cami-i Şerifini o yaptırmaya başlamış, fakat bitirememiştir. Maârifperver ve dindar bir padişah idi. Zamanında Osmanlılar parlak ve şanlı günler gördü. Pek çok hayrat ve hasenâtı vardı. Yeni Cami-i Şerif civarında meftundur.

Sualler

Patrona Halil vakıâsından sonra zorbalar neler yapmışlardır?

Sultan Mahmut ne yaptı?

Hakimoğlu Ali Paşa Hamedan da kimin ile kavga etti?

Nadir kimin ile birleşti?

Ruslara niçin ilân-ı harp olundu?

Rusların müttefikleri kimler imiş?

İranlılar ile nasıl sulh yapıldı?

Avusturyalılar ile muhârebe ne oldu?

Ruslar ile muhârebe nasıl gidiyor idi?

Belgrat Muâhede nâmesinin mühim maddeleri hangileridir?

Bu muhârebelerde kimler nam aldı?

Şerif Halil Paşa kimdir?

Avrupalılar Sultan Mahmut'u neye teşvik ettiler? Kabul etti mi?

Nadir Şah ile yeniden muhârebe oldu mu?

En sonunda yine nasıl musâlaha yapıldı?

Nadir nihayet ne oldu? Mısır da ıslahat yapan kimdir?

Korsanlar ne oldu? Vahhabiler kimdir ve ne vakit zuhur ettiler?

Sultan Mahmut'un son seneleri nasıl geçti?

Avrupalıların ittifak teklifine kulak verdi mi?

Ne vakit vefat etti? Nasıl bir padişah idi?

1.28. ÜÇÜNCÜ SULTAN OSMAN'IN ZAMANI

Biraderi sultan Mahmut'un yerine elli altı yaşında olduğu halde Üçüncü Sultan Osman geçti. Üç sene kadar padişahlık etti. Nur-u Osmaniye Cami-i Şerifi bunun zamanında bitti. Zamanı sulh ile geçti.

Sultan Osman sert bir padişah idi. Üç senede dokuz sadrazam değiştirdi. Tebdilen halk arasında gezer, memurları gözetir, tebaasının rahatı için çalışır bir padişah idi.

Prusya Devleti ile ilk muâhede bunun zamanında bağlanmıştır. Sultan Osman zamanında İstanbul'da iki büyük yangın oldu. Hele ikincisi otuz altı saat kadar sürdü. İstanbul'un üçte biri yandı. Üçüncü Sultan Osman'ın en büyük veziri Koca Ragıp Paşa'dır. 1071 tarihinde(M.1660)irtihal etti. Lale Cami-i Şerifinde meftundur.

Sualler

Sultan Osman kaç yaşında tahta geçti?

Kaç sene padişahlık etti?

Zamanı nasıl geçti?

Ahlakı nasıl idi?

Zamanında mühim neler oldu?

Son sadrazamı kimdir?

1.29. ÜÇÜNCÜ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI

Sultan Osman'ın yerine Amcazâdesi Sultan Mustafa kırk iki yaşında olduğu halde geçti. Ragıp Paşa sadârete ibka olundu. Koca Ragıp Paşa, pek okumuş ve mukadder bir zât idi. Devletin yıkılmakta olduğunu görüyor, lakin esaslı ıslahat'tan sakınıyor, muvakkat tedbirler ile zamanını geçiriyor idi. Bazı müverrihler, Ragıp Paşayı bunun için beğenmezler.

Sultan Mustafa ise milletini sever, şan ve şöhret hırslı bir padişah idi. Devletin yine eski padişahlar zamanında olduğu gibi kuvvet ve kudret sahibi olmasını ister, büyük fütuhata nail olmayı kurar idi.

Hâlbuki eski zaman ile yeni zaman arasında pek çok fark var idi. Osmanlıların ilk zamanlarında millet uyanık, fedakâr, asker mükemmel, muntazam, zabıtan ve ümerâ mukadder idi. Düşmanlar ise malumatça geri, ahlakça bozuk ve aralarında birlik yok idi.

Şimdi artık iş bir aksi olmuş, devlet millet düşünülmüyor, şahsi emellere hizmet olunuyordu. Ahali cahil kalmış, asker intizam ve inzibatını kayıp etmiş, iş başlarına nâ-ehiller geçmiş, rüşvet, irtikâp meydana çıkmış idi.

Ragıp Paşa sağ olduğu kadar devlet şan ve şevketini muhafaza etti. Sultan Mustafa da işlere karışamadı. Fakat Ragıp Paşa'nın yerine geçenler Babıâli'nin nüfuzunu muhafaza edemediler. Devletin her işini artık sultan Mustafa kendi eline aldı.

O zaman Rusya'da meşhur Deli Petrow'un torunu Petrow hükümdar idi. Bunun karısı Katerina vükelâyı elde ederek kocasını tahtan indirdi. Ve kendisi imparatoriçe oldu. Bu kadın ahlakça bozuk olduğu kadar akıllı, şan ve şöhret hırslı idi. Ruslar nazarında bütün ayıplarını örttürmek için büyük fütuhatta bulunmak istiyor idi. Zaten Deli Petrow'un vasiyetnamesi de Rusları cihangirliğe teşvik ediyor idi.

O zamanlar Prusya tahtında büyük Frederic bulunuyordu ki buda devletini büyütmek için her fedakârlığı göze alır idi.

Lehistan ise pek karışık idi. O aralık kralları ölmüş, yerine yenisi intihap olunacak, lakin Lehliler birleşemiyorlar idi.

Katerina Avusturya ile anlaştı. Kendi adamlarından Ponyatovski isminde birini zor ile Lehistan'a Kral yaptı. Leh beyleri Rusların müdahalesine karşı koyacak oldular. Fakat Rus ordularının elinde zâr ve zebûn kaldılar.

Doksan bin imzalı bir mazbata ile Sultan Mustafa'ya müracaat ettiler. Büyük Frederic'te Lehistan'dan hisse kapmak istiyor idi. O da sultan Mustafa'yı Ruslarla harbe teşvik etti. Sultan Mustafa ise Rusya ile Avusturya'nın ittifakını bilmiyor idi.

Muhzırları(uyarıları) aldığı gibi ilân-ı harbe meyil etti. Sadrazam Muhsinoğlu Mehmet Paşa hiç olmazsa acele edilememesini tavsiye etti. Fakat dinlenmedi. Azl olunarak yerine Hamza Paşa isminde biri getirildi. Ve vakitsiz ilân-ı harp edildi.

Katerina ise daha evvelden bunları hesap ederek hazırlandığı için mükemmel orduları ile Osmanlı hududunu zorladığı gibi, donanması da Bahr-ı Muhit Atlasını dolaşarak Akdeniz'e getirdi, Adalar Denizine kadar geldi. Tayin ettikleri memurlar vasıtasıyla Sırbistan'da, Karadağ'da, Yunanistan'da, Romanya'da Hıristiyanları devlet aleyhine isyana teşvik ediyor idi. Hotin Kalesi de Rusların eline düştü.

Osmanlıların büyük bir ordu ile Kartal Sahrasında, otuz bin kişilik bir Rus Ordusuna zavallıca mağlup oldu. Bu muhârebe de elli bin Türk telef olmuş idi.

Akdeniz'e geçen Rus donanması da daha evvelce Çeşme'de Osmanlı donanmasını yakmış idi. Karadağ'da, Sırbistan'da, Yunanistan'da çıkan isyanlar bir hayli askerin orada bulunmasını icap ediyor idi.

Mısır'da Bulut Kapan Ali Bey, Akka'da Şeyh Tahir isminde iki derebeyi türemiş, bu hamiyetsizler de devlet aleyhine Ruslar ile birleşmişler idi. Ruslar Romanya'yı elde ettikten sonra Tuna'ya geçtiler. Baba Dağını aldılar. Her gün ilerliyorlar idi.

Bir tarafta ise her gün sadrazamlar, serdarlar değiştiriliyor fakat müspet bir netice alınamıyor idi. En sonra Muhsinoğlu Mehmet Paşa'yı tekrar sadarete getirdiler. O Şumnu'yu tahkim ederek ordugâha ittihaz etti. Fakat Osmanlı ordusu pek bozulmuş, dünyanın en birinci askeri olan Yeniçeriler bu muhârebelerde hiç işe yaramıyorlar idi.

Düşmana karşı, memleketi, ahâliyi korumakla mükellef olan bu hainler, memleketi harap ediyorlar, ahaliyi soyup soğana çeviriyorlar idi. Rus donanması Çeşme muzafferiyetinden sonra Çanakkale Boğazına saldırdı. Cezayirli Hasan Paşa onları yendi ve kovaladı.

Bir diğer Rus Ordusu da Kafkasya'ya geçmiş oradaki Ermenileri, Gürcüleri elde ederek Cenûb-ü Kafkasya'da el uzatmış idi.

Prens Dolgorvki isminde ki Rus Generali ise Kırım üzerine yürüyerek, Tugayları elde ettiği gibi Kırımlılara da istiklâl vaat etti. Vâverkapı'yı alarak Kırım'a girdi.

Muhsinoğlu Mehmet Paşa zaten sulh taraftarı idi. O aralık Ruslarda sulha yanaştıklarından mütâreke edildi. Bir muâhede hazırlandı. Sadrazam Rusların şerâiti sulh-iyesini kabul ediyor, fakat İstanbul'un ne diyeceği bilinemiyordu. İstanbul kabul etmedi. Şerâiti pek ağır buldu. Muhârebeler yine başladı. Ruslar, şiddetle Silistre'ye Varna'ya, Rusçuk'a yönlendiler. Lakin mağlup oldular. Kırım'da da halkın aklı başına gelmiş, fakat ne çare ki iş işten geçmiş idi.

Sultan Mustafa, Osmanlı ordularının mağlubiyetlerine dayanamadı, elli sekiz yaşında iken nüzulü isabetle vefat etti. Sene 1187.(M.1773) Lale Cami-i Şerifi onundur. İlmi, ulemayı sever, israftan pek sakınır idi. Eğer Rusya Harbi ile uğraşacağına o himmeti ve parayı maârif İbtidaiye neşre sarf etseydi şüphesiz ki haris olduğu şan ve şöhreti kendi kazanmasa bile pek sevdiği ve ismini Selim koyduğu şehzâdesi kazanırdı.

Sualler

Üçüncü Sultan Osman'ın yerine kim geçti?

Koca Ragıp Paşa kimi ve nasıl adam etti?

Kanaati ne idi?

Sultan Mustafa nasıl bir padişah idi?

Ne kuruyor idi?

Eski zaman ile yeni zaman arasında ne fark var idi?

Ragıp Paşa sağ iken, Sultan Mustafa bir işe karışır mı idi?

Rusya'da hükümdar kim idi?

Katerina kim idi ve nasıl bir kadın idi?

Büyük Frederic kim idi?

Lehistan'da ne oluyor idi?

Katerina ne yaptı?

Lehliler kime müracaat ettiler?

Sultan Mustafa niçin ilanı harp etti?

Osmanlılar harbe hazır mıydılar?

Ruslar nasıl idi?

Kartal Muhârebesini kim kazandı?

Rus donanması nereye geldi ve ne yaptı?

Ruslar Mısır'da Akka'da kimleri ele aldılar?

Romanya'yı zapt ettikten sonra nereye geçtiler?

Yeniçeriler bir işe yarıyorlar mı idi?

Kafkasya'da ne oldu?

Kırım ne oldu?

En sonra sadârete kim geçti?

Muhsinoğlu ne taraftarı idi?

Sulh akit olundu mu?

Niçin kabul edilmedi?

Ruslar nereye yöneldiler?

Sultan Mustafa neden öldü?

Rusya ile harp etmeye idi daha iyi mi idi?

1.30. SULTAN ABDULHAMİT EVVELİN ZAMANI

Üçüncü Sultan Mustafa'nın yerine kardeşi Sultan Abdülhamit kırk dokuz yaşında olarak geçti. Hazine pek perişan bir halde, senelerden beri süren Rusya Harbi ise memleketi harap etmiş idi. Ruslar yeni ordularla yine sadrazam üzerine saldırdılar. Vezirleri Kozluca yanında Osmanlılar mağlup olduklarından Ruslarda onların arkasından Şumnu üstüne yöneldiler. Osmanlı ordusu ise dağılıyordu. Sadrazamın yanında derme çatma on, on iki bin kadar adam kalmış idi. Muhsinoğlu Ruslardan sulh istemeye mecbur oldu. Silistre civarında Kaynarca Köyünde idi. Sekiz saat içinde bir sulh akt olundu. Kırım'ın istiklâli artık tanınıyor, Yenikale, Kerç Kaleleri ile Aksu (Boğ) Nehri'ne kadar bütün arazi ve Kabartaylar Rusya'ya bırakılıyor idi. Ruslar'a ayrıca tazminatta verilecek ve Memâliki Osmaniye'deki Hıristiyanlar üzerinden Rusya'nın hakkı himayesi tanınacak idi.

Bu muâhede Devlet-i Osmaniye'nin akt ettiği muâhedelerin en ağırıdır. Bu defa İstanbul sulhu kabul etti. Muhsinoğlu İstanbul'a avdeti esnasında vefat etti. Yerine geçen sadrazamlara Sultan Abdülhamit pek geniş salâhiyetler verdi. İşte o vakitte vükelâ yanlış yola gittiler. Maârif-i İbtidaiye neşredecek yerde askeri düzeltmek fikrine düştüler. Sipahilere mahsus bazı nizamlar yaptılar.

Bununla beraber devletin vükelâsı el birliği ile iş görecekleri yerde birbirleri ile uğraşıyorlar, sulha imza ettikleri sırada düşmandan intikam almak için ettikleri yemini unutuyorlar idi. Kaynarca Muâhedesi mucibince Kırım'a istiklâl verilmiş idi. Kırımlılar evvela Sahip Giray'ı hân ayırdılar. Muâhiren Devlet Giray'ı hân yapmaya kalktılar ise de Ruslar fırsattan istifade ederek kendi himayelerinde olan Şahin Giray'ı hân koydurdular.

Şahin Giray bir aralık Rusya'da bulunmuş ve Katerine'nın iltifatına nail olduğundan Rusya meclûbi, Rusya mukallidi bir zât idi. Kırım halkı Şahin Giray'dan hoşlanmadı. Onu halîğ ile kardeşi Bahadır Giray'ı hân yaptılar. Rusya ise Şahin Giray'ı himaye bahanesi ile Kırım'a asker soktu, birkaç ay sonra Rus orduları

kumandanı Potemkin Kırım eşrafından cebren biat alarak, Kırım'ı Rusya'ya ilhâk etti. 1197.(M.1783)

Muâhede-i sulhiye hilâfına Kırım'ın böyle gasbı her Münîr(Aydın) Müslüman'ın yüreğine işledi. İlân-ı harbe kalkıldı. Fakat daha eski harbin yaraları kapanmamış idi. Vükelâ harbe hazırlanmak için şimdilik sükûtu münasip gördüler. Cezayirli Gazi Hasan Paşa yeniden bir donanma meydana getirmiş, Mora'da, Akka'da çıkan ihtilalları bastırmış, devlet ve millete iyice yararlıklar göstermiş idi.

Katerina Avusturya ile tecavüzü ve tedâfü-i bir ittifak yaparak Memalik-i Osmaniye'yi taksime karar vermişlerdi. Türk düşmanı İmparatoriçe İstanbul'u almaya Akdeniz'e çıkmaya çalışıyordu. Osmanlı tebaasından olan Hıristiyanları kendi maksadı uğrunda kullanmak için birçok müşevviklerle memurlar tayin etmiş ve bu uğurda pek çok para sarf ediyor idi. Ve her gün Hükümet-i Osmaniye'nin ilân-ı harp etmesini icap edecek sebepler arıyor idi.

1201'de(M.1787) İstanbul'da tebdili vükelâ oldu. Koca Yusuf Paşa sadârete geldi. Bu zât harp taraftarı idi. Diğer vükelâ ile Sultan Abdülhamit'i harp etmeye kandırdılar. Abdülhamit Kaynarca Muâhedesini imza ettiren harbin acılıklarını gördüğü için katiyen harbe taraftar değildi. Rusya'ya ilân-ı harp edildi. Fakat devrisi günde Avusturyalılar Devlet-i Osmaniye'ye ilân-ı harp ettiler. Sadrazam Koca Yusuf Paşa ordu ile Avusturya üzerine, Şahin Ali Paşada Rusya üzerine yürüdüler. Yusuf Paşa Avusturya İmparatoru'nun büyük ordusunu bozdu. Fakat Ruslar üzerine giden Şahin Ali Paşa bir iş göremedi. İmparatoriçe orduları Özi'yi, Hotin'i alarak Boğdan arazisine girdiler.

Yusuf Paşa Avusturya'yı bırakıp Rusya'ya karşı yürümeye mecbur oldu. Özi Kalesi'nin sukutu ve ahâlinin katliam edilmesi Sultan Abdülhamit'e fena tesir etti, hastalanarak kederinden vefat etti. Sene 1203. Merhum vefat ettiği zaman altmış altı yaşında olup, halim, selim, merhametli, adâletperver bir padişah idi.

On yedi sene padişahlık etti. Halil Hamit Paşa, Ferruh Ali Paşa, Ayaklı Kütüphane Kaz Abâdi, Gelenbevi, Asım, Palabıyık Hoca bu zamanın yetiştirdiği ricâldendirler.

Sualler

Birinci Sultan Abdülhamit tahta geçtiği vakit hazine ve memleket ne halde idi?

Vezirli Kozluca yanındaki muhârebeyi kim kazandı?

Sadrazam ne yapmaya mecbur oldu?

Kaynarca Muâhedesinin mühim maddeleri hangileridir?

Sulhtan sonra vükelâ ne yaptılar?

Kırım işleri nasıl gitti?

Ruslar oraya nasıl yerleştiler?

Gazi Hasan Paşa ne yapmış idi?

Katerina Türkiye'ye karşı kimle ittifak etmiş idi?

Koca Yusuf Paşa ne yaptı?

Avusturyalılar ne yaptılar?

Avusturya üzerine kim gitti ve muharebe nasıl oldu?

Rusya üzerine kim gitti?

Orada ne yapıldı?

Koca Yusuf Paşa bilâhare nereye gitti?

Özi Kalesi'nin sukutu, Sultan Abdülhamit'e ne tesir etti?

Sultan Abdülhamit nasıl bir padişah idi?

Zamanında ki meşhur ricâl kimlerdir?

1.31. ÜÇÜNCÜ SULTAN SELİM'İN ZAMANI

Sultan Abdülhamit Han Evvelin yerine, Üçüncü Sultan Mustafa'nın büyük şehzâdesi Sultan Selim-i Sâlise geçti. Halk ümitlendi. Sadrazam Koca Yusuf Paşa azıl olunarak, yerine Cenaze(Lakap) Hasan Paşa tayin olundu. Lakin Cenaze(Lakap) Hasan Paşada Boza Irmağı kenarında düşmana fena halde mağlup oldu, Rusların baş cezalıları Potemkinde, İsmail muhafızı Cezayirli Gazi Hasan Paşa mağlup etmiş olduğu cihetle Ruslar bu galebeye sevinemediler.

Ruslar Akkirman'ı, Avusturyalılar ise Belgrat'ı aldılar. Sadaret Cezayirli Gazi Hasan Paşa'ya verildi. Hasan Paşa askerin bozukluğunu bildiği için sulh taraftarı idi. Sultan Selim ise düşmanı yendikten sonra sulh edilmesini istiyor idi. Hasan Paşa Şumnu'de vefat etti.

Yerine geçen Şerif Hasan Paşa zamanında İsmâil Kalesi düştü. Bu da bütün millete bir dağ derûn oldu. Sadârete ikinci defa gelen Koca Yusuf Paşa artık tamamıyla sulh taraftarı idi. Binaenaleyh Avusturyalılar ile (Ziştovi), Ruslar ile (Yaş) muâhedelerini yaptı.

Osmanlıların bu muhârebedeki mağlubiyetleri eskilerine nispetle daha azdır. Harpten sonra Selim-i Sâlise ıslahata başladı. Fakat o zamanki mütefekkirler, beevvel askerin düzeltilmesini ileri sürüyorlardı. Nizam-ı Cedit Ocağı namıyla yeni bir ocak açıldı. Askeri orada yeni usulde talim ettirmeye başladılar.

Cahil ahâli bu askeri, bu talimleri bidat telakki ediyorlar idi. Memleketin her tarafında da birer derebeyi türemiş, her biri oldukları yerlerde adeta bir padişah kesilmiş idi. Bunlar birbirleri ile iyi geçinmezler, kavga ederler. Nice Müslüman kanı beyhûde yere dökülür idi. Bu derebeyleri o vakit iki kısma ayrılmış idi. Bir kısmını Sultan Selim, diğerleri ise Yeniçeri taraftarı idi.

Sultan Selim zamanında Pazvantoğlu Osman Paşa namında bir derebeyi Vidin'i zapt etmiş. Şimal Bulgaristan'ın pek çok derebeylerini kendi ittifakına almış, padişaha karşı koymuş idi. Bununla edilen muhârebelerde bir Rus harbinde dökülen Müslüman kanından ziyâde Müslüman kanı döküldü. En nihayet Pazvantoğlu tekrar af olundu ve Vidin Valiliği uhdesine verildi.

Bu sıralarda Fransa'da ihtilal çıkmış. Büyük inkılâp olmuş, Kral öldürülmüş, cumhuriyet olmuştu. İngilizlerle, Fransızların arasında muharebe çıktığından Fransızlar İngilizlerin elindeki Hindistan'ı almak için Hindistan yolunda Mısır'ı zapt etmek arzusuna düştüler. Napolyon Bonapart'ı Mısır'a gönderdiler. Napolyon Mısır'ı kolayca zapt ediyordu. Ahâliye Sultan Selim tarafından Mısır'daki asileri terbiyeye memur olduğundan bahsediliyordu. Mısır'ın Fransızlar tarafından zapt olunması haberi İstanbul'da büyük heyecanlara mucip oldu. Sultan Selim İngilizlerle Ruslarla birleşti. Fransa'ya harp açtı.

Napolyon Akka Kalesi'ne kadar geldi ise de orada Cezzar Ahmet Paşa'ya mağlup oldu. En sonunda Fransızlar mağlup olarak Mısır'ı bırakıp memleketlerine döndüler. Bilâhare Fransa'da İmparatorluğa geçen Napolyon Osmanlı Devleti'ni ittifakına almak fikrine düştü, sefirler gönderdi.

Sultan Selim ise Fransa ile birleşerek devletin eski düşmanı olan Ruslardan Kırım'ı almak emelindeydi. Onun için ittifak ettiler. Ruslar ise İngilizlerle anlaşarak İstanbul'u almak Hükümet-i Osmaniye'yi ortadan kaldırmak fikrinde idiler. Bunun için küçük bir bahane ile hududu geçtiler. Devlette bil mecburiye ilân-ı harp etti. İngiliz donanması boğazdan girerek İstanbul önüne kadar geldi ise de Sultan Selim'in ve ahâlinin gösterdiği metânet sayesinde bir şey yapamayarak döndüler. Ruslar ile de harp başladı. Fakat bilâhare Fransızlar araya girerek mütareke yapıldı.

Şimdi Napolyon Bonapart Rusya İmparatoru ile anlaşarak Memâlik-i Osmaniye'yi paylaşmaya kalkmış idi. İşte bu sırada İstanbul'da Karadeniz Boğazı yamaklarında, Kabakçı Mustafa namında biri Nizam-ı Cedit aleyhinde bir ihtilal çıkardı. Bunu saraydan kimseler ile kaymakam ve şeyhülislam himaye ediyorlar idi.

Sultan Selim gayet halim idi. Nizam-ı Cedidi hemen lağva razı oluyordu. İhtilalcılar ondan Nizamı Cedit taraftarlarını da istediler. Zayıf kalp gösterdi, onları da verdi. En nihayet tahtından çekilmesini de istediler, o da tahtı Amcazâdesi Mustafa'ya bırakarak çekildi. Sene 1222. (M.1807)

Sualler

Sultan Selim tahta çıkınca ne oldu?

Boza bozgunu nedir?

Gazi Hasan Paşa kimi yenmiş idi?

Ruslar neresini, Avusturyalılar neresini aldı?

Sadâret kime verildi?

Hasan Paşa niçin sulh taraftarı idi?

Şerif Hasan Paşa zamanında ne oldu?

Koca Yusuf Paşa ikinci sadarette ne taraftarı idi?

Avusturyalılar ile nerede, Ruslar ile nerede sulh yapıldı?

Bu muhârebedeki mağlubiyetler nispeten nasıldır?

Harpten sonra Sultan Selim neye başladı?

Ne düşünülüyordu?

Cahil ahâli Nizam-ı Cedide ne nazarla bakıyordu?

Memlekette derebeyleri var mı idi?

Bunlar kaç fırka olmuşlar idi?

Vidin'de ki derebeyi ne yapmış idi?

Pazvantoğlu nihayet ne oldu?

İngilizlerle Fransızlar bu esnada niçin birbirlerine düşman oldular?

Fransız ordusuna kim kumanda ediyor idi?

Napolyon beyannamelerinde ahâliye neden bahsediyordu?

Sultan Selim Fransızlara karşı kimlerle birleşti?

Napolyon nerede mağlup oldu?

Fransızlar en sonra ne yaptılar?

Napolyon bilahare ne oldu? Ne fikrine düştü?

Sultan Selim ne fikrinde idi?

Türk Fransız ittifakından kim memnun olmadı?

İstanbul önüne kimin donanması geldi?

Bir şey yapabildi mi?

Ruslar ile muhârebe uzadı mı? Niçin mütareke yapıldı?

Napolyon şimdi ne düşünüyor idi?

İstanbul'da kim ihtilâl çıkardı? Bunları kim himaye ediyor idi?

İhtilâl nasıl bitti?

Sultan Selim nasıl bir padişah idi?

1.31. DÖRDÜNCÜ SULTAN MUSTAFA'NIN ZAMANI

Sultan Mustafa, pek ziyade arzu ettiği tahta geçti ise de memlekete değil, İstanbul'a bile hakkıyla hâkim olamadı. Çünkü hükümetin idaresi zorbaların elinde olup padişah onların istediklerini yapaya mecbur oldu. Sultan Selim taraftarlarından birkaç zât Rusçuk'ta Alemdar Mustafa Paşanın yanına kaçtılar.

Alemdar Mustafa Paşa, cahil bir adam ise de pek cesur ve mert bir Rumeli adamı idi. Sultan Selim taraftarları Alemdar'ı kandırdılar. Habersizce İstanbul'a kadar getirdiler.

Alemdar, Sadrâzam Çelebi Mustafa Paşa ile beraber İstanbul'a girmiş ansızdan Kabakçıyı Rumeli Hisarındaki konağında tepelemiş idi. Rusçuk Yâreni Sultan Mustafa'yı da aldatıyorlardı. İstanbul'da bir gün Alemdar, Babıâli'yi basarak sadrazamı hapis ettiği gibi ordusu ile saraya da yürüyerek Sultan Selim'i tahta çıkarmaya kalktı.

Sultan Mustafa ve taraftarları ise o esnada Sultan Selimi öldürdüler. İkinci vâris-i taht olan Sultan Mahmut ise bazı fedakâr adamların yardımı ile kurtuldu. Alemdar Mustafa Paşa, Sultan Mustafa'yı padişahlıktan indirerek kardeşi Sultan Mahmud-u Sâni'yi getirdi. Sene 1223.(M.1808)

Sualler

Dördüncü Sultan Mustafa tahta geçtiği vakit ordu ne halde idi?

Sultan Selim taraftarlarından sağ kalanlar nereye kaçtılar?

Alemdar nasıl adam idi?

Alemdar'ı neye teşvik ettiler?

İstanbul'a nasıl geldi?

Kabakçı ne oldu?

Alemdar İstanbul'da ne yaptı?

Sultan Selim'e ne oldu?

Alemdar bilâhare tahta kimi çıkardı?

1.32. İKİNCİ SULTAN MAHMUT'UN ZAMANI

Sultan Mahmut tahta geçtiği zaman sadareti Alemdar Mustafa paşa'ya verdi. Alemdar Nizam-ıCedit Ocağını yine açtı. Ocağa bu defa Eşkinci Ocağı deniyordu. O her işi sırasına koymaya çalışıyor, Rumeli'de Anadolu'da bazı ıslahat yapmak düşünüyor iken Yeniçeriler de el altından işliyorlar, ihtilal çıkarmak için fırsat bekliyorlardı.

Rumeli'den gelen ağalar bittabi biraz vakit sonra dağıldılar. Yeniçeriler de bir kadir gecesi Babıâli'yi bastılar. Alemdar iyice dayandı, saraydan etraftan yardım gelir diye bekledi. Hiçbir taraftan imdat gelmeyince Babıâli'nin barut hazinesini ateşleyerek hem kendi öldü, hem de birçok yeniçeriyi öldürdü.

İhtilalcılar Sultan Mahmut'u da tahtan indirip Sultan Mustafa'yı padişah yapmak istiyorlardı. Bunun için saraya hücum ettiler. Sultan Mahmut Eşkinci askerleri ile karşı durdu. Hâsılı kelam İstanbul sokaklarında üç gün pek çok Müslüman kanı döküldü ve İstanbul pek kara günler yaşadı.

En nihayet Sultan Mahmut, biraderi Sultan Mustafa'yı öldürttü. Yeniçerilerle Eşkinci Ocağını kaldırmak şartıyla anlaştı. Fitne basıldı. Sultan Mahmut bundan sonra daha on yedi sene Yeniçerileri dinlemeye, kahırlarını çekmeye mecbur oldu.

Ruslar Napolyon ile muhârebe edecekler idi. Türkler ile mütâreke de ettiler. Musâlaha teklif ettiler. Hemen musâlaha yapıldı. İngilizlerle de daha evvelce musâlaha yapılmış idi.

Sultan Mahmut, memlekette ki derebeyleri birer birer kaldırdı. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın himmetiyle Vahhabileri kökledi. Yanya'da Vali olan Tepedelenli Ali Paşa ile çok uğraşıldı. Lakin onun katlinden sonra Mora meselesi, Yunan ihtilalı çıktı.

Ruslar Deli Petrow zamanından beri Osmanlı memleketinde ki Hıristiyanları devlet aleyhine teşvik ediyordu. İşte o sırada Yunanistan'da (Etnik-i Eterya) namında bir cemaat teşkil etmiş, bu cemaat Rumları ihtilala hazırlamış idi. Rumlar evvelce Ali Paşa'dan korkuyorlar, ses çıkarmıyorlar idi. O öldürüldüğü gibi ayaklandılar. Çok kuvvetli teşkilat yapmışlardı.

O esnada İngiltere'de ve Fransa'da Yunanlar lehine bir cereyan olup, İngiltere ve Fransa okumuşları, gazeteleri onları himaye ediyorlardı. Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Mora ihtilalını bastırmaya memur edildi. Mehmet Ali Paşa Mısır'da muntazam ve mükemmel bir ordu tertip etmiş idi. İbrahim Paşa o askerle Yunanistan'a geçerek birkaç hafta içinde Mora kıtasını istilâ ediyordu.

Sultan Mahmut, Yeniçerilerin kaldırılmasının farz olduğuna kandı. Bunun için ibtida yeni bir ocak açılarak yeni usul talim gösterilmeye başlandı. Fakat Yeniçerilerin yine hoşuna gitmedi, verdikleri sözü unuttular, Sancak-ı Şerif'i çıkardı, bu defa İstanbul ahâlisi de Sultan Mahmut'un taraftarı ve Yeniçerilerin aleyhtarı idi.

Asiler tepelendi, Yeniçeri Ocağı resmen lağv edildi, devletin beş yüz senelik usulü değiştirildi. Buna tarihte Vaka-yı Hayriye denir. Filhakika Yeniçeriler son zamanlarında çok bozulmuşlar ve onların yüzünden pek çok harpler kayıp edilmiş idi.

Yeni teşkil olunan Asâkir-i Mansûre'yi Muhammediye talim ve teâllümde pek çok ilerledi. Ruslar Devlet-i Osmaniye'nin kuvvetlenmesini bittabi istemezler, onlar devleti daima mahvetmek, İstanbul'u almak için bir fırsat ararlar idi. Bunun için bunları da himaye eden İngiltere ve Fransa hükümetleri ile birleşmiş. Osmanlı hükümetinin başına türlü türlü belalar çıkarmakta, yine cenge, yeniden bazı Türk memleketlerini daha kapmaya sebep aramakta, bulanık suda balık avlamaya çalışmakta idi. Yunanistan'da Navarin'de üç devletin donanması birleşerek Devlet-i Osmaniye donanmasını yaktılar.

Ve Osmanlı Devletini Mora Rumlarına serbestlik vermek için sıkıştırdılar. Payitaht'taki Türklerin ekseri düşmanların teklifini kabul etmedi. Harbe taraftar idiler. Bunlar yeni teşkil eden askerden pek çok işler bekliyorlardı.

Sultan Mahmut'da ekseriyet'in fikrini kabul ederek 1243 senesi(M.1827) Rusya'ya ilân-ı harp etti. Ruslar senelerden beri hazırlanmışlar, Osmanlılar ise hazırlıksız idi, harp başladı Tuna boyunda ki kaleler birer birer düşmeye başladı.

Yeni askerler çok güzel işler görüyorlar ise de az idiler. Hacıoğlu Pazarcığı ve Silistire kollarından inen Rus fırkaları Pravâdi yanında ki Yassı Tepe Karyesinde ve Varna civarında ki Vezirli Kozlucasında fena halde mağlup edildiler. Fakat geriden kuvvetli imdat alan Ruslar Varna'ya indiler ve muhâsara ettiler.

Anadolu hududunda da Ruslar ilerliyorlardı. Varna üç ay kahramanca müdafaadan sonra düştü. Ruslar Şumnu'yu muhâsara ettikleri gibi Balkanları da aşarak Edirne'ye girdiler. Anadolu'da da Erzurum'u almışlar idi. Sultan Mahmut nâçâr sulhu kabul etti ve Edirne Muâhede-i nâmesini imza eyledi. Mora Rumlarına serbestlik vermeye razı olmayan Sultan Mahmut artık Yunanistan'ı müstakîl bir devlet olarak tanıyor, Sırbistan'a, Eflak ve Boğdan memleketlerine de büyük imtiyazlar veriliyor. Anadolu hududunda birkaç mühim yeri Rusya'ya bırakıyor, tazminat-ı harbiye vermeyi de taahhüt ediyor idi.

Fransızlar da bu sırada Cezayir'i işgal ediyormuşlar. Sultan Mahmut bunu protesto etti ise de bittabi faydası olmadı. Bundan sonra Sultan Mahmut Osmanlı memleketinin ötesinde berisinde tesis etmiş olan derebeyi ocaklarını kaldırdı, işte bu arada bir de Mısır meselesi çıkıyordu. Vaktiyle Mısır memleketini Fransızlardan kurtarmak için Rumeli'nden giden gönüllülerin bir takımı bilâhare Mısır'da kalmışlar idi. Bunların için de Kavalalı Mehmet Ali namında biri arkadaşları arasında ve Mısır'da nüfus peyda etmiş ve nihayet valiliği kapmış. Mısır'da kökleşmiş olan Çerkez beylerini sürüp sökmüş, memleketi mamur etmiş, halka rahat ve refah nasıl olur tattırmış, muntazam bir ordu hazırlamış hatta o askerle Vahhabileri temizlemiş. Mora isyanında da Sultan Mahmut'a güzel hizmetler eylemiş idi.

Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da kökleşmesi muvaffakiyetleri Sultan Mahmut'u gocundurduğu gibi İstanbul'daki düşmanları da daima padişahı onun aleyhine teşvik ediyorlar idi. Akka Valisi ile Mehmet Ali Paşa'nın arası bir köle meselesinden dolayı açıldı. Mehmet Ali Paşa Akka üzerine asker gönderdi. Osmanlı Devleti'nin birer memuru olan bu iki vali birbirleri ile kavga ediyorlar, arada ise nice bî günah Müslüman ve Türk kanı dökülüyor idi.

Sultan Mahmut Mehmet Ali Paşa'yı dik başlılığından ötürü azl etti. O azli tanımayarak isyan etti. Sultan Mahmut, Mehmet Ali Paşa üzerine ordular gönderdi. Fakat Mehmet Ali Paşa oğlu İbrahim Paşa kumandasında olarak gönderdiği ordular ile Sultan Mahmut'un askerlerini bozduğu gibi Şam'ı, Halep'i, Adana'yı da zapt etti. Sultan Mahmut Mehmet Ali Paşa'nın muzafferiyetlerinden son derece gazaba gelerek Ruslardan yardım istedi. Ruslar da hemen vaat ettiler.

Mısırlılar ilerlediler. Toros Dağlarını geçtiler. Konya Vilayetini işgal ettiler. Hatta Kütahya'ya kadar geldiler. Bu sırada Rus donanması da İstanbul'a geldi ve Ruslar ile Hünkâr İskelesi Muâhedesi yapıldı.

Bu muâhede mucibince Osmanlı Devleti, Rusya'nın himayesine giriyordu. İngiltere ve Fransa bundan telaş ettiler. Mehmet Ali Paşa'yı sıkıştırdılar. 1249'da(M.1833) Mehmet Ali Paşa'ya Adana, Şam ve Mısır valilikleri verilerek mesele kapandı. İbrahim Paşa'da ordusuyla Anadolu'dan çekildi.

Fakat Sultan Mahmut'un Mehmet Ali Paşa aleyhine pek ziyade gayzı olup etrafındakilerde bunu artırıyorlar idi. Şam ahâlîsi de Mehmet Ali Paşa'nın idaresinden memnun olmayıp daima Sultan Mahmut'tan yardım istemekte idiler. Mehmet Ali Paşa uhdesinde bulunan vilayetler valiliğinin kendisinden sonra evladına kalmasını istiyordu. Sultan Mahmut, Mehmet Ali Paşa'nın istidâsını kabul etmedi. Yine harp başladı. İbrahim Paşa Nizip'te karşıladığı Osmanlı ordusunu yine mağlup ediyordu.

Bu mağlubiyetin haberi gelmezden evvel 1255'de(M.1839) Sultan Mahmut vefat etmiş idi. Sultan Mahmut azimkâr, ciddi bir padişah idi. Tarih kendisinin dalkavukların ağzına baktığı için vatana ve devlete muzır pek çok işler yaptığını söylemekle beraber Yeniçerileri kaldırmasını ve memleketin imarı için çok çalıştığını itiraf etmektedir. Divan yolunda ki türbe de meftundur. Akif Paşa, Pertev Paşa, Rauf Paşa gibi adamlar o zamanın ricâlindendirler.

Sualler

İkinci Sultan Mahmut sadareti kime verdi?

Alemdar ne yaptı?

Yeniçeriler ne yapıyorlardı?

Babıâli baskını nasıl oldu?

İhtilâlcılar ne düşünüyorlar idi?

Sultan Mahmut nihayet ne yaptı?

Derebeyleri hakkında ne yapılıyor idi?

Vahhabilerin hakkından kim geldi?

Tepedenli Ali Paşa ne oldu?

Mora ihtilâlı nereden çıktı?

Bunları kim himaye ediyor idi?

Mora ihtilâlını kim bastırdı?

Yeniçeriler ne yapılmak istediler?

Buna razı oldular mı?

Vaka'yı Hayriye neye denir?

Ruslar Türklerin ilerlemesine göz yumdular mı?

Navarin vakası nedir?

Rus Muhârebesi nasıl gitti?

Varna nasıl düştü?

Ruslar nereye indiler?

Edirne Muâhedesi nedir?

Bu muâhede ile Türkiye neleri kabul ediyor idi?

Cezayir'i kim işgal etti?

Mehmet Ali Paşa kim idi ve Mısır'a nasıl vali olmuş idi?

Mısır'da neler yapmış idi?

Mehmet Ali Paşa'nın muvaffakiyetleri İstanbul'da nasıl telakki olunuyor idi?

Sultan Mahmut, Mehmet Ali Paşa'yı ne yapmak istedi?

Mehmet Ali Paşa azli tanıdı mı?

İbrahim Paşa kimdir? Ne yaptı?

Sultan Mahmut kimler ile ittifak etti?

Bu muâhedeye ne derler?

Bunda kim telaş etti?

Mesele evvela nasıl kapandı?

İkinci muhârebe nasıl çıktı?

Nizip kavgası nedir?

Sultan Mahmut bu mağlubiyeti duydu mu?

Nasıl bir padişah idi? Kusurları nedir? Meziyetleri nedir?

Meşhur ricâli kimlerdir?

1.33. SULTAN ABDÜLMECİT ZAMANI

Henüz on altı on yedi yaşlarında bir çocuk iken babası yerine tahta geçti. Mısır meselesinin vaktiyle çıkmasına sebep olan Koca Hüsrev Paşa yine sadrazam olmuş ise de artık devlet ricali arasında Mustafa Reşit Paşa gibi adamlar yetişmiş idi.

O aralık Avrupa'da bulunan Reşit Paşa İngiltere ve diğer Avrupa devletleri ricalini elde etmiş, İstanbul'a avdet ile bütün Avrupa efkâr-ı umûmisini Türkler tarafına almak için Tanzimat-ı Hatt-ı Hümâyununu ıstâr ettirmiştir. İşte bu sayede yalnız Mısır valiliği evveliyat şartı ile Mehmet Ali Paşa ve hânedânı uhdesinde kalmak üzere Mısır meselesi bitirildi.

Devlet tarafından Tanzimat-ı Hayriye ilan edilerek kanun nazarında bütün ahâliye müsavât verilmiş eski usul idarenin tebbedül-i taht kararı alınmış idi. Filhakika bundan sonra çalışarak memleketin ümranı için bir şeyler yapıldı. Fakat Maârif-i ibtidaiye'nin neşri hala kimsenin hatırına gelmiyor, maârifin neşri için Dârulfünûn inşasına başlanıyor idi. 1264'te Macaristan'da ihtilâl çıkmış, Avusturya hükümeti Macarların hakkından gelemeyince Ruslardan yardım almış, Macarlar hükümet-i Osmaniye toprağına ilticaya mecbur kalmışlar idi. Rusya ve Avusturya hükümetleri mültecileri istediler. Fakat o zaman sadârette bulunan Reşit Paşa her şeyi gözüne alarak vermedi. Osmanlı mertliğini, Türk büyüklüğünü bütün Avrupa'ya tasdik ettirdi. Nihayet Avusturya hükümeti aff-ı umûmi ilan etti de Macarlar da memleketlerine avdet eylediler.

Yavaş yavaş Osmanlı Devleti kuvvetleniyor, ordular ve donanma icabında vatanı koruyacak bir hale geliyor idi. Devletin hasm-ı canı olan Rusya hükümeti bit tabi bunu iyi görmüyor. Hükümet-i Osmaniye kuvvetlenmeden onu ezmek hiç olmazsa birkaç parça yer daha kavramak için bir bahane arıyor idi. Kudüs-i Şerifte kiliseler meselesi buna bir sebep oldu. Rusya hükümeti kiliselerin tamiri Ortodokslara aittir diye dava ediyordu. Reşit Paşa, Rusya'nın meramının ne olduğunu anladı. İngiltere ve Fransa devletlerini Osmanlı Devleti tarafına celp eylediği gibi Avrupa efkâr-ı umûmisini de kazandı. Bütün devletler nezdinde harp mesuliyetinin Rusya'ya ait olduğunu tanıttı.

Harp başladı. Ruslar var kuvvetleri ile Silistre Kalesi'ni muhâsara ettiler. Müdafaasına memur olan Musa Paşa fedakârına mukavemet etti, hatta muhârebe de şehit oldu.

Yerine geçen Rafet Paşa'da Rusları defeâtle mağlup etti. Sinop'ta da Osmanlı donanması Ruslar tarafından alçakçasına yakıldı. Bunun üzerine İngiltere ile Fransa hükümetleri açıktan açığa Devlet-i Osmaniye ile ittifak ettiler ve donanmalarını Karadeniz'e geçirdiler. Ruslar Silistre'den eli boş dönmüşler idi. Eflak ve Boğdan arazisini Osmanlı Devleti ile akit ettikleri mukâbele mucibince Avusturyalılar işgal ettiler.

Müttefikler ordularını Varna'dan Kırım'a nakil ile Sivastopol Kalesi'ni sardılar. Gayet kanlı muhârebeler oldu. Ruslar anûdâne(inatlaşarak) dövüşüyorlar, müttefikler de kavga da birbirleri ile yarışıyorlardı. Sivastopol'u müdafaada Tutleben namında bir Rus zâbıtı pek büyük nam aldı. Nihayet 322 gün pek şiddetli muhâsaraya dayandıktan, müttefiklere pek çok telefat verdirdikten sonra Ruslar şehri bırakıp kaçtılar.

Zaten biraz evvel Rusya İmparatoru meşhur Birinci Nikola ölmüş, yerine ikinci oğlu Aleksandır gelmiş idi. İmparator Aleksandır ise sulh taraftarı idi. Bu sırada Odesa'nın karşısında ki Kılburun Kalesi de alınmış ise de Ruslar da Anadolu'da ilerliyorlardı. Erzurum Kalesi Rusların eline düştü. Ruslar en sonunda sulha razı oldular. Paris Muâhedesi akt edildi. 1272.(M.1855) Yine bu esna Sultan Abdülmecit bir Islahat Fermanı verdi. 1274'te(M.1857)Sadrazam Reşit Paşa altıncı sadâretinde

vefat eyledi. Merhum Osmanlı ricâlinin büyüklerindendir. Devletin en tehlikeli zamanlarında pek güzel hizmetler etmiş, Ali Paşa gibi Fuat Paşa gibi büyük büyük şakirtler yetiştirmiştir. Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları da Rusya'nın himayesi ile bu sırada birleşmişlerdir.

1276'da (M.1859)Cebel-i Lübnan meselesi çıktı. Bunda alttan alta Fransızların parmağı var idi. Fransız İmparatoru bulunan Üçüncü Napolyon Fransızların eskiden beri göze aldığı Suriye memleketini elde etmek için oradaki Hıristiyanları himaye ediyordu. Hıristiyanlar da Fransızlara güvenerek Müslümanlara sarkıntılık ediyorlardı. İşte bunun için arada kavga çıkmış, iş büyümüş pek çok kan dökülmüş idi.

Napolyon büyük bir gürültü kaldırdı. Kıtal her tarafa sirayet ediyordu. İşi bastırmaya Fuat Paşa memur oldu. Fuat Paşa çarçabuk bütün kıtal müsebbiplerini cezalandırdı. Fransa'nın bu müdahalesi o aralık kuvvetlenmiş olan Rusya'nın da hükümet-i Osmaniye işlerine karışmasına sebep oldu.

Filhakika vaktiyle Tanzimat'ın ilanından en ziyade Hıristiyanlar istifade etmiş idi. Memâlik-i Osmaniye'deki Rumlar, Ermeniler, Yahudiler uyanmışlar. Taraf taraf mektepler açmışlar idi.

Bu sırada o zamanlar Vidin ve Silistre vilayetleri namları ile anılan Bulgaristan'da Bulgarlar da yavaş yavaş mektepler açmaya başlamış idi. İlk Bulgar Mektebi Gabrova'da açılmış ve orada tahsil edip yetişenler bilâhare bütün Bulgaristan'a yayılarak muallimlik etmişlerdir.

Bulgaristan Sultan Muratd-ı Evvel zamanında istila edilmiş ve o tarihten itibaren Bulgaristan Osmanlı memleketlerinden olmuş idi. Hükümet-i Osmaniye zayıflamaya başladığı zaman Rumlar, Rum Patrikhanesi Bulgarları Rumlaştırmak fikrine düşmüş, Bulgar kiliselerine Rum papaları tayin ederek Rumca ayin dini icra ettirmiş, mekteplerinde de Rumca okutma okutturmaya başlamış idi.

Bulgarlar bundan memnun değildiler. Sultan Ahmed-i Sâlise'nin son zamanlarında Bulgaristan'da Pâisi namında bir keşiş yetişmiş, bir Bulgar tarihi yazmış bunu köy köy gezerek Bulgarlara okumuş. Onlara kendilerinin Bulgar olduklarını Rum olmadıklarını, Bulgarların da kendilerine mahsus tarihleri olduğunu, bir vakitler

Bulgar Krallığı olduğunu ve o Bulgar Krallarını Rumlar ile pek çok mücadeleler, muharebeler yaptığını anlatmış idi.

Pâisi'den sonra da bu tarih Bulgarlar arasında okunmuş, Bulgarlar arasında Rumlara, Rum papazlara karşı bir nefret uyanmış idi. İşte bunun için Bulgarlar evvela kilisece Rumlardan ayrılmaya çalıştılar İslavoyogof gibi Bulgar şairleri yazdıkları şiirlerle bu hususta Bulgarları ateşliyorlardı. Ruslar da bir taraftan Ortodokslara zulüm ediliyor diye, şikâyet ve müdahalede bulunmaya başladılar.

Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa Bulgaristan'ı, Manastır'ı, Selanik'i dolaşmaya ve bazı eşkıyayı asmaya mecbur olmuş idi. 1277 zilhiccesinde(M.1860) Sultan Abdülmecit kırk yaşlarında irtihal buyurdular. Pek nazik, pek terbiyeli bir padişah idiler. Kan dökmeyi hiç sevmezlerdi. Sultan-ı Selim Cami-i civarında ki türbe de meftundur.

Sualler

Sultan Abdülmecit tahta geçtiği zaman kim sadrazam oldu?

Reşit Paşa Avrupalıları nasıl elde etti?

Tanzimat-ı Hayriye ile ahâli'ye ne veriliyordu?

Maârifin neşrine başlandı mı?

Macaristan ihtilâlı nedir?

Macarlar nereye iltica ettiler?

Türkler mültecileri verdiler mi?

Türkiye Devleti kuvvetlendi mi?

Buna kim iyi bakmıyordu?

Türklere muhârebe açmak için ne vesile buldu?

Osmanlı Devleti buna karşı ne diyordu?

Ruslar neresini muhasara ettiler? Alabildiler mi?

Sinop'ta ne oldu?

Devlet-i Osmaniye ile kimler ittifak ettiler?

Müttefikler ordularını nereye nakil ettiler?

Hangi kaleyi muhasara ettiler?

Ruslar nasıl müdafaa ediyorlar idi?

Sivastopol Müdafiinin adı nedir?

Kaç gün dayandı?

Birinci Nikola öldükten sonra yerine kim geçti?

Yeni imparator ne taraftarı idi?

Ruslar nerede ilerliyorlardı?

Nihayet hangi muahede akit olundu?

Islahat Fermanı ne vakit verildi?

Reşit Paşa ne vakit vefat etti?

Nasıl adam idi?

Eflak Boğdan Voyvodalıkları ne yaptı?

Cebel-i Lübnan meselesi ne vakit çıktı?

Bunda kimin parmağı vardı?

Fuat Paşa meselesi nasıl kapandı?

Türkiye'de ki ecnebi unsurları ne yapıyorlardı?

Bulgarlar ne yapmaya başladılar?

Bulgaristan Türk idaresinde iken Rum Patrikhanesi Bulgarları ne yapmaya çalışıyordu?

Pâisi kimdir?

Ne yapmış idi?

Hangi Bulgarlar ayrı bir Bulgar kilisesi için çalıştılar?

Ruslar kimleri himaye ediyorlardı?

Sultan Abdülmecit ne vakit vefat etti?

Nasıl bir padişah idi?

1.34. SULTAN ABDÜLAZİZ'İN ZAMANI

Sultan Abdülmecit'in yerine küçük biraderi Sultan Abdülaziz geçti. Kuvvetli, şahlevent bir şehzâde olduğu için halk kendisini pek severdi. Bu sırada da Hersek'te ihtilâl çıkmış, iş büyümüş idi. Hersek ihtilâlının başı Rusya idi. Çünkü Rusya'da Panslavist namı ile bir cemaat teşkil edilmiş. Bütün Slavları Rusların, Rusya'nın idaresi altında birleştirmek, bu cemaate mefkûre olarak kabul olunmuş idi. Rusya sefirlerinin, Rusya hükümetinin himayesi altında olan bu cemaatin memurları her yerde geziyor, Bulgarları, Sırpları, Hırvatları ittihada kendi maksatlarını amale teşvik ediyorlardı.

Devlet, Hersek ihtilâlını bastırmaya çalışırken işe Karadağlılar karıştılar. Bunun için buraya da asker gönderilip terbiye edildiler. Hersek ihtilâlı, Karadağ isyanı bastırıldı. Fakat Panslavistler yine çalışıyor, o fikir sönmüyordu. 1279 senesinde(M.1872) Varna-Rusçuk Şimendifer hattı inşa edilmeye başlanmıştır.

Vidin, Silistre ve Niş vilayetleri birleştirilerek Tuna vilayeti namıyla bir vilayet teşkil edildi. Valiliğine Rusçuklu meşhur Mithat Paşa tayin olundu. Paşa üç buçuk sene zarfında bu vilayette pek çok ıslahat yapmış, ezcümle Şose Yolları o zaman yapıldığı gibi Menâfi Sandığı namı ile şimdiki Ziraat Bankasının da temeli o zaman atılmış, Islahhane namıyla bir Dâru'l-Eytam açılmış, Rusçuk yanında ki Numûne Çiftliği tesis edilmiştir.

Meşhur İgnatiyef İstanbul'a sefir teyin edilmesi de bu zamandadır. 1283'de(M.1866) ilk Bulgar ihtilâlcıları Stefan, Karaca ve Hacıdimitri nâm ve voyvodalıkların riyaseti altında ve Panslavist cemaatının himayesi ile Ziştovi'de Tuna'yı geçmişler ve önlerine gelen Müslümanları öldürerek Tırnova'ya doğru inmişler ise de Mithat Paşa serian bunların üzerine yürüyerek mahvetti.

Bu sırada da Romanya'da da prense karşı isyan çıktı. İhtilâl büyüdü. Nihayet Romanya prensi istifaya mecbur oldu. Yerine Prusya handan hükümdarıyesinden Prens Şarl intihap olundu.

1284'te(M.1867) Girit ihtilâlı çıktı. Devlet bununla da hayli uğraştı. Fransızlar ile Ruslar Yunanları himaye ediyor idi. Nihayet Girit Adası ahâlisine de bazı imtiyazlar verilerek kavga yatıştırıldı ve yine bu esna meşhur Türk ediplerinden Ziya Paşa ile Namık Kemal Bey Avrupa'ya kaçtılar. Hükümet-i Osmaniye'nin de meşrutiyeti kabul etmesini istiyorlar idi. Avrupa'da gazeteler çıkardılar. Bu gazeteleri okuyanlardan birçok aklı eren adamlar Ziya Paşa ve Namık Kemal Bey ve arkadaşlarına taraftar oluyorlar, meşrutiyet istiyorlar idi.

Kezalik Sultan Abdülaziz, 1284'te (M.1864) Avrupa'ya seyahat etti. Avrupa hükümdarları ile görüştü. Avrupa payitahtlarını onlarda ki intizam ve terakkiyi gördü. Bu seyahatte pek çok paralar sarf ederek Rusçuk-Varna tarikiyle İstanbul'a döndü. Reşit Paşa'nın yetiştirmeleri olan Ali ve Fuat Paşalar sağ oldukça memleketin idaresi oldukça yolunda gitse de onların vefatından sonra memleket idare olunamadı.

Filhakika Sultan Abdülaziz asker ve donanmaya iyi bakıyor idi. Lakin olmayacak yerler de pek çok paralar sarf ve harç ediyor adeta devleti borca batırıyor idi. O esnada Rusya'nın İstanbul sefiri olan İgnatiyef ise Sultan Abdülaziz'e çatmış, sarayda pek büyük bir nüfus kazanmış istediğini yaptırmaya başlamış. Bundan Bulgarlar da istifade ederek Bulgaristan'da pek kuvvetli teşkilat yapmışlar idi.

O zamanlar Tuna Vilayetinde Türklerin yalnız Rüştiye mektepleri olduğu halde Bulgarlar iptidaiyelerini rüştiyelerini yoluna koyduktan sonra Gabrova'da bir de Îdâd-i Mektebi açmışlar idi.

Bükreş'te çıkarılan Bulgarca ihtilâl gazeteleri mükemmel teşkilat sayesinde pek kolay her tarafa dağılıyor, Bulgarlar, Bulgar efkâr-ı umûmisi ihtilâla hazırlanıyor idi.

Ahâli-i İslâmiye ise cahil kalmış âlemin ahvalinden bîhaber idi. Bulgarlar seviye-i ilmiyece yükselince ticaret ve sanayide de ileri gittiler. 1287'de(M.1870) Fransa ile Prusya arasında muhârebe oldu. Muhârebeyi Prusyalılar kazandılar. Hatta Fransa'nın payitahtı olan Paris Şehrini muhâsara ettikleri gibi Fransa İmparatoru olan meşhur Üçüncü Napolyon'u da esir ettiler.

Fransa'nın mağlubiyeti Rusya'nın ekmeğine yağ sürüyordu. Bu sırada İngiltere'de Gladiston namında Müslüman düşmanı biri başvekil olmuş idi. Bunun için Ruslar cesaret aldılar. Paris Muâhedesini bitirdiler. Oradaki taahhütlerini unuttular ve Karadeniz'de donanma yapmaya başladılar. Sultan Abdülaziz ise istediğine aklına geleni yapan bir padişah olmuş idi. Dilediğini sever, dilediğini sorar idi. Ali Paşa'nın vefatından sonra İgnatiyef'in tesir ve nüfusu ile Bulgar Kilise'si Rum Kilisesi'nden ayrıldı. Bulgarlar bergüzâr halk tesis etmişler ve senelerden beri istediklerine nail olmuşlar idi. Sene 1292.(M.1885)

Abdülaziz bundan sonra sık sık sadrâzam değiştirmiş, sadarete geçenler de ne yapacaklarını şaşırmıştır. 1292de(M.1885) yine Hersek ihtilâlı çıktı. Devlet bu ihtilâlı bastırmaya uğraşırken Sırbistan ve Karadağlılar da Rusların panslavistlerin teşvik ve himayeleri ile isyan emareleri göstermeye başladılar.

Tuna vilayetinde de Bulgarlar ihtilâl çıkarmışlar, bir taraftan da Türkler Hıristiyanları kesiyor diye feryat çıkarıyorlar, Avrupa gazetelerinde bastırıyorlar idi. Avrupa efkâr-ı umûmiyesi Türklerin aleyhine döndü. Bundan müteessir olarak İstanbul'da efkâr-ı umûmiye de galeyân hâsıl oldu.

Sultan Abdülaziz o zaman Rus politikasının en birinci merci olan Mahmud Nedim Paşa'yı azl ile Reşit Paşa'yı sadarete getirdi. Mithat ve Hüseyin Avni Paşalar da kabine de idiler. Sultan Abdülaziz'in hâl'in lazım olduğu bunlarca anlaşılmış idi. Bunun için şeyhülislamdan fetva alınarak 1293 senesi(M.1886) padişah hâl olundu. Abdülaziz buna dayanamadı, üç gün sonra intihar etti. Pederi türbesinde meftundur.

Ali ve Fuat Paşalar ile yine Reşit Paşa yetiştirmelerinden Cevdet Paşa, Ziya Paşa, Namık Kemal Bey, Mithat Paşa ve Hüseyin Avni Paşa bu zamanın meşhur ricâlindendirler.

Sualler

Sultan Abdülmecit'in yerine kim geçti?

Hersek ihtilâlının başı nerede idi?

Panslavist cemaati nedir?

Karadağlılar ne oldular?

Varna-Rusçuk Şimendifer Hattı ne vakit yapılmaya başlandı?

Tuna vilayeti hangi vilayetlerden teşkil olundu?

İlk valisi kim oldu? Ve ne yaptı?

İgnatiyef kimdir?

İlk Bulgar ihtilâlcıları ne vakit ve nereden Bulgaristan'a geçtiler?

Romanya'da ne oldu?

Girit ihtilâlı ne vakit çıktı? Ve nasıl bastırıldı?

Ziya Paşa ile Namık Kemal Bey nereye kaçtılar?

Ne istiyorlar ve ne yapıyorlar idi?

Sultan Abdülaziz 1284 de (M.1867) nereye gitti?

Ne tarikiyle döndü?

Ali ve Fuat Paşalar kimlerdir?

Sultan Abdülaziz neye ehemmiyet veriyor idi?

Müsrif mi idi?

İgnatiyef ne yapıyor idi?

Bulgarlar ne yapıyorlar idi?

Bulgaristan'da ki Müslümanlar ne haldeydiler?

1287'de ne oldu?(M.1880)

Fransa'nın mağlubiyetinden kimler istifade etti?

İngiltere'de iş başına kim geldi?

Ali Paşa'nın vefatından sonra ne oldu?

Bulgarlar İstanbul'da ne tesis ettiler?

1292'de(M.1885) Hersek de ne çıktı?

Tuna vilayetinde ne oldu?

Avrupa gazetelerinde neler basılıyor idi?

Abdülaziz kimi azl ve kimi sadrazam yaptı?

Abdülaziz'i ne yaptılar?

Bundan sonra Abdülaziz ne yaptı?

1.35. BEŞİNCİ SULTAN MURAT'IN ZAMANI

Sultan Abdülaziz'in yerine Sultan Abdülmecit'in oğlu beşinci Sultan Murat geçti. Fakat sultan Abdülaziz'in intiharı, Çerkez Hasan namında biri tarafından Hüseyin Avni Paşa ile vükelâdan bazılarının katıl olunması Sultan Murad-ı Hamsenin zihnine dokundu. Dimağ hastalığına tutuldu.

Hersek İhtilâlı devam ettiği gibi, Sırplarla Karadağlılarda resmen harp başladı. Osmanlı askeri her tarafta muvaffak oluyor, düşmanın hakkından geliyor idi.

Fakat Sultan Murad-ı Hamsenin hastalığı herkesçe merak'a mucip olduğundan vükelâ 93 gün sonra onu hâl ile kardeşi Sultan Abdülmecid-i Sâni'yi tahta geçirmeye mecbur oldular.

Beşinci Sultan Murat bilâhare daha çok yaşamıştır.

Sualler

Sultan Abdülaziz'in yerine tahta kimi geçirdiler?

Sultan Murad-ı Hamsenin zihnen hasta olmasına ne sebep oldu?

Hersek ihtilâlı ne oldu?

Kimlerle resmen harp başladı?

Osmanlı askeri muvaffak oluyor mu idi?

Sultan Murat'ı niçin hâl ettiler?

Beşinci Sultan Murat çok yaşadı mı?

1.36. SULTAN ABDÜLHAMİT'İN ZAMANI

Biraderi Sultan Murat'ın yerine tahta geçirilmezden evvel, Sultan Abdülhamit millete Kanun-i Esasi vereceğini Reşit ve Mithat Paşalara vaat etmiş idi. Filhakika padişah olduğu gibi Kanun-i Esasi'yi ilan etti. Mebus intihapları oldu ve ilk Meclis-i Mebussan açıldı.

Ruslar ise Hükümet-i Osmaniye'nin kuvvetlenmesini, yenilenmesini hiçbir vakit çekemezler, zaten senelerden beri Hükümet-i Osmaniye aleyhine hazırladıkları ihtilâl çıkmış, fırsat zamanı gelmiş olduğundan verilen Kanun-i Esasi'ye inanmadılar. Osmanlı memleketindeki Hıristiyanlar için büyük imtiyazlar istediler. Tabi verilmedi.

Sırp, Karadağ gürültülerinin henüz bittiği sırada Rusya hükümeti de ilân-ı harp etti. Romanya'yı ittifakına alarak Ziştovi'den Tuna'yı geçtiler, Balkanlara indiler.

Vidin'den Osman Paşa Rusları yandan vurmak üzere Plevne'ye indi. Şumnu'dende ordular hareket ederek Rusçuk'tan Balkana kadar bir hat tuttular. Fakat kumandanlar arasında birlik olmadığı gibi Sultan Abdülhamid'de sarayda kumandanlara emirler vererek şaşırtıyordu.

Harp içinde Sultan Abdülhamit fırsattan istifade etti. Sözde muvakkaten Meclis-i Mebussanı kapattı. Kanun-i Esasi'yi de durdurdu. Ve Mithat Paşayı hudut haricine attı.

Osman Paşa, Plevne'de Ruslara karşı pek güzel müdafaa etti. Büyük büyük hücumlarını püskürttü. Otuz bin kişilik Türk ordusu ile Rusların yüz binlerle ordusunu birkaç defa münhezim ve perişan etti. Süleyman Paşada Balkan'da Rusları hırpalıyordu. Anadolu hududunda ise Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Ruslara ibtidaları(ilk başta) büyük zayiat verdirdi.

Fakat Ruslar arkadan muttasıl imdat alıyorlar, taze kuvvetlerle boşluklarını dolduruyorlar idi. Türkler ise bitkin bir halde oldukları gibi ahâliye de vaktiyle vatan ve millet gayretini telkin olunmadığı için eli ayağı tutanlar, düşmana karşı gidecekleri, memleketlerini, yurtlarını kurtarmak için canlarını feda edecekleri yerde herkes nefis gayesine düşmüş idi.

Nihayet Plevne açlık yüzünden düştü. Osman Paşa ve ordusu esir oldu. Kumandanlar arasında ki düşmanlıklar devam ediyor. İstanbul ise her işe burnunu sokuyordu. Rus Orduları, Balkanları aştı Edirne'ye girdi. Anadolu'da da Ruslar ilerliyordu.

Sultan Abdülhamit, sulh istemeye mecbur oldu. Ruslar mütarekeyi kabul ile beraber Ayastefanos'a kadar indiler. Tuna Vilayet'inin Müslüman ahâlisine bir şey olmuş idi. Tuna, Plevne, İvraça, Vidin, Sofya, Filibe, Eskizara ve kısmen Burgaz Sancaklarında yaşayan Müslümanlar hicret etmişler, pek çoğu ya yollarda ölmüşler yahut Bulgar ihtilâlcıları tarafından yollarda öldürülmüşlerdi.

Ruslar Ayastefanos Muâhedesini Sultan Abdülhamit'e imza ettirdiler. Bu muâhede mucibince büyük Bulgaristan teşkil ediyor. Adalar Denizinde Kavala İskelesi de mahreç veriliyor, Osmanlı Avrupası ikiye ayrılıyordu. Bunun üzerine

İngiltere siyaseti değişti. Gladiston ve taraftarları düştüler. Yeni gelen İngiltere hükümeti Ruslara(ilân-ı harp ile korkutarak) bu muâhedeyi bitirtti. Berlin'de yeni bir muâhede yapıldı.

Berlin Muâhedesi mucibince Bulgaristan, yalnız Şimâl-i Bulgaristan'dan ibaret bir prenslik oluyor. Çünkü Bulgaristan, Türkiye yahut Şark-ı Rumeli Eyâleti namıyla imtiyazlı bir eyâlet kalıyor idi. Niş Sancağı Sırplara verildi. Karadağ'a Yunan'a bazı yerler bırakıldı. Ruslar Basarabya kıtasını kendilerine alıp Dobriçi'yi Romanya'ya verdiler. Kars, Ardahan, Batum sancaklarını ve külliyetli tazminat aldılar. Yine bu muâhede mucibince, Avusturya ve Macaristan' da Bosna Hersek'i yakalamış, İngiltere Kıbrıs'ı almış idi.

Berlin Muâhedesinde Avrupalılar, Hükümet-i Osmaniye işlerine müdahale için yeni maddeler koydular. Bu muâhede'den sonra Sultan Abdülhamit, Kanun-i Esasi'yi tutmadı. Bir daha Meclis-i Mebussanı açmadı. Her şeyi saraydan idare etmeye başladı, Milleti uyuttu.

Fransızlar Tunus'u, İngilizler Mısır'ı birer bahane ile işgal ve istila ettiler. O bunlara ses çıkarmadı. Rumeli şark eyâleti Bulgaristan'la birleşti, bunu da yamuk ipliği ile bağladı. Otuz üç sene böyle geçti.

Arada Girit Adasında yine karışıklık çıktı, bu karışıklığın başı Yunanistan'da idi. Yunanlar ile muhârebe oldu. Osmanlılar Yunanları fena halde bozdular. Sene 1314(M.1896)

Fakat Avrupalılar araya girerek muharebeyi durdurdular. Girit'e de Osmanlı bayrağı altında istiklâl verildi. Abdülhamit gittikçe istibdadını artırıyordu. Memâlik-i Osmaniye'deki Hıristiyanlar ise Avrupalıların himayeleri altında ve kendi teşkilatları sayesinde ilerliyorlar ve Hükümet-i Osmaniye'den ayrılmak, ayrı bir hükümete sahip olmak fikrini besliyorlardı.

Ermeniler birkaç defa ihtilâl çıkardıkları gibi Makedonya'daki ahâli'de isyan edip duruyordu. Devletin batmakta olduğunu gören bazı himmetli gençler Avrupa'ya kaçtılar. Orada gazeteler çıkararak millet hakkından haberdar ettiler. İngiltere ile Rusya hükümetleri anlaşmış, Almanya siyasetine mütemayil olan Hükümet-i

Osmaniye arazisini taksime karar vermişlerdi. Bunun üzerine Rumeli'den millet ayağa kalktı. Sultan Abdülhamit'i Meclis-i Mebussanı açmaya icbar ettiler. Sene 1324(M.1906)

Kanun-i Esasi'nin tekrar mevki-i tatbike vaaz'ı, hürriyet verilmesi, Meclis-i Mebussan'ın açılması Türkiye'de pek büyük sevinçe uzun şenliklere mucip oldu. Memâlik-i Osmaniye baştanbaşa aylarca mesrûrât içinde çalkandı.

Lakin Meclis-i Mebussan daha açılmadan Avusturya ve Macaristan hükümeti Bosna Hersek'i resmen kendi ülkesine ilhâk ettiği gibi Bulgaristan'da istiklâli ilan ile Rumeli Şarkı'yı resmen Bulgaristan'a ilhâk eyledi.

Bunlar da devletlerin araya girmesiyle tanındı. Avusturya'dan Bulgaristan'dan bir miktar para alındı.

Meclis-i Mebussan'da iki büyük fırka teşkil etmiş idi. İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf. Bunlar şahsi hırslarını menâfi-i milliye'den daha yüksek tutuyorlar birbirleriyle mücadelede bulunuyorlardı. Bunların ihtiraslarından istifade etmek isteyen Abdülhamit, cahil askerleri ile el altından teşvik ile 31 Mart sene 1325(M.1907) fitnesi çıkarttı. İstanbul da iyice gürültüler oldu. Fakat Rumeli'de ayaklanan millet, Hareket Ordusunu silahlayarak İstanbul üzerine yürüdü. Hareket Ordusu 14 Nisan sene 1325 de İstanbul'a girerek Meclis-i Mebussan kararı ile sultan Abdülhamit'i hâl ve Sultan Mehmet Reşad'ı Osmanlı tahtına iclâs eyledi.

Sualler

Sultan Abdülhamit tahta geçtiği gibi ne yaptı?

Ruslar Kanun-ı Esasi'ye inandılar mı? Ne istediler?

Bunun üzerine Ruslar ne yaptılar?

Osman Paşa neresini tuttu?

Şumnu ordusu ne yaptı?

Kumandanlar arasında birlik var mı idi?

Abdülhamit ne yapıyordu?

Meclis-i Mebussan ne oldu?

Osman Paşa'nın Plevne müdâfaası nice oldu?

Anadolu hududunda ne oldu?

Millette lazım olan duygu var mı idi?

Plevne nasıl düştü?

Rus orduları nereye girdi?

Tuna vilayetinin ahalisi ne olmuş idi?

Hangi muâhede akt olundu?

Ayestafanos Muâhedesi mucibince nasıl bir Bulgaristan teşkil ediyor idi?

İngiltere siyaseti ne oldu?

Ruslar ne yaptılar?

Hangi muâhede akıt olundu?

Berlin Muâhedesi mucibince Türkiye'den nereler kimlere veriliyor idi?

Berlin Muâhedesine Türkiye işlerine karışmak için maddeler kondu mu?

Kanun-i Esasi ve Meclis-i Mebussan ne oldular?

Fransızlar, İngilizler ne yaptılar?

Rumeli Şarkı'nın Bulgaristan ile ittihadını Sultan Abdülhamit nasıl karşıladı?

Yunan Muhârebesinin sebebi nedir?

Muhârebe nasıl gitti?

Muhârebeyi kim durdurdu?

Girit’e ne verildi?

Abdülhamit memleketi bilâhare nasıl idare etti?

Hıristiyanlar ne yapıyorlardı?

Ermeniler ne yaptılar?

Makedonya ne halde idi?

Avrupa’ya kimler kaçtı?

İngiltere ile Rusya hangi hususta anlaşmış idi? Niçin?

Rumeli’de ne oldu?

Abdülhamit neye mecbur oldu?

Kanun-i Esasi’nin mevk-i tatbike konulması hürriyet verilmesi ne gibi tesirlere mucip oldu?

Avusturya ve Macaristan ne yaptı?

Bulgaristan ne yaptı?

Bu meseleler nasıl hallolundu?

Meclis-i Mebussan’da ne oluyor idi?

Bu ihtirazlardan kim istifade etmek istedi?

Hangi fitne çıktı?

Rumeli’de ne oldu?

Sultan Abdülhamit ne vakit ve nasıl taht’tan indirildi?

1.37. SON VUKUÂT

Sultan Mehmet Reşat'ın tahta geçmesi ile işler yine düzelmedi. Türkiye'deki muhalif unsurlar, alttan alta kendi istiklalleri, kendi menfaatleri için çalışıyorlar, Avrupa devletleri de bunları alttan alta körüklüyor idi.

1327 senesi(M.1909) Eylül'ü evasıtında İtalya hükümeti (silinmiş) Trablusgarp'a tecavüz etti. İtalya ile harp başladı. Türk zabıtlarının ve Trablusgarp ahalisinin fedakârlıkları sayesinde İtalyanlar sahilden ilerleyemiyorlar idi. Adalar Denizindeki adalardan bir kaçını gelip İtalyanlar harben zapt ettiler. Elde donanma olmadığı için bir şey yapılamadı.

Bu harp bitmeden Rusya'nın teşviki ile Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan birleşerek Türkiye'ye harp açtılar. Avrupa'daki Türk memleketlerini istiyor, güya Hıristiyanları himâye ediyorlar idi. Türkler, aradaki tefrika, başta olanların ihtirasları yüzünden muhârebeyi kayıp ettiler. Müttefiklerin askerleri bir milyona yakın Türk'ü doğradılar. Yakılan hamamların söndürülen ocakların sayısı yok idi. İşgodra, Yanya, Edirne Kaleleri iyice dayandılar. Nihayet sükût ettiler.

Nâçar Türkiye hükümeti Enez-Midye hattı hududunun haricindeki bütün Türkiye memleketini müttefiklere bırakarak sulh yaptı. Fakat henüz muâhedeler tasdik olunmadan Bulgaristan ile müttefikler arasında münazaa çıktı. Aldıkları yerleri bölüşemiyorlardı. Münazaa muhârebeye müncer oldu.

İşe Romanya hükümeti de karıştı. O da Dobruca'dan arazi istiyor idi. Romanya orduları Tuna'yı geçerek Orhaniye ve Plevne'ye indikleri gibi Dobruca fırkası da Varna'ya kadar geldi. Nâçar Bulgaristan istediği yerlerden vazgeçti. Dobruçya'yı Romanya'ya verdi.

İşte bu vakıâdan istifade ederek Türklerde Edirne'yi istirdat ettiler. Bulgaristan bunu kabul ederek sulh yapmaya mecbur oldu. Balkan harbinden sonra Türkiye dâhili yaralarını sarmaya başladı. Birçok ıslahat yapmakta idi ki harp-ı umûmi çıktı.

Türkiye Hükümeti, Almanların teşviki ile ve mevk-i iktidarı olan İttihat ve Terakki ruesâsının iltizamı ile evvela bitaraflığı ilan etmiş iken muâheran Almanya ve Avusturya Devletlerinin tarafını tuttu.

İtilaf Devletleri ile harp başladı. İngiltere, Fransa, donanmaları Çanakkale Boğazı'na saldırdılar. Türk orduları, Gelibolu yarım adasında kahramanca çarpışarak İngiltere ve Fransızlara boğazı kapattılar. Süveyş Kanalında Türkler tarafından taarruz hazırlandığı gibi Rus hududunda da evvela muvaffakiyetli hareketler yapılmış idi.

Lakin İngiltere Irak'a tasallut etmişler oraya da bir cephe açılması lazım gelmiş idi. Bundan başka bilâhare İttifak Devletlerine komşu olan Bulgaristan ile birleşince Romanya, Selanik, Galiçya cephelerine de ordular gönderildi.

Bittabi bu kadar vâsi cephelere taksim olunan orduları iaşe ve idare etmek güç olduğu gibi kâfi miktarda askerde yok idi. Hâlbuki İtilaf Devletleri memleket içinde ki ecnebi unsuru hükümet aleyhine körükledikleri gibi Araplarla Türklerin arasına da nifak sokmuşlar. Araplara güzel güzel vaatlerde bulunarak Türklerin başına yer yer gürültüler çıkartmışlardır. Bunların neticesi olarak memlekete zayıf geldi. Suiistimaller, menafi şahsiye hırsları da bu zayıfı artırdı.

Bu arada Mehmet Reşat irtihal ederek yerine kardeşi Vahdettin Sultan Mehmed-i Sâdis unvanıyla tahta geçti.

Nihayet İngilizler Irak'ta Bağdad'ı, Suriye'de Kudüs-i Şerif'i aldılar. Selanik Cephesi de bozuldu. Bulgaristan, Avusturya ve Macaristan ve Almanya hükümetleri mütâreke istediklerinden Türkler de mütâreke talebine mecbur oldular.

İtilaf donanması İstanbul'a girdi. Sulh müzâkereleri başladı. Almanya'ya, Avusturya'ya, Macaristan'a, Bulgaristan'a pek ağır muâhedeler imza ettiren Avrupa İtilaf Devletleri, Türkiye'yi mahvetmek arzusu ile gayet gaddarâne olan Sevr Muâhedesini imza ettirmek istediler.

Vahdettin ile vükelâsı bu muâhedeyi kabul ettiler. Fakat millet kabul etmedi. Trablusgarp, Balkan ve Çanakkale harplerinde iktidar ve himmetini millete tanıtan Mustafa Kemal Paşa Anadolu'ya geçerek birkaç fedakâr arkadaşı ile milletin başına geçtiler.

İtilaf Devletleri, Yunanistan'a İzmir Vilayetini bahşetmişler idi. Yunanlar İzmir'i işgal ve nice beylerle Müslüman'ı doğradılar. Türkler bu zulümlere karşı

birleştiler. Millet Meclisi azası Sivas'ta ve bilâhare Ankara'da toplanarak düşmanla mücadeleye başladılar. Hiç yoktan ordular meydana getirdiler.

Halife postunda ve padişah tahtında oturan Vahdettin, hükümeti, Anadolu'da gösterilen bu gayreti isyan telakki etti. Hatta onlara karşı asker sevkine kalktılar. Kardeşi kardeşe öldürtmek istiyorlar. Vatan ve din düşmanları ile birleşiyorlar, hatta Türk ve Müslüman katili Yunan ordularına hilâfet ordusu diyorlar idi. Fakat bir şey yapamadıkları gibi Anadolu'da ki Türk kahramanları 1338 senesi(M.1919) Ağustos'unun nihayetinde taarruza geçerek Sakarya boyuna kadar ilerlemiş olan Yunanların kuvvetli ordularını on on iki gün içinde denize döktüler. Vahdettin tacı tahtı bırakıp İngiliz gemisi ile İstanbul'dan kaçtı. Büyük Millet Meclisi ise resmen padişah'lığı kaldırdı. Ve Abdülmecit bin Abdülaziz'i halife intihap etti.

Türklerin hamaseti Avrupalıları ürküttü. Mudanya Mütârekesini imza etmeye, Yunanlıları Meriç'in sol tarafındaki Trakya'yı boşaltmaya mecbur ettiler. Bilâhare Lozan'da sulh konferansı içtima etti. Uzun uzadıya münakaşalardan sonra sulh yapıldı. Türk Memleketleri, Türklere bırakılıyor, İstanbul tahliye ediliyor, asırlardan beri Avrupalıların almış oldukları imtiyazlar raf'a olunuyor idi. Hâsıl-ı kelam şimdiye kadar Türklerin terakkisine mani olan bütün zincirler Lozan'da kırıldı.

Lozan Muâhedesinden sonra 1339(M.1920) Teşrînisani ibtidasında Türkiye hükümeti için cumhuriyet şekli kabul olunarak Gazi Mustafa Kemal Paşa Reis-i Cumhur intihap olunduğu gibi 1340 senesi(M.1921) ibtidasında da Millet Meclisi Makam'ı Hilafeti resmen lağıv ederek Âl-i Osman hanedân'ını Türkiye toprağından çıkardı.

Türk'ün bu son zamanlarında gösterdiği hamaset ve metanet büyük istidâdiyenin en birinci şahididir. Türklerin bugünkü sây'i ve gayretinde devam edecek olursa yakın bir âtîde şanlı mevkilere namzettir.

Sualler

Sultan Mehmet Reşat'ın tahta çıkması ile işler düzeldi mi?

Muhtelif unsurlar neye çalışıyorlardı?

İtalya nereye tecavüz etti?

Trablus nasıl müdafaa edildi?

İtalya nerelerini zapt etti? Ve niçin?

Türkiye'ye kimler ilân-ı harp ettiler?

Ne istiyorlardı?

Muhârebeyi kim kayıp etti?

Hangi kaleler dayandılar?

Ne türlü sulh yapıldı?

Müttefikler uyuşabildi mi?

Türkiye bundan istifade etti mi?

Ve neresini aldı?

Balkan Harbinden sonra Türkiye neye başladı?

Harb-ı umûmiyede Türkiye ne yaptı?

Bilâhare hangi tarafı tuttu?

İngilizler ve Fransızlar nereye saldırdılar? Alabildiler mi?

Başka hangi cepheler var idi?

Bu kadar çok cepheler idare olunabildi mi?

İtilaf Devletleri ne vasıta ile Türkleri zayıf düşürdüler?

Mehmet Reşat'tan sonra tahta kim geçti?

Nihayet Türkler ne istemeye mecbur oldular?

İtilaf Devletleri Türklere nasıl bir muâhede-i sulhiye imza ettirmek istediler?

Bunu kim kabul etmedi?

Anadolu'da milli harekete kim baş oldu?

Millet Meclisi nerede toplandı?

Yunanlara neresini vermişlerdi?

Yunanlar bilahare ne oldular?

Vahdettin ne yaptı?

Padişahlık ne oldu?

Kimi halife intihap ettiler?

Mudanya Mütârekesi mucibince Avrupalılar ne yaptılar?

Lozan Sulhu nedir?

Hükümet ne şekil kabul edildi?

Kim Reis-i Cumhur oldu?

Hilâfet ne oldu?

SONUÇ

Biz bu eserde Osmanlı Devleti'nin bütün padişahları'nın hayatlarını kısa ve öz bir şekilde görmüş olduk. Osman Nuri, tarih anlatım biçimlerinden öğretici tarih anlatımını kullanmıştır. Kendisi Bulgaristan'ın Şumnu şehrinde doğup büyümüş ve öğretmenlik yaptığı dönemde rüştiye mekteplerinde okutulmak üzere kendisinden bu eseri yazması istenilmiştir. Osman Nuri, ecdâd'ın muhtelif olaylarına göre bir tarih kitabı yazma düşüncesinde olsada kendisinden bu kitabı isteyen kurul silsile halinde bir tarih kitabı yazmasını arzu etmişlerdir. Eğer zamanı olsaydı dilediği gibi bir tarih kitabı yazacağını beyan etmiştir. Nitekim böyle bir imkânı olmamıştır.

Osman Nuri, sadece *Ecdâd Tarihi* kitabının yazarı değildir. Gördüğümüz gibi birçok makalesi, köşe yazıları ve eserleri mevcuttur. Bu eserlerin büyük çoğunluğunu Türkiye'ye iltica ettikten sonra kaleme almıştır. Bu eserlerine *Edirne Tarihi*, *Tuna Boyu Tarihi, Atalar Sözleri, Pedagoji,* eserleri örnektir. Kendisi çok çalışkan bir insandır. Hakkında görüş bildiren insanların hemen hemen hepsinin Osman Nuri'nin bu özelliğine vurgu yaptığını görmekteyiz.

Öğrencilerine anlattığı tarihin bizzat kendilerinin, babalarının ve dedelerinin tarihi olduğuna vurgu yaparak devamında bu silsile içerisinde ecdâd'ın hatasının da muvaffakiyeti'nin de olabileceği gerçeğine değinerek öğrencilerini uyarmıştır. "Ecdâd'ın her ne zaman ki devlet ve ümmet adına değil kendi şahsi düşünceleri için yaşamaya başladılar o vakit devlet ve ümmet sıkıntıya düşmüştür." sözleri ile devlet için fedakârlık kavramını zihinlere kazımıştır.

Osman Nuri, öğrencilerine "Okuduğun, gördüğün her vâkıâda zihninde bir niçin suâli doğsun. Bu suâlin cevabı, seni saatlerce, günlerce yorsun. Bil ki bu niçinler sana hayatta yol açacak, seni şerefli işlere itecek, kötülüklerden, kötü işlerden koruyacaktır. Sözleri ile *Ecdâd Tarihi*'nin formatından bahsetmiştir. Peremeci,

Padişahları sırasıyla anlatmış ve hatalarını da sevaplarını da çekinmeden kaleme alabilmiştir. Öğretici bir dilin yanında duygusal bir tavırda takınmıştır.

Osman Nuri, böyle bir eser ortaya koyarak bize bundan yaklaşık bir asır önce insanlarımızın nasıl bir tarih öğretimi ve öğrenimi yaptıklarını göstermiştir. Osman Nuri, bu kitabı bilgi yığınından öte öğrencilerine kendi babalarının hayatlarını öğretiyormuş havasında sunmuştur. Bazı bölümlerde duygusal hava katmıştır. Eleştiride yapmış ve övgüyle bahsettiği olaylarda olmuştur. *Ecdâd Tarihi*, genel olarak bu şekilde aktarılmıştır.

KAYNAKÇA

ACAR, Özlem, **Nihat Sami Banarlı'nın Dil, Edebiyat ve Sanat Hakkındaki Görüşleri**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2008.

AKSAN, Vırgınıa H,**Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri**, Gül Çağalı Güven(çev), Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

AKSOY, Hasan, **"Mustafa Efendi, Ebezâde" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.31, İstanbul, 2006.

AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlı Tarihi,** Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

BADEMCİ, Ali, **Cengiz ve Yasası Timur ve Tüzükâtı,** Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2012.

BAHADIROĞLU, Yavuz, **Beylikten Hükümdarlığa Osmanlı Padişahları**, Melisa Matbaacılık, İstanbul, 2013.

BEKSAÇ, Engin, BEKSAÇ, Şule Nurengin, "Edirne Tarihi İçin Önemli Bir Kişilik: Osman Nuri Peremeci"**, Edirne Valilik Dergisi**, S.53, Edirne, 2017, s.16-19.

DOĞAN, Cem, "Osmanlı Men'-î Müskirât Cemiyeti ve Men'-î Müskirât Kanunu"**, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.26,c.6, 2013, s.156-245

GÖMEÇ, Sadettin, "Türklerin ve Moğolların Tarihi iki Boyu", **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, c.5 Ankara, 1999,s.7-25

GÜNGÖR, Erkut, **"Ahmed Bâdî Efendi" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.2,İstanbul, 1989.

GÜNGÖR, Şeyma, **"Banarlı Nihad Sâmi" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.5 İstanbul, 1992.

HAMMER, Joseph Von, **Osmanlı Devleti Tarihi,** (çev.) Mehmet Ata, Kapı Yayınları, 2008.

HATİPOĞLU, İbrahim, **"Medresetü'n-Nüvvab" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.28, İstanbul, 2003.

http://www.biyografya.com/biyografi/2630 19.07.2018.

http://www.biyografya.com/biyografi/7140 18.07.2018.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Suba%C5%9F%C4%B1,_Meri%C3%A7 18.07.2018.

HÜR, Ahmet, **Her Açıdan Lozan Konferansı,** Akpınar Huzur Yayınevi, İstanbul, 2016,

İLGÜREL, Sevim, **"Hıbrî Abdurrahman Efendi" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.17,İstanbul, 1998.

İNALCIK, Halil, **Devlet-i Âliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

İNALCIK, Halil**, Kuruluş ve İmparatorluk Sürecinde Osmanlı Devlet, Kanun, Diplomasi,** Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

KARAATA, Ceylan Akgün, **Ord. Prof.Dr. Ahmet Süheyl Ünver'in Türk süsleme sanatı eğitimine katkıları**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2016.

KIPROVSKA, Marıya, Machıel Kıel, **"Kırcaali" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.ek/2, İstanbul, 2016.

KİEL, Machiel, **"Eskicuma" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 11, İstanbul, 1995.

KİEL, Machiel, **"Niğbolu" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.33, İstanbul, 2007.

KİEL, Machiel, **"Osmanpazarı" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c. 34, İstanbul, 2007.

KİEL, Machiel, **"Pravadi" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.34, İstanbul, 2007.

KİEL, Machiel, **"Rusçuk" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.35, İstanbul, 2008.

KİEL, Machiel, **"Şumnu" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.39,İstanbul, 2010.

KİEL, Machiel, **"Tırnova" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.41, İstanbul, 2012.

KOMİSYON, **Osman Nuri Peremeci (Hayat-Kişiliği-Eserleri)**, Ece Yayınları, İstanbul, 1968.

KÜTÜKOĞLU, Mübâhat, **Tarih Araştırmalarında Usül,** Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, 1998,

MAKSUDOĞLU, Mehmet, **Osmanlı Tarihi,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011.

MEVSİM, Hüseyin, "Osman Nuri Peremeci'nin Biyografisine katkı", **Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,** c.5, S.2,Trakya, 2016, s.95-113.

ORAL, Sander, "Tarihte Yöntem", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi** S.28, Ankara, 2014.s.5-58

ORTAYLI, İlber, **Son İmparatorluk Osmanlı**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2018.

ÖZCAN, Abdulkadir, **Câm-ı Cem-Âyîn maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c. 7**,**İstanbul**,** 1993.

ÖZCAN, Nuri, "**Atrabü'l-Âsâr" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.4,İstanbul, 1991.

ÖZCAN, Nuri**, "Derviş Ali, Kudümzen" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.9, İstanbul, 1994.

ÖZCAN, Nuri, "**İbrahim Efendi Edirneli" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.21, İstanbul, 2000.

ÖZCAN, Nuri, **"Mehmet Efendi, Küçük Müezzin" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.28, İstanbul, 2003.

ÖZCAN, Nuri, **"Mustafa Dede Efendi, Kûçek" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.31, İstanbul, 2006.

ÖZCAN, Nuri, **"Nakşî Mustafa Dede" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.32, İstanbul, 2006.

ÖZDEMİR, Ali Ulvi, "Lozanda Başarıyı Ölçmek"**, Ankara Üniversitesi Türk İnklap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Ankara, 2013,S.53, s.1-196

PAŞA, Ahmet Cevdet, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi,** İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2011.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Atalar Sözleri**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1943.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Ecdat Tarihi**, Türkî Matbaası Kütüphanesi, Şumnu, 1924.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Edirne Tarihi**, Bellek Yayınları, Edirne, 2011.

PEREMECİ, Osman Nuri, "Edirne'de Yetişen Mûsikîşinaslar", **Damla Dergisi**, Edirne, 1948, S.9, s.138-139.

PEREMECİ, Osman Nuri, **Tuna Boyu Tarihi**, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1942.

SAYAR, Ahmet Güner, **"Ünver Ahmet Süheyl" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, c.42, İstanbul, 2012.

ŞİMŞEK, Esma-Elaltuntaş, Ömer Faruk, "Osmanlı Devletinde Uygulanan İçki Yasağının Fırkalara Yansıması"**, Arka Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S.16, c.6, İstanbul, 2018.s 25-53

TDK, **Türkçe Sözlük**, c.2, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.

TUNCA, Ayhan**,** "Osman Nuri Peremeci, Hayatı, Kişiliği ve Tuna Boyu Tarihi", **Yöre Dergisi Yöresel Yayınlar**, Edirne, 2012.

UZUN, Mustafa, Nuri Özcan, **"Nazîm" maddesi**, **TDV İslam Ansiklopedisi**, c.32, İstanbul, 2006.

YAZICI, Nesimi, **"Tasvîr-i Efkâr" maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi,** c.40, İstanbul, 2011.

YILDIRIM, İsmail, "Nazîm Yahya'nın Bir Aşk Hikayesesi: "Dastân-ı Hecrü Visâl", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.57, Erzurum, 2016, s.1663-1700.

Osman Nuri PEREMECİ (1874-1945)